

TÜSTAV

AYDINLIĞI SAVUNMAK

Paflagonya'nın Ekonomi Politigi

Türk-Amerikan Silah İlişkileri Almanya'da Fotomontaj Uğraşı

Çağdaş Yayınları

OKURLARIMIZA ÖNEMLİ DUYURU

PTT giderlerinin yeniden artışı nedeniyle ödemeli kitap yollamak çok pahalılaştı. Neredeyse PTT ücreti, istenen kitabın ederine eş duruma geldi. Bu nedenle, kitap isteyenler ödemeli isteme yerine bedelini ve PTT giderlerini peşin yollarla yararlarına olur.

Okuyucular için sipariş tutarına ortalama:

1 kitap için 80,-

1 kitap için 80,-
2 kitap için 100,-

5 kitap için 100.-

10 kitap için 125.—

olan PTT giderlerini eklemelidir. İstek mektubunda gönderilen para makbuzunun tarih ve numarasını da belirtmek gereklidir.

Kitap bedelini pul olarak gönderip, istekte bulunacakların yukarıda belirtilen PTT giderlerini de sipariş tutarlarına eklemelerini öncümle rica ederiz.

Önemli Not: 1500 TL'den az siparişlerin ÖDEMELİ istenmemesini dileriz. Aksi halde yollayamayacağımızı bir kez daha hatırlatırız.

BULUNAN YAYINLARIMIZ

DENEME DİZİSİ

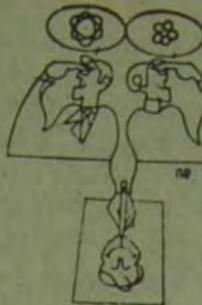
Anılar ve Söyleşiler	250.-
Anılar ve Söyleşiler	300.-
Kemalizmin Dramı	200.-
Okuma Uğraşı 2. bası	150.-
Kırmızı Mektuplar ve Son Yazılıarı	150.-
Değişen Dür.ya, Değişen Dil	150.-
İyarilar 3. bası	250.-
Zol Kesen Irmak	350.-
Atatürkçülüğün Alfabesi 2. bası	200.-
Elseefe Yazılıarı 2. bası	250.-
Sairler Dövüşür	250.-
Dünyaya Açılmak	200.-
Zen Atatürkçü Değilim. 4. bası	200.-
Zoman ve Yazarlık Onuru	200.-

TARİH - ANI - GEZİ - OLAY DİZİSİ

Türkiye'nin Kalbi Ankara	350.-
Ailenin Çilesi Boşanma	200.-
Söylev 12. bası	400.-
Söylev Belgeler	300.-
Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı 2. bası	200.-
Menemen Olayı ve Kubilay 3. bası	150.-
Geçmişin Kuşları	250.-
Perde Aralığından 3. Bası	250.-
Babam Nurullah Ataç	200.-
Olur Şey Değil 2. bası	200.-
Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları	200.-
Savaş Anıları	200.-
İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye	350.-
Anılar I. Bölüm	400.-
Köy Enstitüsü Yılları	300.-

BAĞIMSIZ DİZİ

Şarlo	150.—
Sanatçılarla Konuşmalar	150.—
Yaşayan Kosta	150.—
Darwin Gerçekliği	200.—

PEKİŞEN BÜTÜNLÜĞÜMÜZLE.

Yaşadığımız dönemde, ülkemizin basın, yayın, kültür yaşamının bir bütün olarak da toplumsal yaşamındaki en yakıcı sorunlarının başlıcalarından biri olarak "hayatın bilimsizlestirilmesi" diyebileceğimiz bir sarsıntıtan tanığı olduğumuz etkilerini gösterebiliriz. Bir başka deyişle toplumun, temel iletişim araçları yoluyla bilimsel bilgi edinme hak ve olanaklarının önündeki güçlükler giderek derinleşmektedir. Bu bağlamda, yanlış, çarpık, boş bilginin dolaşım gücü ve olanakları ise tekelci doğrultuda günden güne büyümektedir. Bu somut durum karşısında birbirine taban tabana çelişik iki intibak şekli gelişmektedir: Ya, toplumsal sorumluluk ve direşkenliklerle içiçe bilimsel dinamizm, ya da, toplumsal çürümeye, yılgıya su taşıyan modernizm ve nihilizm!.. Bilim ve Sanat'ın anketine verilen yanıtlar üzerinde yapılabilecek ilk değerlendirme bu yönden de kwanç verici ve öğretici olmuştur. 20 Haziran gününe dek sürecek olan yanıt verme süresi sonunda anket formları değerlendirilerek sonuçların sizlere duyurulmasına çalışılacaktır. Bilim ve Sanat'a ışık veren yanıtlarınızı bekliyoruz.

YÖK Başkanı İhsan Doğramacı: 22
Mayıs günü bir basın toplantısı
düzenledi; Bilim ve Sanat'ta
yayınlanan ve üniversite öğretim
kadrolarının kaybını belirleyen
1188 kişilik listeyle ilgili
 açıklamalarda bulundu, listeler
dağıtıltı. Doğramacı bu
 açıklamalarıyla yayınladığımız
listeyi büyük ölçüde doğrulamış
oldu. Bu konuda gelecek sayımızda
bilgi sunacağız.

Sahibi: Ali Naki ÖNER • Genel Yayın Yönetmeni: Varlık ÜZMENEK • Genel Yayın Danışmanı: Güney GÖNENÇ • Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Cemil TURAN • Yazışma Adresi: Yüksek Cad. 9/13, Kızılay - Ankara, Tel: 183826 • Posta Çekü No. 12526 1 • İstanbul Bürosu: Dikna S. ERDEN, Molla Fenari Sk. Nadir Han, Kat.5, Cağaloğlu, Tel: 520 54 20 • İzmir Temsilcisi: Taner ÖNLÜ, Tibas İşhanı 5/506, Konak, Tel: 148608 • İsviçre Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box: 38045, 10064 Stockholm • Grafik Düzenleme: Teknik Büro • Dizgi: TEMPO, 18 34 65 • Film: Repromat • Baskı: Daily News • Dağıtım: Yetkin • Abone: Avrupa Yıllık 25 ABD ve Avustralya (uçakla yıllık) 60 ve 70 DM. • İlan Koşulları: Arka kapak 70.000, kapak içi 60.000, iç sayfalar: 30.000, ilce içi 20.000, varış 15.000, cevrek 10.000 TL

TONGUÇ AYDINLIĞI
SAVUNUYOR	4 İ.H.TONGUÇ
PAFLAGONYA NİN EKONOMİ
POLİTİĞİ ÜZERİNE BİR
DENEME BAŞLANGICI	7 Oktar TÜREL
TÜRK – AMERİKAN
İLİŞKİLERİNDE SİLAH
ALIŞVERİŞİ	12 Haluk GERGER
GENCO ERKAL'LA
YİRMİBEŞ YIL	16 Şükran KURDAKUL
HANÇER ve LİRİK	17 Öner YAĞCI
SAĞLIK SİGORTASI ÇIKMAZI	18 Hasan CANER
ULUSLARARASI İSTANBUL
SİNEMA GÜNLERİ – 84	20 İbrahim KARAMEMET
YAZINI ÇAĞDAŞ YAPAN
CİSELLİK, TOPLUM ve AİLE	21 Cengiz AYTMATOV
ŞİLİ ÜNİVERSİTE YASASI	22 Ataman AKSÖYEK
YILMAZ ONAY'TIN
ANNA SEGHERS ÇEVİRİLERİ
ve ALMAN FAŞİZMİNİN
GELİŞİMİ ÜZERİNE	26 John WALSH
FOTOMONTAJ UĞRAŞI
ve JOHN HEARTFIELD	29 Vecihi TİMÜROĞLU
"EDEBİYAT BİLİMİ" ÜZERİNE
SÖYLEŞİ	34 Mehmet ÜNAL
"12 EYLÜL DÖNEMİNİN BİR
KESİTİNİ YAZDIM"	39 S.ŞÖLCÜN – Y.ONAY
BATI BERLİN TÜRK KİTAP
HAFTASI FİYASKO İLE
SONUÇLANDI	42 Emin ÇÖLAŞAN
KÜLTÜR EMPERYALİZMİ ve
DOĞU ÜLKELERİNDE MÜZİK	44 Safter ÇINAR
Türkiye'nin İlk Bayan Orkestra
Şefleri: ÖZDİL KARDEŞLER	45 Alain DANIELOU
SATRANÇ
KARİKATÜR	49 Leyla ÖZEL
FOTOĞRAF	50 Emrehan HALICI
	Nezih DANYAL
	İbrahim AKYÜREK

Sami GÜNER

Köy Enstitülerinin kurucusu büyük eğitimcimiz İsmail Hakkı Tonguç 1897 yılında Silistre'nin bir köyünde doğdu. 1918'de İstanbul Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Okulun en iyi dereceli 20 mezunu arasında eğitim bilim öğrenimi görmek üzere Almanya'ya gönderildi. Sevr Antlaşmasının imzalanması üzerine eğitimini yarında bırakarak Türkiye'ye dönmek zorunda kaldı. Çeşitli öğretmen okullarında öğretmenlik yaptı. Bu arada yeniden Almanya'ya giderek öğrenimini sürdürdü. 1935 yılında İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirildi. Çok ciddi incelemelerden sonra 1936'da askerde başarılı olmuş gençleri köy öğretmeni olarak yetiştirmek üzere bir "eğitmen kursu" açtı. 1937'de Eskişehir - Çifteker'de ve İzmir - Kızılıçullu'da iki köy öğretmen okulu açıldı. Bu "deneme okulları" faaliyet gösterirken Köy Enstitülerini Yasası hazırlandı, Yasa 17 Nisan 1940 günü kabul edildi. Köy enstitülerinin sayısı beş yıl içinde 20'ye çıktı.

Tonguç 1946'da Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer tarafından görevinden alındı, Atatürk Lisesi resim - iş öğretmenliğine verildi, 1950'de de Tevfik İleri'nin Milli Eğitim Bakanlığı döneminde bakanlık emrine alındı. Bu işlem 1954'te Danıştay'a bozuldu. Tonguç 1956'da emekli oldu, 23 Haziran 1960'da ölümüne kadar eğitimle ilgili araştırmalar ve incelemeler yaptı.

Ardında özgün Köy Enstitülerini deneyimini, zengin bir ulusal eğitim birikimini, Enstitü'lardan yetişmiş sayılı yazar ve sanatçıyı bırakıp giden Tonguç Baba'yı ölümünün 24'üncü yıldönümünde saygıyla anıyoruz, okumanın erdemine yürekten bağlı bu büyük insanın, bu aydınlatıcısının "kitap"ı ve "okuma"yı savunduğu Danıştay dilekçesini bir belge olarak okurlarımıza sunuyoruz.

TONGUC AYDINLIĞI SAVUNUYOR

■ İsmail Hakkı TONGUC

Tonguç'un arşivinden alınan bu yazı ilk kez İmece dergisinin 74. sayısında (1967) yayınlanmıştır.

I943 yılında İlk Öğretim Genel Müdürü bulduğum sırada Hasanoğlu Köy Enstitüsü öğretmenlerinden Tarımbaşı İzzet Palamar'a hediye ettiğim "Fontamara" adlı kitabı yüzünden suçlandırmak istenildiğimi Bakanlık Disiplin Komisyonunun 5.4.1950 tarih ve 24 sayılı kararını okuyunca anladım.

Adı geçen komisyon kararında "Bu olayda adlı bakımdan işlem yapılmasını gerektirebilecek bir cihet görmemekte", yalnız disiplin bakımdan bir karar ittihazı için 788 sayılı kanunun 53'üncü maddesi gereğince evraki Danıştaya gönderme yi uygun gördüğünü açıklamaktadır.

Bu durum karşısında savunmamı, İlk Öğretim Genel Müdürlüğünün teklifinde geçen "adlı bir suç işlemekle beraber bir öğretmeni hediye edeceği kitabı seçmek hususunda gereken titizliği göstermediği ve böyle bir kitabın Enstitü çevresinde yapabileceğini menfi tesiri göz önünde bulundurmadığı ve binnetice bu kitabı iyi niyetle vermediği" yolundaki hükmü nازarı itibara alarak yapmak zorunda kalacağım. Yalnız

bu mesele sadece şahsımlı ilgilendiren bir iş olmadığı, kitap gibi kutsal değerle karşı gösterilen bir tepkiyi ifade ettiği ve hiçbir suretle tahrif edilemeyecek yazılı vesika mahiyetinde bulunan kitabı bile günlük bayağı politika uğruna nasıl alet edilmek istenildiğini gösteren bir olay olduğu için savunmam sırasında bunun sebeplerini de anlatmaya çalışacağım. Şöyle ki:

I"Fontamara" adlı kitabı yazarı, faşizm idaresi devresinde İtalyan köylüsünün feci durumunu ve bilhassa bu idareden köylülerin çekiklerini roman şeklinde anlatmaktadır, roman teknığının icabı olarak eserinde geçen köylü, şehirli, memur... vs. tiplerini kendi seviyelerine, zihniyetlerine göre konuşturarak faşizm aleyhtarlığı olan ana fikrini usta bir sanatkâr sıfatı ile anlatmaktadır. Fontamara bu bakımdan başarı kazanmış, ebedî değer taşıyan bir kitap olduğu için birçok kültürel milletlerin dillerine tercüme edilmiştir. Bilim ve edebiyat eserlerine karşı pek titiz davranışın milletler bu eseri tehlikeli buluslardı veya sanat bakımından degersiz adetlerdi, kendi dillerine asia çevirmelerdi.

II. Fontamara adlı kitabı degeri Milli Eğitim Bakanlığımıza da takdir edilmiş olacak ki, bu Bakan-

lığı en selâhiyetli organı olan Talim ve Terbiye Dairesinin 14.8.1945 tarih ve 2/1789 sayılı kararına dayanılarak Bakanlıkça satın alınmış, bütün yurttaşların faydalana bilmeleri düşüncesi ile genel kitaplara gönderilmiştir. Türkiye'de mevcut ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı her kitaplığın demirbaş defterinde bu kitabin adı yazılıdır. Eser okuyucuların emirlerine amade bulundurulmaktadır. Tarafından bir öğretmenne hediye edilen kitabı işte budur. Aynı Bakanlığın muhtelif dairelerinde vazifeli bulunan ve bu kitabin etrafına yayılmasında rol almış olan memurlardan bir tanesinin bunu bir öğretmene hediye ettiği için suçlandırılmasına kalkışması işin içinde nasıl kötü bir niyetin gizli bulunduğu açıkça göstermektedir.

III. İlk Öğretim Genel Müdürlüğünde bulduğum yıllarda (1936 - 1946), memleket içinde yaptığım tetkik ve teftiş gezilerinde vazifesinde olağanüstü başarı gösterdigine iş başında şahit olduğum öğretmenleri teşvik ve taltif maksadı ile onlara yanında bulunan kitaplardan bazılarını verirdim. Bu gibi öğretmenlere bazen de direye herhangi bir iş için geldikleri sırada yine aynı maksatla kitaplara hediye ederdim. Bunu onları başka türlü taltif imkânını bulamadığım ve öğretmen olmaları dolayısı ile değerli kitaplardan hoşlandıkları için yapardım. Hareketimin günün birinde Milli Eğitim Bakanlığı gibi kitabı yarmak ve okutmak vazifesi ile mükellef bir Bakanlığın, velev ki bir tek Genel Müdürü tarafından suç telâkki edilebileceği hiç akımdan geçmezdi. Talebelik zamanımdan itibaren gerek memleket içinde gerek dış memleketlerde kendilerinden feyz aldığım öğretmenlerimden bu örneği, yanı başlı kimslere kitabı hediye etme misâlî öğrenmiştim.

Büyük eğitimcimiz, aydınlatıcı savaşçı Tonguç Baba'yı ölümünün 24'üncü yılında saygıyla anıyoruz.

IV. Öğretmenlere hediye ettiğim kitapların başına birkaç cümle yazarak onları bu suretle işlerine daha çok bağlamayı memleket hâsâbına bir kazanç telâkki ettiğim için köyleri iyi tanıyan ve tarım işlerinde büyük başarılar gösteren öğretmen İzzet Palamar'a verdığım kitabı da iyi niyetle bazı cümleler yazdım. O sözlerim ve kitabın mahiyeti hakkında yukarıda belirtilen hususlar tahrif edilerek bu işi kötü niyetle yaptığım ileri sürülmekte bû yûzden hakkında disiplin bakımından bir karar ittihazı istenilmektedir. Şimdi bunun sebeplerine geçiyorum:

Duyduğuma göre Fontamara adlı kitabı öğretmen İzzet Palamar'ın Enstitüde bulunan husus odasındaki kilitli dolabını kirarak çalan ve eski Maraş Milletvekili Emin Soysal'a veren bir hırsız vardır. Kanatıma bu hırsız, 1946 yılından sonra Eğitim Bakanlığı yapmış olan Reşat Şemsettin Sırer, Tahsin Banguoğlu ve Emin Soysal hesabına onların muvafakat ile iş gören biridir. Köy Enstitülerinin bağlı bulunduğu İlk Öğretim Dairesinin başında bulunan Genel Müdürü, bu müesseseleri kitap hırsızlarından koruması vazifesinin icabı iken bu nokta üzerinde durmayı diğate değer bir olaydır. Vazife telâkkisi normal olan her insanın her şeyden önce bu olay üzerinde durarak idaresinde bulunan müesseselerin şeref ve haysiyetini koruması en tabii icablardan sayılır.

Fontamara adlı kitabı Genel Müdürlük de ilgisizliği yüzünden kaldırımk sureti ile eline geçiren milletvekili, bu eserin muhtelif sayfalarından seçtiği işine yarayacak cümleleri yanyana getirerek "köylü - şehirli aynılığı ve hükümet aleyhtarlığına dair ihtilâlcî fikirler ve telkinler bulunduğu" intibârı verecek bir sözlü soru düzenleyerek bunu Büyük Millet Meclisine intikal ettirerek Milli Eğitim Bakanından cevap istiyor. Gene iştigiime göre bu düzme soru o zamanki Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun evinde tertip ediliyor. Veya bunun üzerinde konuşuyor. Bakan, Mecliste milletvekili ile beraber kararlaştırdıkları cevapları vererek hakkında tahkikat açıyor. Sonunu bekleyen mevcut kanunlara aykırı olarak şahsi bir emri ile beni Talim ve Terbiye heyeti üyeliğinden ayıracak Ankara Atatürk Lisesi öğretmenliğine naklediyor.

Milli Eğitim Bakanlığı mevkiiine kadar yükselen bir kimse değil Fontamara gibi, herhangi bir kitabı sayfalarından çıkarılarak maksadı mahsusla yanyana getirilecek cümlelerin her manaya çekilebileceğini takdir edemeyişi hüzün ve eşefle karşılaşacak bir keyfiyyettir. Üniversite kadrosunda doçent sıfatını almış, dil bilgini geçinen Tahsin Banguoğlu'nun bunu idrak edemecek bir durumda olduğunu sanıyorum. Böyle olunca nasıl mak-

satlı bir düşünce ile hareket ettiği kendiliğinden meydana çıkar.

Bakanlık makamına kadar getirilmiş, milletvekili sıfatını takılmış yukarıda adları açıklanan kimsele rin böyle hareket etmelerinin sebeplerini de kısaca izah edecek olursam meselenin mahiyetini daha iyi aydınlatmış, hakikatın meydana çıkmasına yardım etmiş olurum.

Reşat Şemsettin Sırer ile Tahsin Banguoğlu yillardan beri Milli Eğitim Bakanı olmak ihtiyâsi ile yanıt tutuşan haris, anomal kitap ve fikir hürriyeti düşmanı politikacılardır. Bu tiyânette olan eski bakanlar, emellerine normal ve müsâbet yoldan yürümekle erişemeyeceklerini kestirdikleri için başkalarını lekelemek, onların başarılı işlerini iftira ve uydurularla çürütme yoluna sapmışlardır. Bu düşünce ile ellerine alarak kirletmek istedikleri işler arasında bilhassa benim İlk Öğretim Genel Müdürü bulduğum yıllarda bütün milletin elbirliği ile gerçekleştirilen Köy Enstitülerini ve köy okulları meselesi de vardi. Onlar bu kurumları ve onların mensubu bulunan öğrencilerin ve öğrencilerin en iyilerini yani çok okayan ve iyi düşünen, kafası işleyenleri türlü iftirâlarla lekelemeye yeltenmekten asla çekinmediler. Beni onların koruyucusu sandıkları için en ağır saldırganları şâhsî karşı çevirdiler. Saldırganların pek çok misallerini vermek mümkündür. Burada birkaç tanesini açıklamakla yetineceğim:

1. 1946 seçimlerinden sonra kurulan Recep Peker kabinesinde Milli Eğitim Bakanı olan yukarıda karakteri kısaca belirtilen Reşat Şemsettin Sırer ile işbirliği yapamayacağıni Başbakanın Mecliste okuduğu beyannamedeki sözlerinden kestirdiğim için vazifemden ayrılmama müsaade etmesini Bakan'dan rica ettim. O, "ben meslek esfâri umumiyesi huzuruna ne yüzele çıkarım, böyle şey olmaz, beraber çalışacağım" dedi. Çok geçmeden bazı milletvekilleri ile el birliği ederek Büyük Millet Meclisinde aleyhime terüpler kurmaya çalıştığını hissettim. İlk dileğimi kendisine tekrarladım. Bu defa "kardeşim, senden Talim ve Terbiye heyeti üyesi olarak istifade edeceğiz, öğretmen olarak Bakanlıkta ayrılmam uygun görülmeli, yalnız sana bir noktayı söyleyeceğim: Biz meclise tâvâz olarak Köy Enstitülerini bir operasyona tabi tutacağız, buna üzülmeyecek ve ses çarkarmayacak" dedi. Kendisine cevap olarak o zaman yeni intîşar etmiş "İlk Öğretim Kavramı" adlı kitabı vermekle iktifa ettim ve "cevabım bu kitapta yazılıdır" dedim.

Ondan sonra Talim ve Terbiye Heyeti üyesi sıfatı ile Bakanlıkta çalışmaya başladım. Her türlü kitap

işleri ile ilgili meseleler bu daireden geçtiği için Milli Eğitim Bakanının kitabı karşı nasıl korkunç bir nefret duyduğunu yakinen öğrenmek bedbahtına maruz kaldım. Bakan Köy Enstitülerinin okuyan ve düşünen müdürlerini vazifelerinden uzaklaştırarak bunların yerine okumayan, otomat gibi hareket eden kimseleyi tayin etti. Ayırdıkları müdürlüler hakkında en kötü şeyleri uyduarak etrafaya yaymaya başladı. Yüksek Köy Enstitüsünden mezun olup kalan sonra diğer enstitülere tayin edilmiş olan gençleri, oralarda kitap okuma ve talebeyi buna alıştırma işine hız verdikleri için şahsi bir emirle toptan yedek subay okuluna sevketti, bunları oradan çavuş olarak çıkarttı. Şifahi emirler ile Enstitülerde serbest kitap okumayı yasak etti. Köy enstitülerinden mezun olurlarken Bakanlıkça satın alınarak kendilerine verilen kitapları köylerden toplatarak Maarif dairelerinin depolarına yığındı. Bakanlıkça neşredilen bazı mecmuanları toplatılarak yaktırdığı veya İzmit Kâğıt fabrikasına sevkettirerek hamur haline getirttiği de söylemektedir. Eski Maraş Milletvekili Emin Soysal'la işbirliği yaparak onu bazı Enstitülerde gönderdi. Bu milletvekili de ansızın ve gece baskını şeklinde Köy Enstitülerine girerek posta paketlerini açmak sureti ile kitap veya dergileri müsadere etmeye kalktı. Kitap yasağını dinlemeyen veya çok kitap okuduğu okul kitaplığındaki imzalarından anlaşılan öğretmenler Bakanlık emrine aldı ve yerlerini ve işlerini değiştirdikler çoluk çocukları ile birlikte aylarca süründürdü.

2. Reşat Şemsettin'den sonra gelen, onunla işbirliği yapan eski Milli Eğitim Bakanlarından Tahsin Banguoğlu da aynı yolu tuttu ve haksızca yapılmış işlerin hiçbirini düzeltmeye yanaşmadı. Hem dünya hem de Türkiye maarif tarihinde eşi bulunmayan bir terör havası yaratılarak okuyan, düşünen öğretmenlerin ekmeği, işi, şerefi ile canı istediği gibi oynadı. Sahsi isteklerine göre hareket etmeleri için Talim ve Terbiye Heyeti, Maarif Şurası üyeleri üzerinde korkunç şekilde baskı yaptı.

Adları açıklanan bakanların bu gibi yanlış ve kanunsuz işlerine göz yummadığım, resmi toplantılarında vazifem içi olarak fikirlerimi açıkça söylemekten çekinmediğim için onlar beni meslek efkâri umumiyesi nazarında lekeli göstermek yoluna saptılar. Bu isteklerini gerçekleştirmek için eski Maraş Milletvekili Emin Soysal'ı bir alet olarak kullanılar, onun vasıtısı ile beraberce hazırlıklarını duyduğum soru takrirlerini Büyük Millet Meclisine intikal ettirerek efkâri umumiyesi aleyhime çevirmeye kalkıştılar. Bu mak-

satla türlü iftiralar icad ettiler ve bu işte Köy Enstitüsü talebesinden bir kısmını kullanmaktan bile çekinmediler.

3. Emin Soysal'ın niçin bunlara alet olduğunu da kısaca anlatmam lazımdır. Soysal, Ankara'da İlk Öğretim Müfettişi iken 1937 yılında İzmir'de açılan Kızılıçullu Köy Enstitüsü müdürlüğine tayin edilmiştir. Bu müsesesede 1942 yılına kadar çalıştığı ve bazı başarıları da gösterdi. Aynı yılın Ağustos ayı içinde Bakanlıkça yaptırılan teftiş ve tahkik sonunda Disiplin Kurulu kararı ile üzerinden müdürlüğü alınarak Bursa Kız Öğretmen Okulu Müdürlüğüne nakledildi. Teftiş ve tahkikler devam ederken bunların durdurulması için İlk Öğretim Genel Müdürlüğüne müteaddit müracaatlarda bulunarak, benim kendisini korumamı ve İzmir'de bırakırmamı istedim. Bu isteği yine getirilmemiği ve evrakı Memurun Muhakemat Kanunu tevfiqin Vilâyet İdare Heyetine tevdi edildiği ve lüzumu muhakemesine karar verildiği için bunları benden bilerek intikam almayı kalkmıştır. 1946 seçimlerinde Maraş'tan milletvekili seçilmesini buna fırsat bildi ve o kutsi vazifeyi şahsi, kinci emellerini tahakkuk ettirmek hesabına kullanmaya başladı. Yukarıda adları açıktan eski Milli Eğitim Bakanlarının bilgileri içinde Köy Enstitüsü öğrencilerini ikiye ayıracak birbiri aleyhine ve intikam almak istediği eski Enstitü müdürlere karşı kıskırtmaya, elde ettiği çocukların vasıtasi ile şuna buna iftiralar uydurmaya kalkmıştır. Fontamara adlı kitap hikayesi de işte bu nevi iftiralardan birini teşkil eder.

4. Bu kitabın bir öğretmene hediye edilmesini suç telakkî etmeyecek sadece kitabı seçmek hisusunda gereken titizliği göstermediğim ve böyle bir kitabın Enstitü çevresinde yapabileceğim menfi tesiri göz önünde bulundurmadığım ve binnetice iyi niyetle vermediğim tarzında İlk Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından Bakanlık Disiplin Kuruluna bildirilen hususlar, Bakan tarafından Genel Müdür Yunus Kazım Koni'ye verilmiş emir ve direktiflerden ibarettir. O genel Müdür ki, yukarıda mahiyetini belirttiğim kanunlara aykırı bütün işlerde eski bakanların emirlerini körük köründe tatbik etmiştir. Yunus Kazım Koni bir tesadüf eseri olarak kitabı hediye ettiğim yilda Hasanoğlu Köy Enstitüsünün Yüksek kısmında Talim ve Terbiye heyeti üyeliğine ilaveten öğretmen bulunuyordu. 1943'den 1946'ya kadar süren bu öğretmenliği sırasında bu eserin muhitinde menfi tesir yaptığına dair gerek benimle gerekse diğer ilgililerle hiç konuşmamış, fazla olarak bu gibi kitaplara öğrencilerine tavsiye ederek aldmış, onları okuyan ve kendisine mürazaat

eden talebeye, bunların değerini metinlerini tefsir ede ede anlatmış bir kimsedir. Yüksek Köy Enstitüsünde verdiği Sosyoloji dersinin mahiyeti de böyle yapmasını icap ettirmekte idi. Genel Müdür bulunduğu yıllarda kendisi ile aramızda en ufak bir fikir ayrılığına şahit oldum.

Hulasa hükümetçe bu kitap hakkında hiçbir muamele yapılmadığını ve her vatandaş bu eseri serbestçe satın alarak okuyabileğine göre benim hediye edeceğim kitabı seçmek hususunda bir hata işlediğime en ufak bir delil bulunamaz sanırım. Benim kitap hediye ettiğim Hasanoglu Köy Enstitüsünde vazifeli öğretmenler içinde İzzet Palamar'dan başka aynı kitabı kendi kendilerine satın alarak okuyanları da vardır. Başarisından dolayı hediye olarak kitap alımı bu gibilerin içinden ayrıracak o meslekdaşa haksızlık etmek hiçbir vicdanın kabul edemeyeceği bir olaydır. Halbuki İzzet Palamar'ı bu yüzden vazifesinden ayırmışlar ve bir sürgün gibi en issiz, yolsuz dağ köyüne öğretmen yapmışlardır.

Bir Genel Müdürün iyi niyetle, başarılı bir öğretmene tamamen şassi mahiyette kitap hediye etmesi Memurun Muhakemat Kanunu yazılı inzibati kayıtların hiçbirine temas etmemektedir. Kitabın muhtelif yerlerinden alınarak yanyana getirilen cümlelerden çıkarılan mana kötü niyetle gişilen bir iftiradan ibarettir. Kitap hediye etme gibi insanı duygulara dayanan müsbat ve iyi bir hareketin ceza mevzuu sayılacağına dair kanunlarımızda bir hükmü bulunmaktadır. Savunmam sırasında açıkladığım hususlar en yüksek adalet cihazı olan Danıştayın sayı uyelerini hakikata kavuşturmak maksadı ile yalnız burada bahis konusu edebileceğim işlerdir. Otuz yıldanberi emek harcadığım öğretmenlik mesleğimin şerefini korumak için bunalı yazmayı bir vazife borcu bildim. Mesleğim ile ilgili düşüncem ve görüşlerim sayısı onu bulan ve hepsi neşredilmiş olan kitaplarda yazıldı. Politikacıların oynayacakları menfi rolleri göz önünde tutarak objektif bir tarzda yazdığım "Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy" adlı 670 sayfalık kitabımda eğitim meselelerine ait ana görüşlerimin hepsi yazılıdır.

Adaya ölçülerinden ayrılmayaçaklarına güvendiğim sayın Danıştay üyelerinin verecekleri kararı vicdan huzuru ile beklediğimi arzedelim.

28 Haziran 1950

Eski İlk Öğretim Genel Müdürü
Ankara Atatürk Lisesi Öğretmeni

Hakkı Tonguç

PAFLAGONYA'NIN EKONOMİ POLİTİĞİ ÜZERİNE BİR DENEME BAŞLANGICI

■ Oktar TÜREL

GİRİŞ

Yıllarca önce bir öğretim üyesi arkadaşım, şuna benzer bir problemi öğrencilerine ev ödevi olarak vermişti: Paflagonya Krallığının 3728'inci kuruluş yılını anma törenlerinde Fransız ahçıbaşı Michel de Ishader'den 3728 pasta pişirmesi isteniyor. Pişirilen pasta sayısı kullanılarak gemiciliğe ve fırın saatinin belirli bir fonksiyonu olduğuna, emek gücü ve fırın kullanımının fiyatı da verildiğine göre işçiler kaç saat çalışır, fırınlar kaç saat yakılır? Fırın sahipleri ile işçiler, toplam üründen ne kadar pay alırlar? Eğer ürünün tüm bahası, fırın sahipleri ile işçilerin paylaşımı olursa, Fransız ahçıbaşı pasta pişirmeye söz yunur mu? Seyunursa niçin? vs. vs...

Problemin bu son dilimindeki gizli kavradığımı bugün de söyleyemem. Neyse, niyetim benzer bir probleme uğraşmak, okurlarımı da uğraştırmak değil. Uzak bir anıya da sadece Paflagonya'nın, zihinlerde fazla bir şey çağrırtımayan, üzerinde çok bir şey bilmediğimiz bir ülkenin adını bundan sonraki satırlarda özgürce kullanmak için aktardım zaten.

Hellenistik çağla ilgilenenler, Paflagonya'nın kuzyeden ve doğudan Pontus, batıdan Bitinya, güneyden de Galatya krallıkları ile çevrili, anılan krallıklar arasına sıkılmış bir

Paflagonya'da üretilen ya da üretilmekte yüzlerce mali basılıt saglamak üzere üç kesim'de toplayalım istersiniz. Birinci kesim saban, balta, yayık, kağıt, dokuma tezgâhi, vb. ile ham ve yarı işlenmiş madde (bundan böyle kısaca alet - avadanlık) üretir; ikinci ve üçüncü kesimdeki mallar bunların aracılığı ile yapılır.² İkinci kesim, işçilerin yaşayabilmeleri için tüketmeli zorunlu olan mallardan oluşuyor (yiyebilecek, giyecek, barınak, vb.), ister seniz bunları da tahlı başlığı altında toplayalım. Üçüncü kesimde Paflagonya kapitalistlerinin tükettiği mallar yer alır. Paflagonya'nın ormanı bol coğrafyası için bunları en iyi simgeleyen mal, tahturevan olurdu herhalde. Ancak yazının bundan sonraki bölümünde —yapılacak bir iki gönderme dışında— üçüncü kesimi ayrıntılı olarak ele almak gerekmeyor. Açıkçası, kapitalistlerin de yiip giyindigi kabul etmek, anlatının özüne zarar vermeyecek; onu daha da basitleştirecek.

Paflagonya'da işçiler kazandıklarının hepsini tahlı almak için harcıyorlar. Kapitalistler de elde ettikleri artığın belirli bir kesmini biriktiriyor ve sermaye almada kullanıyorlar. Burada "sermaye" deyimi ile, aksini belirtmedikçe, sabit sermaye (alet ve avadanlık), hammaddeler, vb. alımında kullanılan sermaye) ile değişken sermaye (emek gücü satın alımında kullanılan sermaye)'yi birlikte kastediyorum.

Yine basılıt sağlamak üzere, yaşı boyunca, üretilen malların para ya dönüştürülerek artık "değerin" "gerçekleştirilmesi" ndeki sorun ve uyumsuzlukları ihmali ediyor. Emek-değer yasası ile ilgili sonu gelmez tartışmalara girmemek için uğraşımın ilk çag ekonomilerine hiç de uygun düşmediğini yekten söyleyecek titiz okurlar bana kızacak, biliyorum. Varsın bu yazının bir kusuru da anakronizm olsun diyeceğim onlara. Yirminci yüzyılda ondokuzuncu yüzyıl ekonomi politikalarını uygulayanlara kaç kişi kızıyor?

Baştan şunları kabul ediyorum: Bu yazı bağlamında Paflagonya ekonomisi üretim güçleri yeterince gelişmemiş kapitalist bir ekonomidir ve dünyaya açık'tır, yani komşu ülkelerden mal alır, onlara mal satar. Malların değişim oranları, ya da ekonomi yazınınındaki deyişle göreliliklerin, uluslararası piyasalarda belirlenir ve bunlar Paflagonya ekonomisi için veri'dir.

Kullandığım matematik araçları alısmamış uzunlukta bir EK'de özetledim. İnanıyorum ki, Tepedelenlioğlu (1983)'nun ypitinden bu yana Bilim ve Sanat okurları matematikten korkmuyorlar. Yine de yazının daha kolay okunmasını sağlamak arzusu ile esas metinde matematiğe başvurmayı yeğledim. Dört işlemime givenen, ya da genişletilmiş yeniden üretilen şemalar ile tanışıklı olan okur, isterse EK'i okumaktan vazgeçebilir.

PAFLAGONYA'DA GENİŞLETİLMİŞ YENİDEN ÜRETİM: TEK KESİMDEN BÜYÜME

Eğer Paflagonya kapitalistlerinin elindeki artı, sadece kendi geçimleri için tüketikleri tahlil ile bir önceki dönemde tükenen ya da yıpranan sabit sermayenin yenilenmesinde kullanılsaydı, ekonomide üretim artışı söz konusu olmayacağı gibi. Ekonomi sadece kendini yeniden üretrecti. Alışlığımız bir başka deyişle, ekonomi büyümeyecekti. Ancak kapitalistler, artı yukarıdaki alanlara ek olarak yeni sabit sermaye alımıda da kullanıylorsa genişletilmiş yeniden üretim söz konusu olacaktı. Sermaye biriminin ve ekonomik büyümeyin varlığı anlamına gelen bu ikinci durum, Paflagonya ekonomisi için kuşkusuz daha anlamlı ve daha ilginçti.

Paflagonya kapitalizmi, doğusundan bu yana çok zayıf bir birinci kesim ile ekonomik büyümeyi sürdürdü, ekonomisi için gerekli alet ve avadanlığı elde ettiği tahlil "fazlası"nın ihracı ya da borçlanma yoluyla karşılayarak. Bu olsunun tarihsel nedenlerini tartışmanın yeri bu yazı değil, sadece bir durum saptaması yapıyorum burada. Ekonomik gelişmenin duralamaya dönüğü bir aşamada ülkenin artık alet ve avadanlık üretmesi gerektiğini ileri süren "münafıklar" ile böyle bir şeye hiç gerek olmadığını, Paflagonya'da üretilen tahlil dünya durduğunca alet ve avadanıyla değişimlebilceğini savunan "uyanıklar" arasındaki görüş ayrılıkları kesimalmeye başladı. Gelişme süreci, Paflagonya'nın tahlil bile satmadan, zengin Bitinya'nın parababalarından borçlanarak alet ve avadanlık getirmesini düşleyen "aşırı uyanıklar"ı saf dişi bırakırsa da, bir kısım eski "münafık"ın katılımıyla kalabalıklaşan uyanıklar platformu, ülke ekonomisini yönlendirmeye devam etti.

Alet ve avadanlık üretiminin bilgi ve beceri biriminin katkılarını, bilim ve teknigin uluslararası ortamda serbestçe dolaşan, bedeli ödenmeden alınan bir mal olmadığı gerektiğini bir yana bırakalım. Şimdilik daha basit bir soru ile uğraşalım. Tek kesimli, yani sadece tahlil üreten Paflagonya ekonomisi büyümeli mi?

Bu soruya uyanıklar, "Evet" diye cevaplardı. Gerçekten, Paflagonya kapitalistleri birimin yapıp sermayeye dönüştürükçe ve üretim artı değer bırakmaya devam ettik-

ce, EK'deki (3) sayılı denklem uyarınca ekonomi büyümeli. Büyüme hızının yüksekliği, kapitalistlerin birimin oranı ve artı - değer oranı ile doğru orantılı, sermayenin teknik bileşimi ile ters orantılı olarak belirleniyor.

(3) denklemi, münafıkları müdafıka iten şeyleri de açıkça ortaya koyuyor: Eğer artan alet ve avadanlık gereğini karşılamak için tahlili gittikçe daha ucuz satmak gerekecekse, dolayısıyla denklemde yer alan değişim oranı büyüyecekse, hem artı - değer oranı düşecektir.

larından umutlu degildiler; kapitalistlerin birimin oranının düşüklüğünden, artık değerin (inceleme dışı bıraktığımız) tahtirevanlar almında çarçur edildiğinden yakını duruyorlardı. Kaldi ki, sabit sermaye ci-hazlanması artırımadan emek verimliliğini yükseltmenin de sınırları vardı onlara göre. Münafıkların kaygısı, çözümün çalışanların yaşam standartlarının geriletilmesinde aranmasıydı. Paflagonya kapitalistlerinin hep bu arayış içinde olduklarına örnekler gösteriyorlardı. Onlara göre çıkış yolu alet - avadanlık üretiminin, Paflagonya ekono-

sayılı denklemelerin görünüşte (3) denkleminden fazla bir farkı yok. Ancak, ülke içindeki değişim oranlarının uluslararası mal piyasalarındaki gelişmelere paralel olarak zaman içinde yükselişi, alet - avadanlık sanayilerinin büyümeye hızını artırıcı bir etki yapıyor. Tahlil için bu etki ters yönlü.

Alet - avadanlık sanayilerinin büyümeye hızını zaman içinde yükseltten etkiler, değişim oranları aynı kalsada ortaya çıkabilir, bu kez teknolojik gelişme dolayısıyla. Alet - avadanlık kesiminde teknolojik gelişme var, tahlil kesiminde yoksa; ya da aynı sonucu vermek üzere birinci kesimdeki teknolojik gelişme hızı ikinci kesimdeki yüksek ise büyümeye hızı zaman içinde artacaktır. Bu da (11) sayılı denklemden okunabilenler arasında. Böyle bir durumun gerçekleşmesi için teknolojik gelişme sonrasında üretim araçları kullanım gereğinde ortaya çıkacak artışın göre düşük, emek gücünden tasarrufun göre yüksek olması yetiyor.

Burasi önemli, çünkü birinci kesimin büyümeye hızı zaman içinde yükselme eğilimi gösterecektir, istikrarlı büyümeye için tahlil üretken kapitalistlerin bu tempoya ayak uydurabilecek şekilde birimin oranlarını artırmaları gerekecek (artı - değer oranı ve sermayenin ikinci kesimdeki teknik bileşimi veri ise). İşte münafıklar, bu noktaya parmak basarak, Paflagonya kapitalistlerinin alet - avadanlık sanayilerinin kurulmasındaki isteksizliklerini yorumladılar. Onlara göre, tahtirevan düşküni Paflagonya kapitalistlerinin birimin oranlarını artırmaya ne gönülleri ne de meccalleri vardı. Yillardır büyümeye ve gelişime sözcüklerini ağızlarına almışları bundandı. Hep Paflagonya Kraliyet Darphanesi'nin bastığı kaime'lerin karşılığı var mı yok mu, onuna ilgilendiler. (3) sayılı denklem tek kesimli dünyası ile yetindiler ve kendileri gibi düşünmeyenleri de "münafık" olarak adlandırdılar. Münafıkların dediği hiçbir şeyin seçenek oluşturmadığını, buna karşılık kendilerini destekleyen uyanıkların her dediklerinin seçenek ve başlıbasına deha eseri olduğunu ortalaşa yayıldılar (eger öyle yaptılarla Tanrı taksiratlarını affetsin).

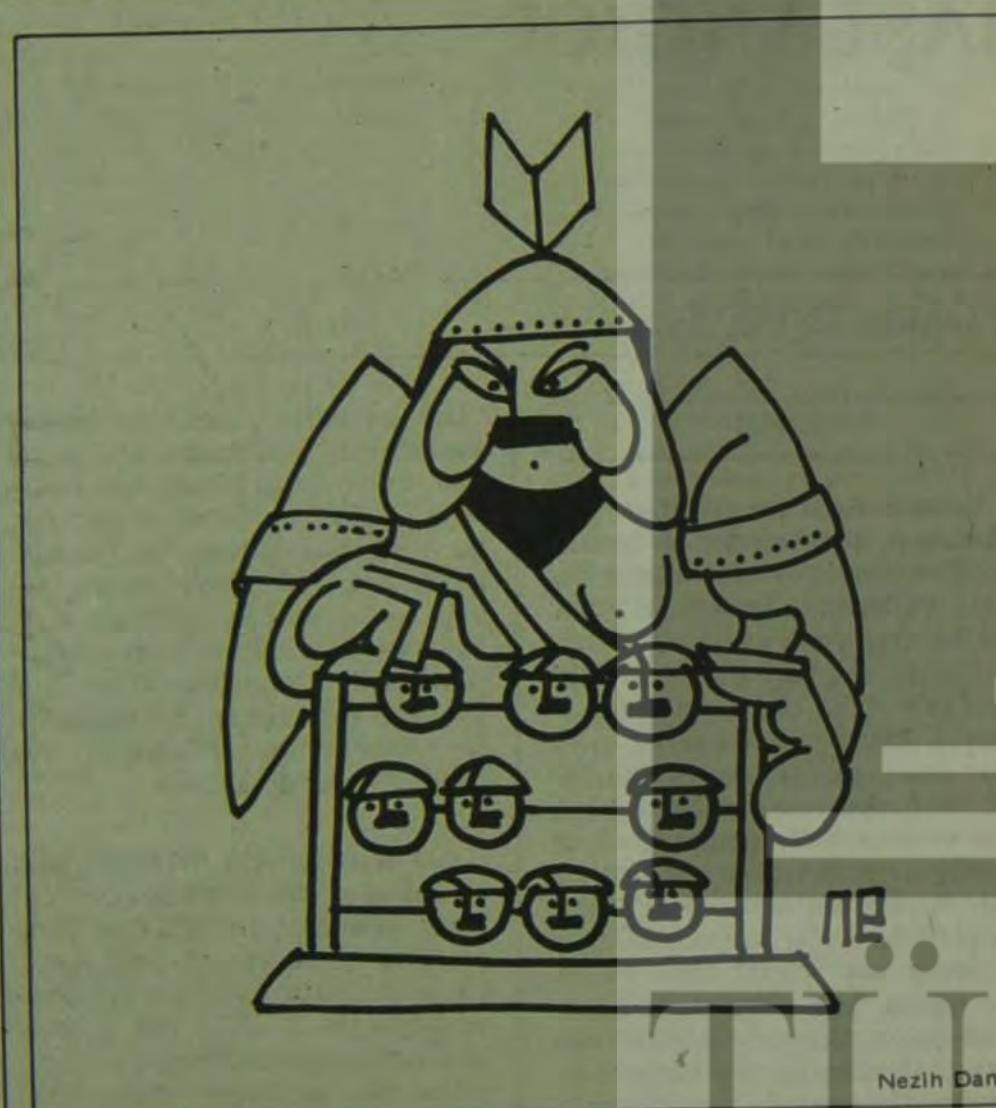
Soy ağacı 19. yüzyıl İngiliz Luddite'larına uzandığı söylenen bir kısım uyanık, Paflagonya kapitalistlerini bu eleştirilerin yükünden kurtaracak bir tez aradılar ve buldu- lar da. Alet ve avadanlık kesimini

geliştirmek iyiye hoştu ama, ya işsizlik? Tahlil üretimi emek - yoğunlu, alet - avadanlık üretimi ise sabit sermaye - yoğun. Hele alet - avadanlık üretiminde göre hızlı olan teknolojik değişme... Peki, teknolojik işsizlige yol açmaz mıydı bu?

Bu tezin hangi koşullarda geçerli olduğunu (12) sayılı eşitsizlik aydınlatıyor: Büyümeye hızı teknik gelişmenin yol açacağı emek tasarruf oranından azsa, evet, teknolojik işsizlik beklenebilir. Sağduyuaya aynen düşmeyen bir sonuç, yavaş tempoda büyütür bir ekonominin işbu sorunu çözmesi beklenebilir mi?

emek zamanı kullanıldığı takdirde, değerler arasındaki oranın nasıl açıklanacağı (15) sayılı denklemle veriliyor. Bu denklemde alet ve avadanlığın tahlil göre değerinin, tahlil üretiminin gerektirdiği sabit ve değişken sermaye ile aynı, alet ve avadanlık üretiminin gerektirdiği sabit ve değişken sermaye ile ters yönde ilişkili olduğu görülmüyor.

Alet - avadanlık kesimindeki teknolojik gelişme değer oranlarını nasıl etkiler? (16) sayılı eşitsizlikle göre şöyle: Eğer emek gücü başına net verimlilik, teknolojik gelişme sonra-

Nezih Danyal

de sermayenin teknik bileşimi yükseltecektir. Yani giderek büyümeye hızı düşecek, işsizlik artacak.

misini tek bacak üzerinde yürütme düşlerini bırakmaktan geçiyordu.

BAŞKA BİR GELİŞME ÇİZGİSİ Mİ?

Paflagonya, kendi alet - avadanlık sanayilerini kurmaya yönelik idi, dengeli büyümeye yolunun temel özelliklerini ne olurdu acaba?

EK'de bu soruya cevap araştırıldı. Eğer iki kesim mallarının değişim oranları uluslararası ticaretle beraberleniyor ve zaman içinde değişmeyorsa birinci ve ikinci kesimlerin büyümeye hızlarını veren (7) ve (9)

Nezih Danyal

DEĞER AKTARIMI SORUNU

Diyelim ki alet - avadanlık, vasıflı emek gücüne sahip komşu ülke Bitinya'da, tahlil de Paflagonya'da üretiliyor; vasıflı emek gücünün yeniden üretimi, için gerekten tahlil miktarı vasıfsız emek gücü için gerekene kıyasla daha fazla ve teknolojik gelişme birinci kesimde gerçekleşiyor (ya da bu kesimde göre hızlı).

Malların değeri, içerdikleri dolaylı ve dolayısız emek günü ile ölçüldüğü ve ölçü birimi olarak vasıfsız

sında artıyor, alet ve avadanlığın değeri tahlil göre azalacak. Ülkeler arasındaki mal değişimini değerler oranına göre yapılısa idi, fiyatların bu azalmayı yansıtması beklenirdi. Oysa Paflagonya dış ticaret istatistiklerinin gösterdiği gibi alet - avadanlığın fiyatı tahlilkine göre azalmıyor, giderek artıyor ise, bundan Paflagonya'nın ürettiği değerin bir kısmını dış ticaret yolu ile dış ülkelerde aktardığını söyleyebiliriz. Paflagonya'lilar iradeleriyle dışa değer aktarmayı seçmişlerse buna kim ne karışır?

Karşı tezleri de üretmek zor değil. Aslında vasıflı emek gücünün ye-

niden üretimi için gerekli geçimlik mallar paketi zaman içinde çeşitleniyor ve miktarca kabarıyorsa, giderek bu soy emek gücünün üretimi için alet ve avadanlık da gerekiyor, alet-avadanlığın tıhla göre değeri, azalmak şöyle dursun, artabilir de. Dolayısıyla uluslararası mal değişimini göründüğü gibi eşitsiz olmayı bilir. Bu tezler geçerli midir, yoksa şeytanın Bitinya'daki yüksek yaşam standartlarının savunusuna dönük avukatlığı mıdır?

Paflagonya ekonomisini yönetenler için bu türden incelmiş-yontulmuş görüşler, uyankılığın bu kertece erişmiş gerekli değil. Paflagonya kendini besliyor, komşularını da besliyor, alıp satıyor, malını malla değişerek yurt içinde üretmediği (münafıklara göre üretmediği) alet

ve avadanlıklarını, eh, az bir miktarda olsa da sağıyor. Ne kadar güzel ve heyecan verici, değil mi?

SONUÇ

Paflagonya ekonomi politiğinin yukarıda ele aldığı birkaç soruna ve müdafık/uyanık ikilemine indirgenmeyecek kadar karmaşık olduğun farkındayım. Ben bu yazida sorunların alabildiğine yüzeyle çıkışlarına değindim sadece. Ve şimdiden de yazımı noktalamak üzereyim.

Ne tedirgin edici bir şey, her yaşıya "sonuç" başlığını taşıyan ya da aynı işlevi gören birkaç satır eklemenin adet olması. Bazı yazılar "açık uçlu" olsa ne iyi olurdu, bir noktalı virgül sonrasında yeni yeni

şeyler öğrendikçe ekleyebilirdik. Örneğin, ben Paflagonya ekonomisini öğrendikçe bu yazımı sürdürdüm. Sözelimi Paflagonya hazinesinin nasıl yönetildiğini, Paflagonya ile BPPB (Bitinya Parababaları Parasal Birliği) arasındaki ilişkileri idlerdim. Ama bu konulara şimdilik yabancı gibi duruyorum.

Kimbilir, Paflagonya'liların ülkelerinde olanı bitenleri kavrayışları da böyle oldu belki. Başlangıçta bennim bildiğim kadarını biliyorlardı herhalde. Her yeni günle gözlemleri, bilgileri, olayları çözümleme güçleri arttı. Ve sanıyorum ki, en sonunda bütün'ü, mali malla değişmenin arsında yatanı algıladılar; uzun ve acılı bir süreçten geçerek. Ne yapalım, insanoğlunun görünüşten yola çıkıp öze varması o kadar kolay olmuyor.

EK

SİMGELER

X: Birinci kesimde (ürtim malları, ya da alet ve avadanlık) fiziksel üretim miktarı

Y: İkinci kesimde (tüketicim malları, ya da kısaca tahl) fiziksel üretim miktarı

a₁: Birinci kesimde birim miktarda üretim yapılmaması için kullanılması gereken alet ve avadanlık miktarı (teknik gelişmenin ardından A₁)

a₂: İkinci kesimde birim miktarda üretim yapılmaması için kullanılması gereken alet ve avadanlık miktarı

b₁: Birinci kesimde birim üretim için harcanması gereken (dolaylı) emek zamanı, işgünü olarak (teknik gelişmenin ardından B₁)

b₂: İkinci kesimde birim üretim için harcanması gereken (dolaylı) emek zamanı, işgünü olarak

w: Paflagonya'da bir günlük emek gücünün yeniden üretimi için gerekli tüketim mali miktarı

W: Paflagonya'nın gelişmiş komşusu Bitinya'da bir günlük emek gücünün yeniden üretimi için gerekli tüketim mali miktarı

p₁: Alet ve avadanlık fiyatları

p₂: Tahl fiyatları

T(= p₁/p₂): Alet ve avadanlıkların tahl cinsinden bahsi, yani iki kesim mallarının değişim oranı

s₁: Birinci kesim kapitalistlerine giden artıgın parasal değeri

s₂: İkinci kesim kapitalistlerine giden

artiğın parasal değeri

m₁: Birinci kesim kapitalistlerinin birikim oranı, yani artıgın ne ölçüde sermayeye dönüştürdüklerinin ölçüsü

m₂: İkinci kesim kapitalistlerinin birikim oranı

u₁: Alet ve avadanlığın değeri (icerdiği emek gücü zamanı cinsinden)

u₂: Tahlın değeri (icerdiği emek gücü zamanı cinsinden)

g₁: Birinci kesimde üretimdeki fiziksel artış oranı, başka bir deyişle birinci kesimde büyümeye hızı

g₂: İkinci kesimde üretimdeki fiziksel artış oranı, yani ikinci kesimde büyümeye hızı

TEK KESİMLİ PAFLAGONYA EKONOMİSİNDE BÜYÜME

İkinci kesimde mal akımlarının parsal dengesi

$$p_2 Y = p_1 a_2 Y + p_2 w b_2 Y + s_2 \quad (1)$$

denklemi ile verilecektir. Paflagonya ekonomisi alet ve avadanlık üretmediği takdirde a₂ Y miktarındaki alet ve avadanlık, değişim yolu ile sağlanacaktır, p₁/p₂ = T tanım eşitliği, (1) de yerine konulursa

$$p_2 Y = p_2 T a_2 Y + p_2 w b_2 Y + s_2, \quad (2)$$

$$s_2 = p_2 Y (1 - T a_2 - w b_2) \quad (2)$$

eide edilir.

Paflagonya kapitalistleri, artıgın m₂s₂ kadarını sermaye almında kullandıkları takdirde, ek sabit sermaye almına yönelik ek kesim

$$m_2 p_2 Y (1 - T a_2 - w b_2) \cdot \frac{p_1 a_2 Y}{p_1 a_2 Y + p_2 w b_2 Y}$$

ya da

$$m_2 p_2 Y (1 - T a_2 - w b_2) \cdot \frac{1}{1 + (w b_2 / T a_2)}$$

olacaktır. Bunu başlangıçtaki sabit sermaye kullanımı olan p₂Ta₂Y'ye bölersek tek kesimli ekonominin büyümeye hızını elde ederiz:

$$g_2 = m_2 \cdot \frac{1 - T a_2 - w b_2}{T a_2} \cdot \frac{1}{1 + (w b_2 / T a_2)}$$

$$g_2 = m_2 \cdot \frac{1 - T a_2 - w b_2}{w b_2} \cdot \frac{1}{1 + (T a_2 / w b_2)} \quad (3)$$

(3) denklemi sağında yer alan üç çarpandan ilki, kapitalistlerin birikim oranı olarak tanımlanmıştır. İkincisi ise birim üretimden kapitaliste kalan artıgın fiziksel boyutta ölçülen değişken sermayeye bölümü, kısaca fiziksel boyutta tanımlanmış artı değer oranıdır. Üçüncü çarpanda yer alan (Ta₂/wb₂) ise sermayenin teknik bileşimi, yani üretim sürecinde kullanılan sabit ve değişken sermayenin görelî konumunu gösterir.

(3) denklemi sağında yer alan üç çarpandan son ikisi birbirî ile çarpılırsa

g₂ = m₂ · $\frac{1 - T a_2 - w b_2}{T a_2 + w b_2} \cdot \frac{1}{1 + (T a_2 / w b_2)} \quad (4)$

bulunacaktır. (4) denklemi sağındaki ikinci çarpan, yine fiziksel büyülüklerle tanımlanmış kâr oranını göstermektedir.

$$g_2 = m_2 \cdot \frac{1 - T a_2 - w b_2}{T a_2 + w b_2} \quad (4)$$

ve ikinci kesim için yapılacak hesap, (3) ve (4)'deki sonucu verecektir:

$$g_2 = m_2 \cdot \frac{1 - T a_2 - w b_2}{w b_2} \cdot \frac{1}{1 + (T a_2 / w b_2)} \quad (5)$$

$$= m_2 \cdot \frac{1 - T a_2 - w b_2}{T a_2 + w b_2} \quad (6)$$

İKİ KESİMLİ MODELDE BÜYÜME

Ekonomide her iki kesimde üretim yapıyorsa, mal akımlarının dengesi, belirli bir dönem için

$$p_1 X = p_1 a_1 X + p_2 w b_1 X + s_1 \quad (5)$$

$$p_2 Y = p_1 a_2 Y + p_2 w b_2 Y + s_2 \quad (6)$$

denklemi ile yazılacaktır. Bir sonraki dönemde (teknolojik gelişmenin ardından) birinci kesimdeki kapitalistlerin yatırım amacı ile kullanabilecekleri artı

$$p_1 X = p_1 A_1 X - p_2 w B_1 X, \text{ ya da}$$

$$p_1 X (1 - A_1 - \frac{1}{T} \cdot w B_1) \text{ dir.}$$

Bu artıgın birikime yönelen kesri

$$m_1 p_1 X (1 - A_1 - \frac{1}{T} w B_1),$$

artiğın sabit sermaye almında kullanılacak kısmı ise

$$m_1 p_1 X (1 - A_1 - \frac{1}{T} w B_1) \cdot \frac{p_1 A_1 X}{p_1 A_1 X + p_2 w B_1 X}$$

ya da

$$m_1 p_1 X (1 - A_1 - \frac{1}{T} w B_1) \cdot \frac{1}{1 + (w B_1 / T A_1)}$$

dir.

Dolayısıyla, birinci kesimin büyümeye oranı

$$g_1 = m_1 \cdot \frac{1 - A_1 - \frac{1}{T} w B_1}{A_1} \cdot \frac{1}{1 + (w B_1 / T A_1)} \quad (7)$$

ya da

$$g_1 = m_1 \cdot \frac{T - T A_1 - w B_1}{T A_1 + w B_1} \cdot \frac{1}{1 + (T A_1 / w B_1)} \quad (8)$$

ya da

$$g_1 = \frac{b_1 - B_1}{B_1} \quad (12)$$

durumunda söz konusu olabilir, yani büyümeye hızı emek gücünden yapılacak tasarımın kâr dökmek oldu. Bu tepki, Luddite hareketi adıyla anılıyor (O.T.).

Bu matematisel ek büyük ölçüde Akyüz (1980: 59 - 84)'den yararlanarak hazırlandı.

$$u_1 = a_1 u_1 + \frac{W}{w} \cdot b_1 \quad (13)$$

$$u_2 = a_2 u_1 + b_2 \quad (14)$$

ve değer oranları ise, işlemlerden sonra

$$\frac{u_1}{u_2} = \frac{1}{a_2 + (b_2 w / b_1 W) (1 - a_1)} \quad (15)$$

olarak bulunacaktır. Burada örtük olarak varsayılan şey, bir vasıflı emek gününe değeri W/w vasıflı emek gününe değeri eşit olduğunu söylemektedir. Daha önce varsayıldığı gibi teknik gelişme sadece birinci kesimde gerçekleşiyor olsun. Değerler oranın (u₁/u₂)nın azalması için, W ve W sabit tutulduğunda

$$\frac{1 - A_1}{B_1} > \frac{1 - a_1}{b_1} \quad (16)$$

olması gereklidir. Başka bir deyişle, emek gücü başına net verimlilik teknolojik gelişmenin ardından artıysa, alet ve avadanlığın tıhla göre değerinin azalması gereklidir. Eğer T(=p₁/p₂) ile gösterilen değişim oranları bu azalmayı yansıtıyor, aksine sabit kalıyor ya da artıysa Paflagonya dış ticaret yolu ile ülke dışına değer aktarmaktadır.⁶

NOTLAR

1- Örneğin, bkz. Cary (1972, sh.96 ve 214)

2- Üretim mallarının yalnızca bir üretim dönemi için kullanılacağını varsayıyor; onun için en ilkel örnekler sıraladı. Üretim sürecinin salt mallar değil, kullanılmış ancak çalışır makinelerin üretmesi analizi karmaşıklaşır. Örneğin, bkz. Akyüz (1980, sh.39 - 56)

4- Artı - değer oranı, EK'de fiziksel olarak tanımlanıyor, sermayenin bileşimi de öyle. Bunun için sermayenin teknik bileşimi deyişini kullandım.

5- Sanayi Devrimi'nin getirdiği teknolojik yenilikler ve ekonomik bunalım sonrasında işsiz kalan bazı küçük üreticiler ve emekçilerin tepkisi makinaları kırıp dökmek oldu. Bu tepki, Luddite hareketi adıyla anılıyor (O.T.).

6- Bu matematisel ek büyük ölçüde Akyüz (1980: 59 - 84)'den yararlanarak hazırlandı.

KAYNAKLAR

AKYÜZ, Y. (1980), Sermaye - Bölüşüm - Büyüme, (2. Baskı), Ankara: SBF yayını.

CARY, M. (1972), A History of the Greek World from 323 to 146 B.C., Londra: Methuen and Co.

TEPEDELENLİÖĞLU, N. (1983), Kim Korkar Matematikten?, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Son on yıldır gerek Türk-Amerikan ilişkilerinde, gerek Kıbrıs konusunda, ABD'nin Türkiye'ye "askeri yardım"ı sık sık gündeme gelmekte, neredeyse Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Genellikle çatışma ilişkileri çerçevesi içinde duyulan "ambargo" sözcüğü Türk-Amerikan ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası haline gelirken, Türkiye'nin bazı Amerikan şirketlerinin de katıldığı kendi silah sanayiini kurma ya çalışması, Ordu Vakıfları ve Türk-Amerikan askeri ilişkilerinde ülkemizdeki nükleer silahlara ışın ve teşislerin yeniden gündeme gelmesi, iki ülke arasındaki "silah alışverişesi"nin geçmişten bugüne kisa bir özetinin yararlı olabileceğini göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminin başlarsak, iki ülke arasında imzalanan ve Amerika Birleşik Devletleri'ne "kapitülasyon" diye adlandırılan ayrıcalıklar tanıyan 1830 tarihli Ticaret Sözleşmesi'nin gizli 9. maddesi konumuz açısından önem taşımaktadır. Bu maddeye göre, Osmanlı İmparatorluğu, 1821-1830 Yunan Savaşı'nda yitirdiği gemilerin yerine ABD'de gemi yaptırabilecekti. Ne var ki, bir Amerikan yetkilisinin ifadesiyle, "verdiği tüm ödünlere karşılık Osmanlı Sultanı'ni biraz yataştırmak" için Sözleşme'ye konan bu madde Amerikan Kongresi'nce reddedilmiştir¹. Daha sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun ABD'den silah alması 1860'larda başlamıştır. Örneğin, 1869 yılının sonuna kadar İmparatorluk, ABD'den yaklaşık 1,5 milyon dolar tutarında Amerikan İç Savaşı artığı 239 000 adet tüfek satın almıştır². İmparatorluk üzerinde Alman nüfuzu başlayan kada gelişen Osmanlı-Amerikan ticaretinde de silah alımları önemli bir paya sahip olmuştur. Örneğin, 1879 yılında ABD'nin Osmanlı İmparatorluğu'na yaptığı toplam ihracatta silah ve cephane alımlarının payı %93; 1880'de ise %97 olmuştur³. Bu dönemde ABD yetkilileri açısından Osmanlı İmparatorluğu'na silah satmak İmparatorluk üzerinde nüfuz sahibi olmanın etkin bir aracı olarak görülmüştür. Örneğin, Osmanlı Seraskeri'nin ABD'de yeni icat edilen oynar atım yataklı tüfeklerden örnek görmek istemesi üzerine, 27 Eylül 1831'de Dışişleri Bakanı'na bir yazı gönderen İstanbul'daki Amerikan Elçisi David Porter şöyle demektedir: "...sanıyorum, bu türden silahlardan öbürlerine üstünüğü konusunda kendilerini inançlıdırabilen, bunları edinmelerini sağla-

TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE SİLAH ALIŞVERİŞİ

■ Haluk GERGER

yarak da her alanda söz geçiricek duruma gelebilirim... Yukarıda ilettilim isteğime büyük önem veriyor, sonuçlarını Birleşik Amerika'nın yüce yararlarına çevirebileceğim kesin inancıyla sözümü tutmanın sağlanması diliyorum."⁴

Bu arada, ilk Amerikan ambargosuya da Trablusgarp Savaşı sırasında karşılmıştır. Savaş sırasında Osmanlı Hükümeti ABD'den tüfek kundaklı almak için başvuruda bulunmuştur. Amerikan Dışişleri Bakanı Yakindoğu Dairesi ise bu isteğe karşı çıkmış ve sonunda söz konusu satış gerçekleşmemiştir. Yakın Doğu Dairesi'nin 12 Nisan 1912 tarihli yazısında bu konuda söyle denmektedir: "Ancak, bu türden bir eylem yasal olmakla birlikte, bu haberin Günlük Konsolosluk ve Ticaret Raporları'nda yayınlanmasını ve bu yoldan "dostça olmayan tarafsızlık" haklarımıza kullanılarak İtalya'ya karşı hasmane davranışmasını kötü politika olarak görürem."⁵

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında da Amerika'dan silah ve cephane satın alma girişimleri görülmüştür. Bu na karşılık, bu girişimlerinde, Ankara Hükümeti katı bir Amerikan tutumuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu Amerikan tutumunu, Ankara Hükümeti'ne, yani Ulusal Kurtuluş Savaşı kadrolarına karşı bir "silah ambargosu" olarak nitelendirmek yanlış olmayıaktır. 1921 yılında Anadolu Hükümeti Amerikan silah yapımcılarından 300 000 adet mavzer tüfeği ile 600 000 000 fişek alma girişiminde bulunmuş ancak Amerikan Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu İşleri Dairesi istenilen silah ve cephanenin Anadolu Hükümeti'ne satmasına karşı çıkmıştır. Gerekli izinin verilmemesi üzerine de Anadolu Hükümeti'nin bu girişimi sonucuz kalmış ve ikinci Amerikan ambargosu yaşanmıştır. Amerikan Dışişleri Yakın Doğu Dairesi, sözkonusu si-

lahların satılması durumunda bunların "Bolshevik Rusya'ya gideceği" gereçesiyle silah satışına karşı çıkmış, Dışişleri Bakanlığı da, sözkonusu satışın Türk-Yunan savaşında "tarafsızlığı bozacağı" gereçesiyle reddedilmesini kararlaştırmıştır. Yakın Doğu İşleri Dairesi'nin bu konudaki 1 Haziran 1921 tarihli görüşü şöyledir:

Sayın Bay Fletcher,
Winchester Repeating Arms Company'nin Washington temsilcisi Bay Frank S. Bright, dün bana gelerek, şirketinin Dış İşçiler Müdüründen aldığı bir mektubu gösterdi. Bu mektubun bir kopyası ektedir. Göreceğiniz gibi, "yeni" diye sözedilen bir Türk hükümeti, Winchester şirketinden 300 000 tüfek ve 600 000 000 fişek satın almak istemektedir. "Yeni Türk Hükümeti" deyiminin ne kastedildiğini bilmediğim gibi adı geçen Edam beyi de tanımadığımı, dolayısıyla Bakanlığımızın bu konuda görüş belirtmek durumunda bulunmadığını kendisine söylediğim. Ancak, adından söz edilen hükümet hakkında ek bilgiler almaktan çok memnun olacağımı, Edam bey hakkında da bazı şeyler öğrenmek istedığımı sözlerime ekledim. Anladığım kadarıyla, Bay Bright, ayrıntılı bilgi gönderilmesi isteğiyle şirketine telgraf çekmiş.

"Yeni Türk Hükümeti" deyiminden Ankara'daki milliyetçi hükümeti anlamak gerekiyorsa, o zaman, görüşüme göre, bu silahlardan Türkiye'ye değil de Bolşevik Rusya'ya gideceğini düşünebiliriz.

WDR/LVD (Imza)⁶

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın kararını bildiren 27 Haziran 1921 tarihli yazısı da şöyledir:

Efendim,

Türk hükümetine 300 000 Mavzer tüfeğiyle 600 000 000 Mavzer fişegi satılmasının Dışişleri Bakanlığı tarafından onaylanıp onaylanmayacağına ilişkin 1 Haziran 1921 tarihli mektubunuzu almış bulunuyoruz.

Cevap olarak, Yunanlılarla Kemalistler şu anda savaş durumunda bulundukları için, taraflardan birine veya diğerine yapılacak her türlü yardımında Bakanlığımızın işbirliği veya rızasının söz konusu olamayacağını kesinlikle bildirmek isterim.

En sadık bendenizim.

Dışişleri Bakanı Y.
Robert Bliss
Bakan Üçüncü Yrd.⁷

Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye silah yardımları ise, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. 12 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Harry S. Truman, Kongre'ye sunduğu bir mesajda, ABD'nin Türkiye ile Yunanistan'a bir yardım programı başlattığını açıkladı. Truman Doktrini diye adlandırılan bu program ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı çevreleme (containment) siyasetinin ve Soğuk Savaş'ın da başlangıcını simgelemektedir. Türkiye ile ABD arasında Truman Doktrini çerçevesinde 12 Temmuz 1947 tarihinde bir yardım antlaşması imzalanmış ve böylece iki ülke arasında bugüne dek gelen bir özel ilişkiler ve askeri yardımlar yapısı kurulmuştur.

Bu antlaşmaya birlikte Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası temel dış politika tercihini somutlandırmış ve Batı Bloku yanındaki yerini almış olmaktadır. Türkiye, daha sonra, NATO'ya da girerek, Batı Bloku'nun bir üyesi olarak Soğuk Savaş'tan taraflarından biri olmuştur. Truman Doktrini, ABD açısından Sovyetler Birliği'ne evrensel bir karşı çıkma ve bu ülkeyi çeşitli ittifak ve askeri paktlarla çevreleme siyasetinin, Türkiye açısından ise, ABD ile çok yakın ve özel ilişkilerin kurulmasının, Türkiye'nin genel olarak Batı, özel olarak da ABD ile bünyesel bağlarla bütünlüğünün başlangıcını oluşturmuştur.

Nitekim, Türkiye'ye Amerikan askeri yardımlarını Truman Doktrini çerçevesinde başlatan 12 Temmuz 1947 Antlaşması, Türkiye'de çeşitli çevrelerce ilkenin "medeniyet dünyasının ileri bir karakolu haline geldiği"; bir çatışma durumunda "ilk safta istilaya karşı göğüs germek vazifesinin Türkiye'ye düşüğü"; ve Türk ordusunun öneminin

Johnson, Başkan İnönü'ye: "Boyle bir harekete tevessül etmeden önce ABD ile tam istişarede bulunmak mesuliyetinizi kabul etmenizi hazzaten rica etmek mecburiyetindeyim."

ügerde diğer Hükümetin lüzumlu addedebileceği tedbirleri, karşılıklı olarak, alacaklardır.

Türkiye Hükümeti, Birleşik Devletler Hükümetinin muvafakatı olmadan, bu neviden hiçbir madde veya malumatın mülkiyet veya zilletini devredemeyeceği gibi, aynı muvafakat olmadan Türkiye Hükümetinin subay, memur veya ajani sıfatını haiz bulunmayan bir kimse tarafından bu maddelerin veya malumatın kullanılmasına veya bu maddeler ve malumatın verildikleri galeden başka bir gayede kullanılmamasına müsaade etmeyecektir." Antlaşmaya Türk Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyisi hakkında ülkede tam ve sürekli yayın yapmak yükümlülüğü altına girmiştir ve uzun yıllar Amerikan askeri yardımının Türkiye için önemi, yararları övülmüş, bu yardımın Amerika tarafından Türkiye'nin bağımsızlığı-

HÜSEYİN İÇİN

Hüseyin'in ardından birçok yazı yazıldı. Sevenleri yazdı. Beğenileri yazdı. Okuyanları yazdı. Tanıyanları yazdı...

Ben hangisi idim? Herhalde hepsi. Tantyordum. Seviyordum. Beğeniyordum. Okuyor ve bazı yazılarını basıyor.

Korkmazgil'in yaşamı soyadı gibi korkmaz bir yaşamdı. Halkı için savaş veriyordu. Yurdu için savaş veriyordu. Bir öğretmeni verebileceği ne varsa öğrencilere veriyordu. Bu yüzden sıkıntuların en büyüğünü, işkencenin en acısızlığını gördü. Tutuklandı, aklandı.

Sevdigi mesleğinden, öğrencilerinden oldu. Eşini de ayırmışlardı görevinden. Açı kaldı. Ekmeksiz kaldı. Ama el açmadı, boyun bükmedi, daima başını dik tuttu.

Hiç unutmadım tutuklu bulunduğu bir zamanlar onu sevenler Samsun'da kendi aralarında topladıkları yardım eşine göndermişlerdi. Çok saygı duyduğum eşi 'Bu parayı Hüseyin kabul etmez, teşekkür ederiz' dierek geri gönderdi. En kötü durumda bile yardım kabul etmeyen onurlu kişi Hüseyin Korkmazgil için ne yazılısa küçük kalır.

Akis dergisinin basmevinin TÖYKO satılmıştı. 1968 - 1969 yıllarında FORUM dergisini Korkmazgil TÖYKO'da banabastırdı. Birlikte tatlı günlerimiz geçti. Ak saçları döküşün içinde savaş bayrakları gibiydi. Yaşam savaşını kaleminin ucuyla sürdürürken kendine özgü şiir biçimiyle yurt surlarını korkusuzca dile getiriyordu. Halının acısını yaprak yaprak herkesin önüne seriyordu. Emeğin savaşçıydı. Ekmekçi emekle birleştiyor. Piril piril gözleri gülükler meydan okuyordu. İnsan sevgisi, yurt sevgisi ona olmuştu.

Tüm şiir kitapları toplumun, daha güzelle, daha iyi yaşama ve yurdun tam bağımsızlığına yönelik konuları içeriye诱导. Güç koşullar onu yıldıramıyor, yaşam kavgasında yenilmemeği Hüseyin simgeliyor.

Doğanın o değişmez yasası kapsını çalladığı zaman henüz işim bitmedi diye o'na da direndi. O yenilmez yasaya karşı savaşa girdi. Ancak doğa yasası güçlündü. Buna karşın yıl boyu onuna da savaştı. Korkmazgil yenildi. Azrail de sevinmedi buna. Neylesin ki bu güclü yasadın kimse kurtulamıyor.

Hüseyin gitti. Arkasında bir savaş örnegi bırakarak gitti. Kitaplarının sayfalarında işık saçan bu güzel örneklerin yeni kuşaklara yol göstermesi dileğimiz olacak.

Bu korkmaz savaşçıya, örnek sanatçıya Tanrıdan rahmet dilerim.

Ahmet Nuri MACİT

na gölge düşürmeden, demokrasinin korunması için nerede de karşılıksız olarak verildiği temaları, devletin resmi propaganda politikası olarak, sürekli biçimde işlenmiştir.

Söz konusu antlaşmayı, Türkiye'nin Marshall yardımından yararlanılması ve Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesi izlemiştir. Türkiye ile ABD arasındaki yardım ilişkisi giderek iki ülke arasında çeşitli ve çoğu gizli ikili anlaşmalar imzalanmasına yol açmış, Türk toprakları üzerinde Amerikan üs ve tesisleri kurulmuş ve Türk dış politikası genel olarak Amerikan doğrultusunda yürütülmüştür. Artık, ulusal savunmasını esas olarak NATO'ya ve Amerikan yardımına bağlayan Türkiye'nin tüm hükümetlerinin ana amaçlarından başlıcası bu yardımın sürmesini ve mümkünse artırılmasını sağlamak olmuştur. Bu nedenle de, Türkiye, Amerikan dış politikasının amaçları doğrultusunda bir politika izlemeye özen göstermiş, özellikle Soğuk Savaş yıllarında bu ülkenin en militant yandaşlarından biri olmuştur. Özellikle Orta Doğu'da Türkiye açıkça Batı çıkarlarının savunulduğunu yapmıştır. Bu arada, Türk ordusunda da eğitimden araç gereçlere kadar her şey Amerikan normlarına uygun hale getirilmiş, bir modernizasyon programı gerçekleştirılmıştır. Ulusal silah sanayii de giderek tasfiye edilmiş, saade Amerikan yardımına bel bağlanır hale gelinmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucu kendisini iç siyasada da göstermiş, uzun yıllar dış politikada "partileristü" bir anlayış egemenliğini sürdürmüştür. Amerikan bağlantısı sorulanamaz bir yaşam gerçeği olarak kabul edilmiştir. Özet olarak, Amerikan askeri yardımının, Türk dış politikasından Ordunun düzenlenişi ve modernizasyonuna, Türk toprakları üzerinde işler kurulmasından nükleer füzeler yerleştirilmesine, Amerikan askeri personeline Türkiye'de önemli ayrıcalıklar verilmesinden Amerikan yaşam biçiminin egemenliğine kadar uzanan bir dizi kökten etkileri ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı kapsamlı ve sürekli askeri yardımlar, Türkiye'nin iç ve dış politikasını, temel kurumlarını, ekonomik, siyaseti ve kültürel alandaki temel tercilerini derinden etkilemiş, koşullandırılmıştır. Bu anlamda, askeri yardımında somut ifadesini bulan özel ve yakın Türk - Amerikan ittifak ilişkileri Türkiye açısından yaşamın her alanında tam anlamıyla belirleyici bir nitelik kazanmıştır.

Türk - Amerikan ilişkilerinin temel niteliklerini başlatan ve önemli ölçüde belirleyen askeri yardımlar, son yirmi yıldır, bu ilişkilerin temel gidişini de etkileyen en önemli unsur olmuştur. Türk - Amerikan ilişkileri olağanüstü boyutlarda yakından askeri yardımlar, bellizamanlarda bu ilişkilerin ciddi biçimde zedelenmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Yardımlar, üsler, personel ve nükleer füzelerde kendini gösteren Türkiye'deki Amerikan askeri varlığı, ilk kez, 1962 Küba Bunalımı sırasında bir önemli sorun olarak açığa çıkmıştır. Küba Bunalımı patlak verdiğiinde Türkiye'de 15 adet Amerikan Jüpiter nükleer füzesi bulunmaktaydı ve bunları, her ne kadar tamamen Amerikan Başkanı'nın denetimi altında olsalar da, Türkiye'ye yapılan Amerikan "askeri yardımının" bir parçası olarak ele almak mümkündür. En azından o dönemde Türkiye'nin resmi algayışi ve bakışı bu doğrultudadır. Bunalım sırasında sürekli olarak Türkiye'deki Amerikan füzeleri ile Küba'daki Sovyet füzeleri arasında bir bağlantı kurulmuştur. Örneğin, İngiliz gazeteleri - ABD'de Washington Post gazetesinde Walter Lippmann - Sovyetler Birliği'nde ordugazetesi Red Star söz konusu konutluğa değişimler, Sovyet Savunma Bakanı Malinovski de aynı temayı işlemiştir. Daha sonra da, Sovyet Prezidium'un Kennedy'e gönderilen mektubunda, Küba'daki füzelere karşı Türkiye'deki Jüpiterlerin sökülmesi önerilmiştir. Bu arada, Bunalım boyunca, ABD'nin Küba'ya yapacağı bir müdahalenin, Türkiye'ye de bir Sovyet müdahalesinin gündeme getireceği tüm dünyada ve bu arada Kennedy'nin danışmanlarıyla yaptığı toplantılarla dile getirilmiştir. Türkiye'nin söz konusunu Amerikan füzeleri yüzünden, toplarlarından binlerce kilometre uzaklıktaki bir Sovyet - Amerikan çatışmasında, kendi bilgi ve iradesi dışında taraf durumuna düşmesi ve önemli risklerle karşılaşması yanında ortaya bazı başka gerçekler de çıkmıştır. Bunalım sırasında Türkiye'deki füzeler konusunda tartışılırken, ABD'nin bu füzeleri iki kez sökmek için girişimlerde bulunduğu, buna karşın Türkiye'nin bu isteği kesinlikle karşı çıktıı, bu nedenle de bizzat Kennedy'nin emirlerine karşın füzelerin sökülemediği anlaşılmıştır. Daha sonra da, Bunalım sırasında yapılan gizli Sovyet - Amerikan pazarlığı sonucu Jüpiter füzeleri sökülmüştür. Tüm bu gelişmelerin Türkiye'de düşen kafalar üzerinde ilk şok etkisini yaptığı söylemek herhalde

yanlış olmayacağıdır. Bu arada, Türk hükümeti füzeler yerine Türkiye'ye F - 104 uçakları verileceği söyleyle "ikna" edilmiştir⁹.

1964 yılında ise, Amerikan askeri yardımının ABD tarafından Türkiye'ye karşı bir baskı aracı olarak kullanılmış Türk - Amerikan ilişkilerini ve Türk kamuoyunun bu ilişkilere bakışını derinden etkilemiştir. 1964 yılında Rum saldırıyla başlayan Kıbrıs bunalımı sırasında Türkiye Ada'ya müdahaleyi düşünmüştür ama dönemin ABD Başkanı Johnson'un Başbakan İnönü'ye yazdığı çok sert bir mektup üzerinde bundan vazgeçmek zorunda kalmıştır¹⁰. Böylece, Türkiye bir ulusal sorunda nüfus Amerikan baskısı altında kalabileceğini; ABD'nin askeri yardım unsurunu kullanarak ülkenin bağımsızlığını sınırlayabileceğini; tek yanlı bağımlılığın acı sonuçlarını görmüştür. Johnson, mektubunda daha önce sözünü ettigimiz 1947 Yardım Antlaşmasına da atıfta bulunmuş ve Türkiye'ye verilen Amerikan silahlarının Kıbrıs'ta Türk ordusundan kullanılamayacağını belirtmiştir. Johnson bu konuda şunları yazmıştır: "Türkiye ile aramızda mevcut Temmuz 1947 tarihli anlaşmanın IV. maddesi mucibince, askeri yardımın, veriliş makaslarından gayri gayelerde kullanımı için, Hükümetinin, ABD'nin muvafakatini alması icap etmektedir. ...Mevcut şartlar tahtında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemeyi kullanılmaması ABD'nin muvafakat edemeyeceğini size bütün samimiyetimle ifade etmek isterim." Johnson, ayrıca, NATO'nun da Türkiye'ye yardım etmeyeceğini belirtmiştir: "Ayrıca, Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale Sovyetler Birliği'nin meseleye doğrudan doğruya karışmasına yol açabilir. NATO müttefiklerimizin tam razı ve muvafakatleri olmadan Türkiye'nin girişeceği bu hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalene karşı Türkiye'yi müdafaa etmek mühkemiyetleri olup olmadığı müzakere etmek fırsatı bulmuş oluklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim." Johnson, mektubunda ayrıca, Türkiye'nin özellikle savunmasında Amerikan silahlarını ('yardımına') olan bağımlılığının da Türkiye'nin davranışlarına nasıl yön vermesi gereği konusunda Amerikan yönetiminin algılamasını da açık bir biçimde ifade etmiştir: "Geniş çapta neticeler teştil edebilecek böyle bir hareketin Türkiye

tarafından takip edilmesini, Hükümetinizin bizimle evvelde tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile kabili telif addetmiyorum... Böyle bir harekete tevessül etmeden önce ABD ile tam istişarede bulunmak mesuliyetinizi kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim." Böylece ABD, askeri yardımının diyetini bu mektupla Türkiye'den istemiş olmaktadır.

ABD'nin 1964 yılındaki ambargo tehdidi daha sonra 1974 Barış Harekatı üzerine fiilen uygulamaya konulmuştur. Böylece, bir kez daha, ABD'nin askeri yardımını kendi amaçları doğrultusunda ve Türkiye'ye aleyhine kullanabileceğini görülmüş, ayrıca, Türkiye'nin ulusal savunması açısından ABD'ye denli bağımlı olduğu ortaya çıkmıştır. Nihayet, içinde yaşadığımız günlerde, Amerikan Kongresi askeri yardımları Türkiye üzerinde bir baskı ve Kıbrıs'ta ödür koparma aracı olarak kullanma eğilimleri görülmektedir.

Ayrıca, ABD askeri yardımının Türkiye ile Yunanistan arasında 7/10 oranını kullanmakta ve bu askeri denegede açıkça Yunanistan lehine sonuçlar doğurmaktadır. Türkiye de, bu arada, bu dengeyi değiştirme ve daha fazla Amerikan yardımını almaya çalışma gibi kısır bir döngü içine itilmekte, yeni Johnson mektupları ve ambargolar için zemin hazırlanmaktadır, ulusal onur ve bağımsızlık gibi kavramlar içinde bulunan kısır döngünün kırlaması nedeniyle ortaya çıkan kargasada Yunanistan ile "yardım koparma" rekabetine indirgenmektedir.

Bu arada, Türk ordusunun konvansiyonel araç ve gereç ihtiyaçları yeterince karsılanmamakta, Türkiye NATO üyeliği nedeniyle istenmiş olduğu yükümlülükleri kendi sınırlı bütçesinden karşıtmak sorunda kalmaktadır. Son olarak, Çeşme'de yapılan NATO Nükleer Planlama Grubu toplantılarında ise, Türkiye'de bulunan taktik nükleer silahlann modernizasyonu gündeme getirilmiştir. Böylece, Türkiye'nin savunması için gerekli malzemelere ambargo tehditleri uygulanırken, ülke savunmasıyla ilgili olmayan ve esas olarak ABD'nin sınırlı nükleer savaş doktrininin uygulanmasına yarayabilecek nükleer silahlarn modernizasyonuna karar alınmaktadır¹¹. Doğrusu, Türk ordusunun demode olmuş silahlariyla Amerikan denetimindeki modern nükleer füze ve bombaların ce-

lişkili görünümü, Türk - Amerikan "silah alışverişi"nin de güzel bir tablosunu çizmiş olacaktır.

Görülüdür gibi, bir zamanlar Türk - Amerikan ilişkilerini özelleştiren, Türkiye'nin iç ve dış politikasını derinden ve belli bir yönde etkileyen Amerikan askeri yardımları, giderek, özellikle Türkiye için bir çok alanda tam bir sorun ve çıkmaza dönüşmüştür, şimdiye dek çizilmiş bulunan Türk - Amerikan ilişkiler çerçevesini de tehdit eder hale gelmiştir. Yeni durumun belirsizliği ve karanlık gibi görünen bugünden, "ele avuç açmayan" bağımsız Türkiye'ye uzanan yarınlar, ders alabilecegi sürece, Türk - Amerikan "yardım" ilişkilerinin tarihinde saklıdır.

1- Kurthan Fişek, Oral Sander, Türk - ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1977, s. 20 - 21.

2- Ibid., s. 26.

3- Ibid., s. 6 - 7.

4- U. S. National Archives. Dispatches from U.S. Ministers to Turkey, 1808 - 1906, Vol. 2, May 20, 1831 - March 25, 1833, Microcopy, No. 46, Roll No. 4. Amerikan Ulusal Arşivlerinin Türkiye ile ilgili bölümlerini mikrofilm halinde Ankara'daki Amerikan Kütüphanesinde bulmak mümkündür. Fişek ve Sander, age., tüm bu belgeleerin "silah ticareti"ne ilişkin olanlarının bir derlemesi niteligidir. Bırde Fişek ve Sander'in Türkçeye çevriliş oldukları metinleri kullandık. Söz konusu belgenin bu kaynakta olan Türkçe çevirisini bknz. s. 49.

5- U. S. National Archives. Political Affairs of Turkey, 1910 - 1929, Military Affairs and the Army: Personnel Movement of Troops, Equipment and Supplies, Microcopy No. 353, Roll No. 41. Türkçe metin: Fişek - Sander, age., s. 187.

6- U. S. National Archives, Microcopy No. 353, Roll No. 41. Türkçe metin: Fişek - Sander, age., s. 196 - 197.

7- U. S. National Archives, Microcopy No. 353, Roll No. 41. Türkçe metin: Ibid., s. 198.

8- Tümünlü nakleden Oral Sander, Türk - Amerikan ilişkileri, 1947 - 1964, A. Ü. S. B. F. Yayınları No. 427, Ankara, s. 29.

9- Bu konuda bknz. Ibid., s. 215 - 225; Robert F. Kennedy, Thirteen Days, W.W. Norton and Co., Inc., New York, 1969; Graham T. Allison, Essence of Decision, Little, Brown and Company, Boston, 1971.

10- Tam metin için bknz. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı 16, 31 Ocak 1966, s. 100 - 103. Mektup ilk kez Hürriyet gazetesinde yayımlanmıştır.

11- Bu konuda Bkz. Haluk Gerger, "Ödüler Kimi Bağlar", Bilim ve Sanat, Sayı 41, s. 8.

bu aşamada

Sükran KURDAKUL

GENCO ERKAL'LA YIRMI BEŞ YIL

Faize Hüküm", konusunun, yönetmeni Zeki Ökten'in yarattığı inceliklerin, çekim becerilerinin, uyandırdığı çağrışımın ötesinde, nerdeyse çeyrek yüzyıllık bir sevginin bilincini somutladı bende.

Genco Erkal sevgisinin.

İlk kez 1960'larda Arena Tiyatrosu'nda Arslan Asker Şayk'ta gördüğümü anımsadığım bu sanat adamı, ülkemizin değişik evrelerinde nasıl yılmadı, nasıl büydü, nasıl kendisine ve bize inancını yitirmeden. Ve nasıl, sanatını yeni olanaklarla zenginleştirerek, yenileyerek, güncel olanla tarihsel olanın bileşimlerini arayarak geldi bugüne.

Özellikle 1950'li yıllarda bu yana büyük toprak sahipleriyle dış alım ve satım erbabının ortak savaşlarının apaçık bir hedefi vardı ülkemizde.

Ulusal kültürümüz...

Kültürümüz gelişikçe, edebiyatta, tiyatrodada, resimde, müzikte, tabana en yakın kesimdeki insanlarınla bütünleşmeye başladıkça, bu —siyasal iktidarları da yönlendiren— katmanlarla var olan çelişkiler, çatışma düzeyine çıktı.

Aslında biz yaratmanın sevdalısıydık.

Onlar yaratıdan korkuyorlardı.

Yüzyılların derinliklerinden günümüze kadar gelmiş kültür yapıcısı ile bir kavgamız yoktu bizim.

Yunus Emre de bizimdi, Pir Sultan da.

Tevfik Fikret de bizimdi, Mehmet Akif de.

Halid Ziya da bizimdi. Hüseyin Rahmi, Ömer Seyfettin de.

Tartışıyoruz, çağdaşlaşma savaşımı veren bir toplumun bireyleri olarak, dönemleri içinde hangi konumda olduklarını değerlendirebilmek için tartışıyoruz.

Karşımızdakiler çağdaş kültüre ve sanata düşmana tavır almaktan tarihsel gelişimi —dolayısıyla tarihimizi— tanımak istemiyorlardı.

Genco'nun bu ulusal kültür verimleri ortaya çıktıktan sonra artan çatışkı ortamında geçen çeyrek yüzyıllık hayatlığında yaratıcı gücü ne bir adım geriledi, ne teknolojiye düştü. Ne kimilerince sıçrama sayılan yapıklara yuvardı. Ne yaşanan ortamın öznelliklerinin dışına çıktı.

Güçünün kendinde var olduğunu, aynı savaşımı paylaşılanlarla birlikte var olduğunu yaşam göstermiş ona da. Hızını bu beraberlikten alıyordu.

Bu nedenle soluğu hiç kesilmedi Genco'nun.

Şiirin gelişmesine, öykünün, romanın gelişmesine yabancı kalmadığı gibi, toplumsal dinamiğin gelişme evrelerinde insanların —kendi konumlarını algılamaktan gelen— güzelliğine de uzaktan bakmadı. Kafasında duygusu.

Yaratıcı gücünü besleyen kaynaklar arasında Gogol' dan Haçek'e, Brecht'ten Nazım'a... Yaşa Kemal'den Orhan Asena'ya kadar nice sanat adamı vardı. İnsana, dünyanın geleceğine, barışa inanmanın doruklarında onlarla birlikte bizi aradı Genco.

En az yirmi beş yıllık beraberliğimizin temelini oluşturan bu gerçekçe bakmasını bilişsek, geçmiş ve günümüzü daha iyi değerlendireceğimizi sanıyorum. Yarına inancımızın sağlam temellere dayandığını görevimizi sanıyorum.

Şimdi nice oyunların, gösterilerin Genco'sunu düşündükçe, yakın tarihimizein gerçeklerinden kimseberin soyutlamaya gücünün yetmeyeceği bu kültür savşımının vazgeçilmezliği, verimliliği, utkusu ve toplumsal ağırlığı daha bir çıkıyor ortaya.

1948'lerden bu yana unutamadığım iki dizesi var Cahit Irgat'ın.

"Bir gün yaşadığımız bu kitap sayfaları
Dalgalanacak bayrak bayrak..."

"Faize Hüküm"dan dönence yaşadığım nice kitap sayfası aldı götürdü beni. Şairler, ressamlar, çizerler, sesin, sözün, hareketin adamları kafamın içinde yaman bir şölende buluştular.

Önlenmez bir uygarlık şöleninde.

"Bahçedeki vişne ağacı
Çiçekten meyveye döndü
Daklıoda bahar şüri
Inat ediyor"

Hangi şiirler sevılır?

Geleceğin yaratıcı olacak genç insanlara, şiirin güzelliğiyle değişecek insanlara ve dünyayı değiştirmeye - güzelleştirme savaşında bağlı olduğu değerlere özgür duyarılıkla dolacak genç insanlara seslenen şiirler.

Şiirle güzelleşen, şiir duyarlığıyla yaşamı sahiplenen gençlik, hüzünü sevincе dönüştürmede, yureğini ve beynini diri tutmada yalnızlıklar - yıldırılara karşı birey olarak onurunu korumasını bildiği kadar, kardeş kalabalıklarla kucaklaşmadan şiri ana sütü gibi bir gıda olarak bellemeli.

İşte "Hançer ve Lirik", böylesi gida olacak, sevilesi, seslenmesini bilen şiirlerle dolu bir kitap. Adı, Lermontov ve Yesenin'i çağrıştırarak, evrensel kucaklaşmanın hazzını veriyor. İnsanın içine bozkır serinliği veren güzel bir kapakla, özenle, sunulmuş şire susayanlara.

Üç bölümden oluşan kitabın ilk bölümü "Lirik" (8 şiir) şu dörtlükle açıyor Demirtaş'ın kardeş şiir sofrasını:

Ciğnenirken
Papatyaların kırlardaki
Ciğnenirken
Papatyaların kırlardaki
Çocuklarımın
Üykülerindaki gülümseyışı

Kardeş bir yaşamın kalabalığını önumuze getiren "Struga'da Yunan Ozanlarıyla" şiirinde, şairin, "keyifle kullandım" dediği halkça sözcüklerle; "hayatın acılarının nibetleşe gekildiği" imgesiyle; düşman kılınmak istenen iki komşu halkın şırıne kavuşuyoruz. "Şuncağınız ayrılin yanlığının yaşayan koca göçmen Nazım"dan Neto'ya, Vietnam ve Filistin halklarına uzanan şair, "Öldürülmüş civan oğullarıyla / Kanlı bir mısra gibi / uzakta" gördüğü yurduna seslenirken Struga'dan şirin onurunu ve barışlığını da savunmuş oluyor.

Annesine söyle seslenmiş:

"Anne / Sen ki bitkin düştün üzülmekten / Vurulan her gencin ardından / Ve geceleri saklı / Sağdıçın acılarını yastığına". Seslenilen, bizim annelerimizdir.

Antalya'nın yok edilen doğal güzelliklerini, iğdiş edilen insanı de-

HANÇER ve LİRİK

sem netsem / Gergedan çığınıyor güzellikleri" deyişi ve bir dost ölümne acısını; "Denizde çakıtaşları gibi güven" İlhan'ın "Neffi bir ölüm" le "Cellatlar elinde can" vermesini, insan yüreklerine yansıtırkenki, onuru yücelten, dizeleyle diriltiyor insani kitaptaki şiirler.

"Beni çocukların kanatı / Babaları götürülmüş evlerde / Asılı salkımlardır / Anaların eteklerinde / Çocuklar ki / Hapishane önlerinde / Görüş yerlerinde / Bakışları / Kara oğlak gözleriyle" dizeleri, yaşanana güzelleme bir tanıklık değil de ne.

"Macerası taşlarda yazılı / Yanlış, doğrusu ile yatanlar'a "Merhaba" diyen; "Elimde tuttuğum / Üstüne givercin konulu / Bir zeytin dalı / Zeytinini kırağı vurmuş / Güvercini yaralı" diye biten şiirler hüzen vermeyen insana. İnsan, kıraklılmış, yaralanmış duyumsuyor kendini, yumuşakça. Ve "sevinci söndürülülmüş evler'de, "Işığın çekilmiş sokaklar'da yaşanın bilinciyle, "Sabah yakın olmalı" dedirtiyor.

Kitabın üçüncü bölümünde 19 şiir var. Şairin daha önce yayınlanan "Hazirol Kalbim"den seçme şiirlerinden oluşuyor. Bu bölümde şu dörtlükle girmiş şair:

Hazirol kalbim
Türküsinü söylemeye
Derin yara almış
Bir umudun

Yaşanan acılar, hapishane, sevda, Antalya, umut ve dünyanın kalabalığı ile dolu, bu bölümdeki şiirler de. "Umutsuzluk Yasak" şiri söyletiyor: "Çünkü umutsuzluk yasak / Yılın türküler söylemek de / Çünkü yürüyor umudun ordusu / Umutsuzluğu kurşuna dizerek"

Kitabın sonunda bazı şiirlere ilişkin açıklamalar var. Şiirlerin daha iyi anlaşılmasına için dikkatle okunmalı.

'Kitaba adını veren şiir su dizelerle başlıyor: "Günümé güler serpti / Postaya gelen / İki şiir kitapçığı / Yesenin 'Lirikler'yle / 'Hançer'yle Lermontov'"

Umudun türkülerinden sesler duymak isteyenler, günlerine gülle rin serpilmesini isteyenler, "Hançer ve Lirik'i de koymalar başıclarındaki dost şiirlerin yanına.

HANÇER VE LİRİK, Metin Demirtaş'ın şiirleri, Onur Yayınları, 1. Baskı, Şubat 1984, 96 sayfa, 250 lira.

SAĞLIK SIGORTASI ÇIKMAZI

■ Hasan CANER

Son zamanlarda, "genel sağlık sigortası" sözü yine gündeme geliyor. Birbirinden çok farklı görüşteki kişilerin bu söyleyiçi olmaları, konuyu daha da ilgi çekici hale getiriyor. Sorun kamuoyuna öyle yansıtılıyor ki, genel sağlık sigortası bir uygulansa, ülkenin sağlık sorunları hemen çözümleniverecekmiş sanılıyor.

Bu yanlış sanının yayılmasında "sigorta" sözcüğünün yanlış anlaşmasının büyük payı var. "Sağlık sigortası" sözü, "sağlığın sigortası", yani "sağlık hizmetlerinin daha iyi sunulacağının güvencesi" olarak düşünülüyor. Aslında burada sigortalanacak olan şey hizmet değil, hizmet için harcanacak bedel. Sağlık sigortasını doğru biçimde, "sağlık hizmetlerinin bedelinin kullanan tarafından ödeneceğinin güvencesi" olarak anlamak gerekiyor. O halde böyleselikle sigortalanacak olanlar gerçekte hizmeti kullananlar değil, sağlık hizmeti için toplum (kamu ya da yurttaşlar) tarafından ödenen bedeli paylaşanlar olacak: ilaç firmaları, özel hastane sahipleri, tıbbi araç - gerek satıcıları...

SAĞLIĞIN BEDELİ

Sağlık sigortası tartışmalarına, sağlık hizmeti harcamalarını kimlemin üstlenmesi gerektiği sorusuyla başlamak gerekiyor.

Her toplum, bireylerinin sağlıklarını sürdürmek ve geliştirmek için bir takım önlemler alır, düzenekler kurar. Toplumun genel düzeni ne ölçüde akıcı ise, bu düzenekler de o ölçüde akıcı olacaktır.

Sağlık hizmetlerinin düzenlenmesinde, her aşamada bazı harca-

malar yapmak gereklidir. Önce yatırımlar yapılır: Sağlık kurumları kurulur, hekim ve öteki personel yetiştilir, hizmet yürümeye başladığında bir yandan personel ücretleri,

öte yandan kullanılan tıbbi araç - gerek bedeli ödenmelidir. Son adımda ise, hizmeti sunanlar tarafından hizmeti kullananlara önerilen önləmlərin ya da ilaç gibi sağiltım yöntemlerinin de bir fiyatı olacaktır. İşte bütün bu harcamalar, toplumda bir "sağlık sektörü" oluşturur.

Sağlık sektörünün öteki sektörlerden önemli bir farkı vardır. Bu sektördeki harcamaların büyük çoğunuğu, tüketicinin vereceği kara-ra bağılı değildir. Nereye kaç yataklı hastane yapılacağına yöneticiler, hastanın hangi ilaç kullanması gerektiğini hekimler, hastanede hangi tip enjektörün kullanılacağına baş-hekimler karar verir. Böylece yeni bir ilaçın pazarlanması için ikna edilmesi gerekenlerin sayısı, örneğin yeni bir deterjan için gereken çok azdır.

Sağlık sektöründe harcanan para lar üç ayı yoldan ödenebilir: Birinci, bir kişi harcamaları kişiler kendileri yaparlar, özel muayenehane ücretleri gibi. İkinci yol, bazı giderlerin kamu harcamaları olmasıdır, birçok sağlık kurumu bu yolla yapılmıştır. Bir üçüncü yöntem de, hizmeti kullananlardan her ay beli bir parayı, "sağlık primi" olarak ya da başka bir ad altında toplamak, harcamaları oradan yapmaktadır. İşte "sigorta" bu yöntemin adıdır.

Sağlık, insanların ilerde karşılaşabileceğini bazı tehlikelere karşı önceden para biriktirmesidir. Her insanın bunu kendi kendine gerçekleştirmesi olaksız olduğundan, bu işlerle uğraşan özel ya da resmi kurumlar oluşturulmuştur. Özel sigor-

ta kuruluşları kendi belirledikleri kurallar çerçevesinde kişilerle anlaşma yaparlar. Resmi kuruluşlar için ülkemizden Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur örnek olarak verilebilir. Sırasıyla memur, işçi ve serbest çalışanlar için kurulmuş olan bu üç kuruluşun çalışma alanları birbirinden çok farklıdır.

Bu üç sosyal güvenlik, ya da sigorta kuruluşunun sağlık sigortası konusundaki uygulamaları da birbirinden farklıdır. Örneğin Emekli Sandığının kendi kurduğu sağlık kuruluşu yoktur, ancak bazı sınırlamalarla sağlık giderlerini öder. Buna karşılık Sosyal Sigortalar Kurumu, Türkiye'deki genel sağlık hizmetlerini yeterli bulmadıktan sonra, yeni bir sağlık kuruluşu sistemi kurmuş, hastaneler, dispanserler açmıştır. Böylece finansman - para bulma işlerinin yanına sağlık hizmeti sunma işleri de eklenmiştir. Bugün bu kuruluşlar, hizmet veren doktoru da, hizmet alan işçiyi de memnun etmeye bir çalışma düzene girmiştir.

Şimdi "genel" sağlık sigortasının ne olduğu daha iyi anlaşılabılır. Bu sistemde herkes her ay beli bir para, yani sağlık primi ödeyecek, sağlık primi ödeyecek, sağlık için o kişinin yapacağı harcamalar bu paraların birliği fondan ödenecektir. Sisteme katılım zorunlu ya da gönüllü olabilir; ayda ödenecek prim miktarı azalabilir, coğalabilir; sigortanın kapsamı genişleyebilir, daralabilir, sonuç fazla değişmez.

Sigorta, bir para toplama yöntemidir, bir hizmet sunma yöntemi değildir. Sigortalı kişi ne kadar prim öderse ödesin, sonuçta alabileceği sağlık hizmeti, toplumda sunulabilecek hizmet miktarıyla sınırlı olacaktır.

SSK ÖRNEĞİ

Sağlık sigortası ile sağlık hizmetinin karıştırılmasının bir başka nedeni de, yalnızca bir finansman kuruluşu olması gereken Sosyal Sigortalar Kurumunun kendi başına sağlık hizmeti sunmaya kalkışması olsa gerek.

Bu gelişmenin temel nedeni toplumdaki genel sağlık hizmetlerinin yetersizliği olmuştur. Yalnızca SSK değil, pek çok kurum, kuruluş, kendi çalışanlarının sağlık hizmeti gereksinimlerini karşılamaya çalışmaktadır; sonuçta ortaya toplumun gerçek sağlık hizmeti gereksinimile ilgisi olmayan bir poliklinik hizmeti çıkmaktadır, genellikle Bakanlıklar, KİT'ler, çeşitli kurumlar, bazan az sayıda hekim çalıştırarak, bazan poliklinikler hatta hastaneler

kurarak çalışanlarına sağlık hizmeti verme uğraşı içindedir. Örneğin Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı bile kurduğu Sağlık Eğitim Merkezlerinde, yasal sorumluluğu olan öğrencilerin sağlığını çok öğretmen ve çalışanların sağlığı ile ilgilenmektedir*.

Kurumların kendi sağlık hizmetlerini karşılamak için yeni kurumlar açmalarını güdüleyen bir başka etken de, kurum yöneticilerinin kendi denetimlerinde sağlık kurumu bulunması isteği olmuştur. Böylece, örneğin bir genel müdür, kendisine yönetsel olarak bağlı olan hekimlerle kurduğu ilişkilerle kurumun hastanesinden istediği kişileri yararlanılabilecek insan, malzeme kaynaklarını verimsiz bir şekilde kullanmaktadır, bu gücün bağıl değeri de yükselmektedir.

Kurumların kendi sağlık örgütlerini kurma eğilimini en geniş şekilde gerçekleştirebilen kurum, SSK olmuştur. 1946'dan bu yana bu kurumun verdiği sigorta hizmetlerinin kapsamı genişlemiştir, yararlananların sayısı artmış, bunlara kosut olarak sağlık kuruluşlarının da sayısı artmıştır. Ancak sigortalılara götürülen sağlık hizmetinin niteliği yıldan yıla azalmaya devam etmektedir. SSK sağlık hizmetleri hemen hemen bütünüyle sağlık hizmeti ile sınırlı kalmıştır. Muayene odalarının önünde uzayan kuyruklar oluşmuştur. Bugün SSK sağlık kurumlarında, mesleğini gerçek anlamıyla yürütmeyen hekimler de huzursuzdur, hastalar da yeterli hizmet alamadıklarından yakınımaktadır, ama çark dönmemek, yine her sabah kapılar dolmakta, yine hekimlerle hastalar arasında tatsız olaylar geçmektedir.

Bu durumun sorumluluğu yalnızca sigorta sisteminin iyi işlemeyi içinde değildir. Bir finansman sistemi olması gereken sigortanın bir hizmet kuruluşu haline getirilmek istenmesi, sigortalıların gerçek sağlık hizmetine kavuşamalarına yol açmıştır.

SSK, bugün 11,7 milyon kişinin hak sahibi olduğunu belirterek onların sağlık hizmetlerini üstlenmektedir. Ancak, örneğin koruyucu sağlık hizmetleri alanında verdiği hizmet son derece sınırlıdır. Ağrılık sağaltıcı hizmetlerdir, en büyük yeri tutan da muayeneler, yani poliklinik hizmetleri olmaktadır. 1982 yılı için gösterilen 16,3 milyon muayene sayısı, hak sahibi başına yılda ortalama 1,5 muayene anlamına gelmektedir. Ancak rakamların biraz yakından incelenmesi, bu hizmetin de gerçekten gereksinimi olan grubu daha az gittiğini göstermektedir. Tablo'daki hak sahibi grupları ve poliklinik sayıları incelendiğinde, bir işçinin muayene şansı 100 kabul

edildiğinde eşinin ve çocuğunun muayene şansı 27, ana - babasının 13 olmaktadır. Oysa yaşlıların, çocukların, kadınların sağlık hizmetine gereksinimi öteki gruptardan daha fazladır, eğer hizmet gereksinime göre verilse, onların muayene olma şanslarının da daha yüksek olması gerekiydi (1,2). Bu bir - iki rakam, SSK sağlık hizmetlerinin, yalnızca poliklinik hizmeti olarak bile yerine ulaşmadığını göstermektedir.

SSK'nın gerçek bir sağlık hizmeti sunamamasının faturasını yalnızca sigortalılar değil, bütün toplum ödemektedir. Çünkü SSK, bir başka sağlık sistemi içinde daha yararlı olabilecek insan, malzeme kaynaklarını verimsiz bir şekilde kullanmaktadır, bu yoluyla sık sık kullanmak isteyenlerin tahmin etmek zor olmasa gerek.

İkinci koşul için durum daha da karamsardır. Çünkü bir topluma götürülecek en gerekli sağlık hizmetlerini, yani koruyucu hizmetleri sigortalamak olanaksızdır. Yararları çok sonra görülecek hizmetler için kişisel gereksinimlerini farkederken önceden para ödemesi beklenemez. Üstelik koruyucu ömürlerin çoğu, uygulandığı kişi kadar öteki kişileri de ilgilendirir. "Genel" sağlık sigortası, gerçekte sağaltıcı sağlık hizmetlerinin sayıyla kabarmasına neden olabilir. Sonuçta topluma sunulan sağlık hizmeti akılçılıktan uzaklaşacak, SSK'da olduğu gibi, Başvuru → Muayene → Reçete → Hoşnutuzluk → Yeniden Başvuru → ... biçimindeki kısır döngüye düşülecektir.

Tablo: Sosyal Sigortalar Kurumu Poliklinik Hizmetleri – 1982
(Hastalık Sigortası)

Hak Sahibi grupları	Hak sahibi sayısı (a)	Toplam muayene sayısı (b)	Kişi başına yılda muayene sayısı (b/a)	Yılda ortalama muayene şansı (İndeks: 3,40 = 100)
Sigortalı İşçi	2 264 788	7 695 698	3,40	100
– Eş ve çocukları	5 911 100	5 486 642	0,93	27
– Ana - babaları	1 268 300	570 181	0,45	13
Emekli İşçi	516 513	1 239 497	2,40	71
– Eş ve çocukları	1 153 000	1 047 706	0,91	27
– Ana - babaları	245 000	86 006	0,35	10
Dul - Yetimler	291 605	206 323	0,71	21
TOPLAM	11 650 606	16 332 053	1,40	–

Kaynaklar: (1), (2)

Sigortacılığın bir başka önemli sonucu da, sağlık alanında tüketimin önceden hesaplanamayacak biçimde yükselmesi olacaktır. Poliklinik ve reçete sayılarıyla birlikte, başta ilaç olmak üzere her tür tüketim hızla artacak, ama eldeki personel/kurum/araç-gereç olanakları aynı hızla artmadığından hizmetin niteliği gitgide düşecektir. İlk yıldan başlayarak sigorta görevlileri çeşitli önlemlerle bu tüketim artışını durdurmayı çalışacaklar, ama ırmağı tersine akitmayacaklardır. Bu durum, sağlık sigortasının geniş kapsamı olarak uygulandığı sayılı ülkelerden olan Federal Almanya ve ABD'de de gözlenmiştir, Türkiye'de SSK'da da aynı süreç yaşanmaktadır.

Harcamaların bu hızlı artışı primleri yıldan yıla artacak olan sigortaya bir şey kazandırmayacak, ancak sağlık piyasasının hızlanmasıdan en kazançlı çıkanlar ilaç firmaları olacaktır.

Kısacası, genel sağlık sigortasının en önemli sonucu sağlık hizmetlerinin gelişmesi değil, bu finansman sistemiyle sağlık sektörünün hareketlenmesi ve kârların paylaşımının yeniden düzenlenmesi olacaktır.

SEÇENEK

Sağlık hizmetleri, sigorta gibi mali önlemlerle düzelmeye, daha da kötüye gider. Çünkü sağlık hizmetinin ölçütü, muayene sayısı değildir. Toplumun sağlık düzeyi, ancak bireylere gereksinimlerine göre sağlık hizmeti ulaştırıldığında yükselir.

Eğer sağlık hizmetleri için daha çok para harcanması düşünülyorsa, bu sağlığa ayrılan kamu harcamaları artırılarak gerçekleştirilmelidir.

Sağlık hizmetlerini gerçekten geliştirmek isteyenler için ise model hazırlıdır: Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi, kamunun sağlık hizmetine ayrılan tüm kaynakları bu modelin sağlıklı işletebilmesi için harcanmalıdır. Böylece sağlık hizmetleri, gereksinimi olanlara, bilimsel amaçlar doğrultusunda götürülebilir. Amerika'yı yeniden keşfetmeye çalışmak, boş emek harcamak oluyor.

- Bu yasal sorumluluk, 1593 sayılı Umumi Hizmetler Kanunu'nun 163 ve 164'üncü maddelerinden doğmaktadır.
- 1- SSK 1982 İstatistik Yıllığı, Yayın No. 378,
- 2- SSK 1982 Çalışma Raporu ve Bilançosu, Yayın No. 379.

ULUSLARARASI İSTANBUL SINEMA GÜNLERİ 84

Ibrahim KARAMEMET

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın daha önceki yıllarda yaz aylarında yapılan İstanbul Festivali içinde yer verdiği film gösterileri bu yıl "Uluslararası İstanbul Sinema Günleri 84" adı altında aynı bir gösteri birimi olarak 23 Nisan - 6 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'da 4 ayrı sinemada oldukça yoğun bir program çerçevesinde gerçekleştirildi. Eski ve yeni birçok önemli seçme filmin yer aldığı senlik 15 gün süreyle mevsimin en önemli toplu sanat gösterisi olarak ilgi derledi.

Birkaç yıl içinde özgün bir sine-

ma senliği haline getirilmesi düşünülen İstanbul Sinema Günleri bu hal ile çoğunuğu belli bir düzeyin üzerinde kırk kadar değerli film sundu ve değişik türde çok sayıda önemli filmle ve sinema yönetmeniyle tanışmamızı sağladı. Bu yönüyle Sinema Günleri 84 bir yandan Federico Fellini, Milos Forman, Andrey Tarkovsky gibi tanıdığımız büyük ustaların son filmlerini (*Ve Gemi Gidiyor*, Fellini; *Ragtime*, Forman; *Nostalgia*, Tarkovsky) bize sunarken öte yandan hiç tanımadığımız ya da özel gösterilerde ancak bir filmde belki rastlamış olduğumuz çeşitli ülkelerden yönetmenleri önemli filmleriyle tanımamızı sağladı. İspanyol Carlos Saura, Sovyet Gleb Panfilov, Bengali Mrinal Sen, Brezilyalı Hermano Penna, Federal Alman Wim Weders ve Demokratik Alman Konrad Wolf gibi.

Bunların karşısında Federico Fellini, Michelangelo Antonioni, Andrey Tarkovsky, Jean-Luc Godard, Joseph Losey gibi çok ünlü büyük ustaların İstanbul Sinema Günleri 84 de yer alan son filmlerinde kendilerini yineledikleri yeni bir şeyle getirdi. Öte her zamanki çizgilerinin de altında kaldıkları görüldü.

Türk sinemasının Şerif Gören Derman ve Zeki Ökten *Faize Hücum* uzun filmleri ve Sami Şekeroğlu'nun *Toprak Adamları* ve Süha Arın'ın *Kulada Uç Gün* adlı kısa filmleriyle yer aldığı İstanbul Sinema Günleri sinemaseverlerin iyi film özlemlerine bir maraton havasında olsa yanıt vererek sezonun gösteri kısrığını giderdi.

indirimli abone kampanyası

Abonelerimiz,

- o Bilim ve Sanat Dergisini kısa süre için 200 lira yerine 100 liradan edinmiş olacaklardır.
- o Bütün kitaplarını yüzde 25 indirimle satın alabileceklerdir.
- o Abone koşulları : Yıllık 1200, altı aylık 800 TL. Avrupa (yılalık) 25 DM. ABD ve Avustralya (uçakla - yıllık) 60 ve 70 DM.
- o 1981, 1982, 1983, ciltleri, herbiri 1500 TL. Dizinli cilt kapakları 350 TL. Geçmiş sayılar 100 TL.
- o İsteklerinizi Ankara adresimize yazarak edinebilirsiniz. Ederini posta çeki hesabımıza ya da pul olarak gönderiniz. Ödemeli posta gideri okuyucularımıza aittir. 1500 liradan aşağı olan ödemeli istekler gönderilmez.
- o Posta Çekti No : " Bilim ve Sanat Dergisi 12526 1"

Adres : Yüksek Caddesi 9/13 Kızılay / ANKARA, Tel : 18 38 26

YAZINI ÇAĞDAŞ YAPAN

■ Cengiz AYTMATOV

Yazını yalnızca geleneksel estetik açıdan değil, aynı zamanda herseyden önce zamanımızın en ivedi ve keskin istemleri bakımından da düşünmenin zamanı geldi.

İnsanoğlu atomu parçalayarak yalnızca Tanrılarca erişilir görülen evrenin gizlerine tecavüz etmiş oldu. Bundan böyle hersey bize, insanların istencine bağlıdır, ellerimiz de evrenin güçlü enerjisini tutuyoruz. Akılçıl kullanıldığı takdirde, bu enerji büyük yararlar sağlayabilir; ama düşüncesizlik ve sorumsuzluk, eşî görülmemiş felaket tehlikesini yani yeryüzündeki tüm canlıların yok olmasını beraberinde getirecektir. Bu ağır olgular yazından da belli istemlerde bulunmaktadır, bulunmazlık da edemez. İnsanoğlunun, emperyalizmin ve militarizmin ruhsuzluğunun ve insanlık disponisinin karşısında toplumcu hümüniçim gibi yüksek fikirlerinin yükseltilmesine ve yaygınlaştırılmasına yardım etmiyorsa bu yazın çağdaşlık iddiasında olamaz. Öte yandan dünyada yeni bilincin doğmasına, toplumlar, halklar ve bireyler arasında karşılıklı anlayışa götüren çağımızın bu ana fikrinin üstün gelmesine yardım ediyorsa bu en çağdaş yazındır.

Artık bugün Solohov'dan Faulkner'e, Thomas Mann'dan Leonov'a, Auezov'dan Garcia Marquez'e kadar üzerinde ciddi olarak düşünecek şeylerimiz var. Ancak şu günlerde atom tehlikesi yani tüm yaşamın yok olma tehlikesi karşısında insanın sanat gücünün giderek daha ciddi biçimde sarsıldılığını da unutmak olanaiksız.

Büyük Lev Tolstoy, çağdaş yaratıcılığın öünü çok düşündü. Tolstoy, bir yazar için en önemli olanın insanlara gerekli ve önemli olanı söylemek olduğu, bunun için sanatçının "tüm insanlığın yaşamı" na katılması gerektiği düşüncesindeydi.

Sanatçının tarihi, ahlaki ve felsefi dünya görüşünün bağlı olduğu ve "insanlar için gerekli ve önemli" denilen "tüm insanlığın yaşamı", bugün emeğin zaferidir, 20. yüzyılın faşist vebasına karşı kazanılmış zaferidir, insanlığın uzaya çıkışmasıdır, en son insanlığın yazgısı için duyulan genel kaygıdır.

Bu dünya ölçüsünde tarihsel öne-

mi olan sarsıntıların anlamını kavramak önemlidir. Gerçek bir sanatçı ilke olarak insanlığın yazısını değiştiren bütün bu olayların kendi ruhsal yaşamındaki olaylar olduğu anlamını çıkarır. Yazar, tarihi yaşamak, hissetmek zorundadır, ancak o zaman, Maksim Gorki'nin tanımladığı gibi, dünyaya yankı yapar. Tüm ruhu acı, hiddet ve sevgiyle dolu olursa yazar olarak adlandırılma hakkına sahiptir, çünkü "yazına katılır" ancak böyle yapılabılır.

Bugünün dünyasının ve insanların nasıl olduğunu görmek ve anlamak herseyden önce yalnızca günlük yaşamın güzellikinin değil, bugünkü ve yarının ateşi ve güzel dünyasının tanığı olmak demektir. İnsan ruhunun ölümsüzlüğüne katılmak gibi başka hiçbir şeyle kıyaslanmayan duyguya tatmak demektir.

Yazının düşünceleri, Thomas Mann'dan Leonov'a, Auezov'dan Garcia Marquez'e kadar üzerinde ciddi olarak düşünecek şeylerimiz var. Ancak şu günlerde atom tehlikesi yani tüm yaşamın yok olma tehlikesi karşısında insanın sanat gücünün giderek daha ciddi biçimde sarsıldılığını da unutmak olanaiksız.

Yaşamda, tehdit eden felakete karşı koyabilecek, yazının yeni, simdiye kadar bilinmediği, daha önce denenmemiş güçler alabileceği bir şey yok mu?

Elbette var. Olmaz olur mu?

Beni derinden etkileyen bir olayı anlatmak istiyorum.

Nispeten yakın bir zamandı: Ormanın kenarında siper almış Amerikan piyadesi, tarlanın karşı tarafındaki Vietnam askerlerinin mevzilerine ateş ediyordu. Ateş, tüm canlıları ve cansızları yeryüzünden silmek amacıyla olana siddetiyle sürüyordu.

O sırada, top ateşi, mermi gürültüsü ve patlamaları altında tarım işçileri inatla tarayı sürüyorlardı. Peşlerinden de ağır adımlarla toprağa tohum serpen kadınlar ilerliyor. Ekincilerin bu iyimser yünyüzü, halkın ruhunun yok edilemezliğinin bir sembolü, emek ve aklın öldürücü savaşa karşı koyuşuydu.

Bu insanlar adına, ekinci suretinde ölüme meydân okyan yaşam adına konuşma hakkına sahip olmak için çağdaş sanat nasıl olmalıdır?

Şimdî insanoğlu, insanların rûhunu öldürmek ve onları boş bir gövdeye çevirmek için düşünülmüş burjuva propagandasının, "öldürücü top mermilerinin, çeşitli türde silahların "ateşi altında" inanılmayacak kadar çetin ve soylu yolda ilerliyor.

Bu güç koşullar altında yazımız, toplumcu gerçeklik yazını büyük ve ciddi görevlerle karşılaştırıyor. O, çağdaş insan kavramını "olumlu kahraman"da ileri sürmektedir. Sanatsal deneyimden söz edersem, kahramanı öncelikle "düştünen ruh" sahibi bir insanda görürem. Belli bir şahista cismenlimese bile her gerçek sanat eserinin olumu bir etkiye sahip olduğu düşündür. Bu, yazarın ve onun kahramanlarının çekilen cefalarda ve verilen savaşlarında aradıkları gerçek. Bu, yazarın okuyucuya verdiği gerçekle duyulan coşkulu ve özverili sevgidir.

Sovyet şairi Nikolay Tihonov, bir şairin dünya görüşünün onun "ic günesi" olduğunu söyledi. BUNDAN DOLAYI, bir kitapta, gökyüzü bulutlarla kaplandığı zaman bile doğası gereken umut güneşini, iç günesi hissetmezsek o kitabın çağdaş olmadığını söyleyebiliriz; bu, ilerlemeyi durdurun bir engeldir.

İnsanoğluna ve tüm insanlara doğru seçim yapmalarına yardımcı olan gerçekten çağdaş yazın, derinliğine ahlaki - felsefi ve sanatsal düşünüş yazındır.

CİNSELLİK, TOPLUM ve AİLE

■Derleyen : Ataman AKSÖYEK

GÜNÜMÜZDE insan sorununa, kişi ve kişiliğin gelişmesi ve bu gelişmeyle erişeceğim kurtuluş açısından yaklaşırken, "aile", "çift", "cinsel özgürlük", "cinsiyetin özgürlüğü" gibi kavramlar da giderek daha sık tartışılmaya başlandı. Tartışılan gülük konular arasında cinselliğin de karışılmış olması, sosyal gelişme ve değişmenin bir işaretti olarak ele alınabilir.

Herşeyde olduğu gibi, bu değişmenin de karşıt iki yüzü bulunuyor; cinsiyet gibi tabu olmuş ama dinamik karakterli, karmaşık sorunların kaynağı bu duyarlı konunun tartışılmasına başlanmış olmasının kişiye ve kişiliğe getireceği yaralar kuşku götürmez. Konunun tartışma gündemine girmiş olması bile düşünce sistemlerindeki sosyal gelişmeyi, buna bağlı olarak, bir bakıma sosyal baskını red anlamını taşımaktadır. Basit olmaktan uzak olan bu tartışma, bize etrafımızı saran çevremizi olduğu kadar içimizdeki dünyayı daha iyi eşleme ve tanıma olanağını vereceğinden de olumludur. Bu tartışmanın diğer olumlu bir yanıda, kişiyi kişilik olarak görmesidir. Kişiin kişilik olarak gelişmesinde bu bakışın ve bakışın getireceği eylemesel oğuların derin katkısı olacaktır.

Olumsuz yanına gelince, cinsiyetin kişiden büyük enerji yatırımı istemesi, bölünmeler ve toplumsal rahatsızlıklara yol açacak -ideolojik diyeboleceğimiz- bir sosyal silah olarak kullanılabilmesidir; özet olarak ifade etmeye çalışırsak, günümüzün

toplumu için modern bir uyuşturucu haline gelebilmesi, getirilebilmesidir. Nitekim cinsiyet, erotik biçimle, sosyal krizin derinleştiği toplumlarda ve dönemlerde gündeme daha büyük ağırlıkla gelmektedir. Avrupa'da, cinsiyetin gündemde en büyük ağırlığıyla bulunduğu ülkelere iktidar ve yönetim biçimlerinin birbirine benzemesi ve bu ülkelerde bunalımın daha büyük bir şiddetle kendini duymakta oluşu elbette tesadüf değildir.

Cinsiyetle ilgili olarak söylenebilecek olanlar iki odakta toplanabilir; biri, kişinin kurtuluş (özgürlüğü) yolunda açılan mücadele alanlarından biri olmalıdır; diğeri ise, burjuvazinin, alan kazanma yolunda, kendi çıkarına saptırma çabasıdır. Göründüğü üzere, bu iki odak birbirine karşıt ve içicedir.

Cinsellik sorununu, nesnel olarak irdelemekte karşılaşılan önemli bir güçlük de bizzat kendimizden kaynaklanmaktadır. Gerçekten kendi dışımızdaki sosyolojik, tarihsel, politik, hatta bazı psikolojik sorunları irdelediğimizde konuya belli bir mesafeyle ve objektif olarak yaklaşabilmemiz olanaklıdır. Oysa, durgusal ve cinsel yaşamımız söz konusu olduğunda, kendimizi masanın üstüne yatıldığımızda, bu olağanlığı yitirmekteyiz. Ayrıca, söz konusun konularla ilgili olarak, daha önce edinmiş olduğumuz ve yaşadığımız ortamın bize kabul ettirdiği ön yargalarımız, buna bağlı tavırlarımız da objektif yaklaşımı güçlendirmektedir. Bundan dolayı, sahaklı bir yak-

laşım için, soruna en genel ve nesnel olandan başlayıp adım adım tanımlar yaparak ilerlemeye çalışmak bize çıkar yol olarak görülmektedir.

AİLE

Cinsel özgürlükten ve cinsiyetin özgürlüğinden söz edildiğinde tartışma gündemine hemen, bu kavramların karşılık olarak aile/çift kavramının varlığı ve devamı getirilmektedir. Öylese öncelikle tarihsel gelişmenin bize mirası olan bu temel kuruma biraz daha yakından bakalım:

CİFT; cinsel haz ve muhabbet temelinde, mümkün olan her düzeyde iletişim kurarak bir birim olmaya yönelik ortak yaşam kurmuş, genellikle, bir erkek ve bir kadından oluşur. Bir çiftin oluşması için, çiftten çiftçe değişen bir süre gereklidir. Olgunlukları ve deneyimleri ne olursa olsun, iki insan birbirine çok karmaşık etkilerle yaklaşır ve yaşam deneyimlerini daha zenginleştirerek, daha olgunlaşarak ve birbirlerine katkıda bulunarak ortak yaşamlarını sürdürürler. Aynı biçimde, gene karmaşık etkiler altında, birleşen bu iki kişi, birbirinden uzaklaşabilir.

Aileyeye gelince (aile derken belli bir hukuki mukaveleye kurulmuş ilişkili söz konusu edilmemekte, psikolojik yanıyla ilgilenilmektedir) bunu, içinde anne-baba ve çocuk öğelerinin yer aldığı, yaşam ortaklılığı yapılan toplumun en küçük birimi olarak tanımlamak mümkündür. Aile, insanın sosyal ve tarihsel olanakları çerçevesinde duygusal ve cinsel yaşamının gelişmesi sürecinde oluşmuş ve kişinin, kişiliğin gelişmesine katkısı olmuş bir uzlaşmadır. Tarihsel gelişmenin belli bir aşamasında bu aşamanın ürünü olarak oluşmuş bulunan aile, diğer tüm tarihsel kurumlar gibi tarihsel gelişmede kaybolacak, ezeli olmadığı gibi ebedi de olmayan bir sosyal örgütlenme şeklidir.

Aileyeye, biçimini sosyo-ekonomik altyapı verir. Günüümüzün sınıflı toplumu, sosyo-ekonomik koşullar ailenin daha sonraki gelişmesi için gerekli ortamı sağlamakta uzak bulunuyor. Oysa aile, gelişime yolunda tüm olanaklarını tüketmiş değil. Dahası ileri üretim biçiminin egemen olacağı toplumlarda aile de özlenen gelişme olağana kavuşabilecektir. Bu milyonlarca ailenin yaşamlarına kara bulut gibi çöken işsizlik, yokluk, savaş tehlikesinin getirdiği korku, çalışma süresi ve koşulları,

işe gidip gelirken yaşanan stres, çevre kirlenmesinin yarattığı endişe, özel yaşamın daralması gibi herhangi bir önem sırasına bağlı olmaksızın sıralayabileceğimiz birkaç örnek bile, aile yaşamının düzen tarafindan nasıl talan edildiğini açıkça göstermektedir.

Ailenin geleceği üzerinde düşünenken, kişinin etkisinde kaldığı ahlaki değer yargılarını da hesaba katmak gerekecektir. Aile, asırlardan bu yana miras olarak gelen yapısyla, psikolojik yaşamımızın derinliklerinde, ana çizgileriyle de olsa, sıkça yerleşmiş bulunuyor. Ailenin, kişiliği ve kişiliğin gelişmesini koruyucu, ekonomik zorunluluklardan doğan, sosyal üremeye dönük, ahlaki yasalarıyla belirlenmiş karmaşık bir yapıyı vardır. Duyguların temelinde üremeye dönük öğelerin bağlantısını, bugün, öğretim yolu ile elde edilecek farklı bir mekanizmayla değiştirebilir, yeni bir tür duyu ve tatmin ilişkisi kurulabileceğini, teorik olarak düşünülebilir. Ancak kabul etmek gereklidir ki, cinsel yaşamın derinliklerinde, o karanlıklar aleminde nelerin döndüğünü layingıyla bilmekten henüz çok uzakız.

Aile yapısıyla ilgili olarak, günümüzün gelişmiş kapitalist toplumlarda, özellikle 1968/69 yıllarında başlayan, anarşist kökenli türlü denemelerin, konuya yaptıkları genel ve özel katkıya rağmen, başarılı olmadığını, kişiyi ve kişiliği, başarıya ve mutluluğa götürmediğini biliyoruz. Tersine, bu denemelerin izleri, şimdi gelişmiş kapitalist ülkelere genelliğinde tutarsızlıklar, dağınlıklar olarak kendini göstermektedir. Aynı sosyal çalkantı yıllarının getirdiği denemelerden biri olan "büyük aile" de umulan gelişmeye sağlanamadı. Yalnızlıkta kaçarak büyük aile yaşamına sağlamış olan bireyler bu yaşamda daha derin bir yalnızlığa ve bunalıma gömüldüler. Günümüz koşulları ve sosyo-kültürel ortamı içinde, tanındığımız somut gerçekleşmesinin dışında, başka bir aile biçiminin olabileceğini düşünmek bugün için olanaksız görünüyor. Diğer yandan günümüz dünyası; şiddetin, geleceğe yönelik güvensizliklerin egemen olduğu, atom savasının devamlı gündemde baş kişiye işgal ettiği, endişenin insan psikolojisinde derin ve geniş tahrifat yaptığı, mutasyon ve uyumun giderek güçleştiği bir yaşamı getirdi, insanlığı dar bir boğaza soktu. Egemen sınıflar, dönemlerinin sonunun geldiğinin farkındalar ve tüm güle-

rile sosyal gelişmeyi durdurmaya ve saptırmaya, alan kazanmaya çalışırlar; dönemlerini uzatmak için her yola başvuruyor, erotizmi bir yataşırıcı olarak kullanmaktadır. Çeşitli, üstelik bu saptırmayı da "ilericilik", "solculuk" adına ve o görüntüyle yapıyorlar. Bu durumda, aile ve geleceği konusu, ister istemez daha karmaşık bir görüntüye sürünebilir.

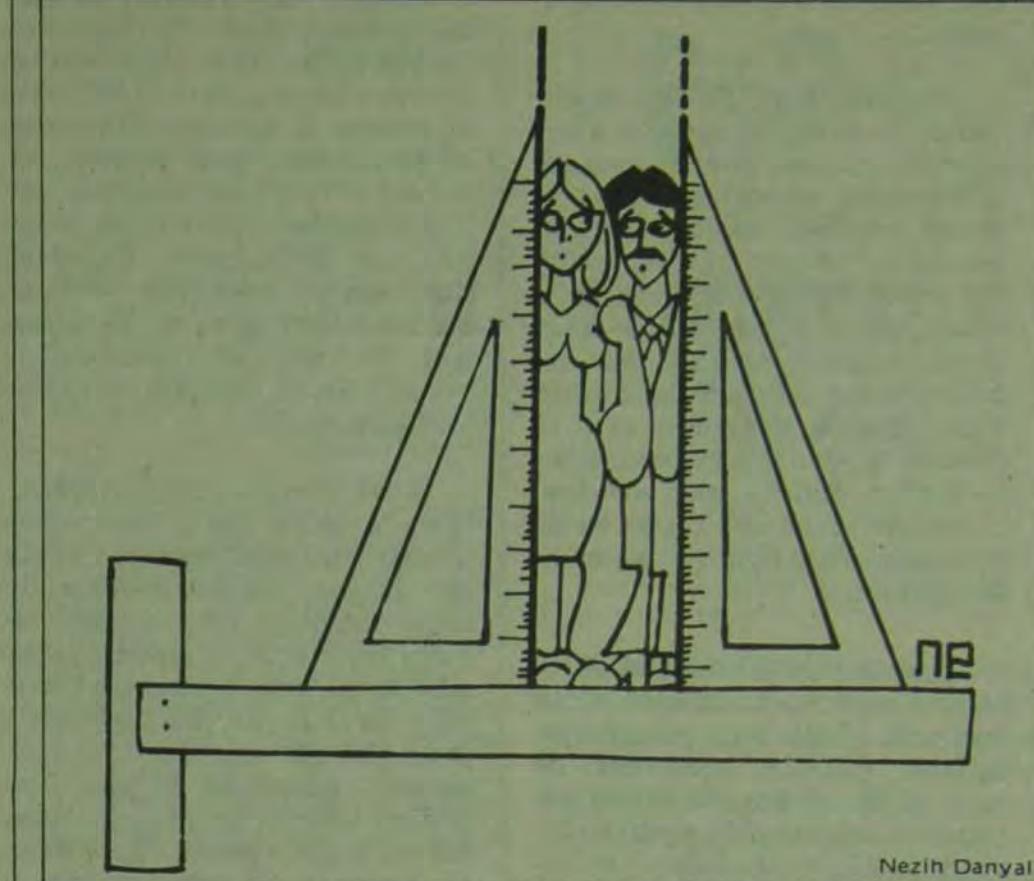
Aslında ailenin yapısı, kişinin ve kişiliğin gelişmesini önleyici anaerik ve ataerik fonksiyon ve kavramları da taşımaya devam ettiğinden, kendi problemlerini de birlikte getirmektedir. Aile içinde anne ve babanın belirlenmiş rolleri ve yerleri vardır. Çocuk, küçük yaşıdan itibaren, rollerin kesin çizgilerle ayrıldığı bir ailede doğup büyüse, baba otoriteyi, anne itaati temsil ediyorsa, bu durum, içinde yetiştiği aile yapısından bağımsız ve yaratıcı olmasını ister istemez engelleyecektir. Okulda da devam eden otoriter ortam, yeni yetişmekte olan gençeki sorumluluk ve bilincili olma olanaklarını törpüleyecektir.

O halde, aile yapısında ilk ağızda gerekli olan, bu rol dağıtım tablosu olmaktadır. Gelişen sosyo-ekonomik süreç, ailenin denge yapısında yarattığı değişikliklerle yeni rol dağıtımını getirmiştir. Endişenin insan psikolojisinde derin ve geniş tahrifat yaptığı, mutasyon ve uyumun giderek güçleştiği bir yaşamı getirdi, insanlığı dar bir boğaza soktu. Egemen sınıflar, dönemlerinin sonunun geldiğinin farkındalar ve tüm güle-

sağlayarak, yeni bir anne-baba denesi kurulmasına yol açabilecektir.

Çiftin durumuna gelince, onun psikolojisini saptayan öğelerin başında, kadının konumu ve cinsel aşk içinde kadın ve erkek arasındaki güç dengesini belirleyecek yapıya bağlı fonksiyonlar gelir. Cinsel aşkin psikolojisi iki uç arasında kurulacak dengede olur. Bu iki uçtan birincisi narsistik (özsever) aşktır. Kişi, karşısındaki konumu ve cinsel aşk içinde kadın ve erkek arasındaki güç dengesini sağlayacaktır. Özseverlik ögesi, aşkin enerjisini sağlamaktadır. Ancak bu duygularda bencilik ve egosantrik aramamak gereklidir. Egonun (ben'in) harekete geçmesine bağlı olmakla birlikte söz konusu mekanizma, psikanalitik bir abartmadır. Aşık "o beni çok iyi anlıyor..." veya "çok iyi anlıyoruz..." gibi, çocukluk döneminden kalan özseverlik öğelerinin titresimi, güç alma ve kendine güvenlik duygularını dile getirmektedir. Kişi aşk içinde, ben'in biçimlendirdiği sevgi ihtiyacıyla, kendi kendini aramaktadır.

Cinsel aşkin ikinci ucu ise "olgunlaşmış aşk"tır. Sürdürenleri ortak yaşam süresinde, çift, psikoseksüel olarak gelişecek, bir öğrenme süreci sonunda kendisini arka plana alacak yaşayan, günlük, gerçek aşkı tanıyacaktır. Bu "riştine ermış" aşktır. Bunun için gelecek süre bazı yetenekli kişilerde çok kısa olabilir.

Nezih Danyal

ken, kimilerinde yaşam boyu da sürebilir.

Gönlündüğü üzere işin başında çift ilişkili içindedir; bir öğrenme süreci sonunda dengenin kurulmasıyla aşk ve buna bağlı olarak kişiler daha gelişmiş noktalara erişebileceklerdir. Burada aşık olmak, diğer eş tarafından tatmin edilmek, sevilmek, bağlı olmak, teslim olmak, ilgisine sahip olmak anlamına gelmektedir. Bu denge, kişinin kendinde pasif, çiftin diğer ögesinde ise egemen, aktif ve dinamik tavırlar arayan durumunun sonucudur. Ama bu tablo son derece şematiktir. Gerçek yaşam bu iki üç arasında her türlü ara biçim ve dereceyi içerir.

Çağımızda sosyal statü, aktif rolu erkek veya erkek rolündeki ögeye vermiştir. Toplumun gelişmesiyle birlikte, çiftlerin istemelerine bağlı olarak, bu dengeler sisteminde terazinin kefelerindeki ağırlıklar bir yandan öbür yana doğru yer değiştirmektedir.

Çifti oluşturan öğelerden birinin, üçüncü bir kişiyle olası ilişkisinin çift üzerinde doğuracağı etki, çifti oluşturan öğelerin ruhsal ve duygusal dengelerine, olgunluklarına ve çiftin içinde yaşadığı toplumun sosyal değer yargılarına sıkıca bağlıdır. Diğer eş bu yeni durumu kabul etse bile, doğacak yeni cinsel duygusal paralellik çiftin iç dinamik dengesini bozacaktır. Aynı biçimde sevilen eş veya eşler ortaya çıkacak ve çift parçalanacaktır.

Cinsiyetle ilgili tüm tartışmalar bir yandan ahlaki açıklamasıyla ve ya ahlak zimninde ve ahlaka dayanınlara yapılmıştır. Burada cinsellikten anlaşılan, somut biçimde gerçekleştirilen sosyal ve cinsel sevgidir. İrdelelen bu yanıyla cinsel özgürlüğün karşıtı olarak ortaya konan çift ve aile üzerinde yukarıda duruldu. Öbür yanıyla, insanı, arzu'nun konusu olarak ele aldığı arzu'dan söz eden tek anlayış olduğu ve arzu da genel cinsellik sorununun çekirdeğini oluşturduğu için, bu konular inceleyen psikanalize oturtulmaktadır bu tartışma. Gerçekten cinsellik konusunda etnolojik, sosyolojik araştırmaların da büyük katkısı olmasına rağmen temeli psikanaliz oluşturmaktadır.

Konunun tartışmasını psikanalitik verilerle ele alalım:

PSİKANALİTİK VERİLER

Cinsellik daha yaşamın ilk anından itibaren, temel biyolojik ihtiyaçlara bağlı olarak, özgül olmayan bir hazırlama araması biçiminde belirmekte; ergenlik ve olgunluk dönemlerinde püsiyonların (bazi eylemleri kabul veya reddettiren içgüdüsel eğilim) etkisiyle, değişik devre ve davranışlardan geçmektedir. Biçimlenişinde değişik etkenlerin etkisi olmakta ve süreç uzun zaman almaktadır. Bu sırada çevrenin dikkatli ve uyankı olması, sevgisini esirgememesi gerekecektir.

Bebek dünyaya geldiği andan itibaren biyolojik ihtiyaç -bir arzunun tatmini- (bu bağlantının sonucu olarak) duygusal bağ ilişkisi doğar. Örneğin biyolojik ihtiyaç olarak bebeğin karnı açtır ve (yaşamaya devam etmesi için) yemesi gerekmektedir. Bu açlık (ve buna bağlı olarak yemek arzusu) giderilir. Açlık duygusunun giderilmesi doğmuş olan gerilimi kaldırır, gerilimin kalkması hazzı duygusunu getirir. Hazzı duygusu, biyolojik bir ihtiyacın giderilmesinden doğmuştur. Bu tabloda ek (paralel) olarak ihtiyacın giderilmesi korkusu (endişe), giderilmesiyle birlikte oluşan güvenlik duygusu vardır. Bu karşılık iki durum ve bağı da son ilişkisi, güvenliği ve bunun sonunda erişilen duygusal bağı kurar. Cinsel hazzın çekirdeğini oluşturan bu mekanizma, ergenlik çağında cinsel organların gelişmesiyle birlikte, bu organlar çevresine yerlesir ve cinsel organlara bağlı hazzı olmaya dönüsür. İçgündüne bağlı eylem, bu gelişmeye, vücutun fonksiyonlarını da harekete geçirir ve gelişmeye devam eder. Ana çizgileriyle ve kabaca çizilmiş olan bu şema, cinsel aşkı köklerinin kişiliğin ne denli derinlerinde olduğunu göstermeye yeter.

Cinsel aşık birbirine sıkı sıkıya bağlı iki ögeden oluşmaktadır. Bulardan birincisi "şefkat"tır. Ana-babanın koruyucu eğilimlerinin yanıt olan şefkat, en ilkel biçimde libidinal bir eğilim, aynı şefkatine yarınır. İkinci ise "cinsellik"dir. Bu gelişmeye, zevk alma duygusu cinsel organların etrafında toplandıktan sonra ortaya çıkar. Bu ilkel elemenin birleşmesi veya ayırması duygusal yaşamın gelişimini etkiler.

Ne yapılsın ve nasıl yapılsın insanın cinsel eylemi iki kişilikidir. Bu eylemde tek de olunsa, ikiden fazla da olunsa, cinsellik, kökünde daima iki kişi arasında gerçekleşir.

Cinselliğin tartışmasında ikinci önemli konu, arzunun oluşmasıdır. İnsan annesinin karmından çırpı "çocuk insan" dan geçerek "olgun insan" düzeye varıncaya kadar bir seri deneyi yaşamaktadır. Bu insanlaşma sürecidir ve bu süreç boyunca insan, arzularını "ayarlamayı", "örkütleme" öğrenir. Deneme yoluyla öğrendiği diğer bir yöntem de "tatminin değişik biçimleri"dir. Tatminin değişik biçimlerde düzenlenmesi sırasında yine deneme yoluyla "yerine koymak (hayali) tatmin"i öğrenmektedir. Arzuya ihtiyaçtan ayıran işte bu mekanizmadır. İhtiyaç biyolojik bir hareketin sonucudur. Arzu ise bizim öznelimizde hayalimizdedir. Muhayyile en güçlü kaynakları harekete geçirip, gerekli enerjiyi sağlayarak, gerçekleştirmeye yöneliktir.

Arzunun varlığı insan cinselliğinin çelişkisini yaratmaktadır. Sınırsız bir cinsel özgürlük mümkün değildir. Cinsel püsiyon, yerine koymak tatminin kendini kontrol altına almıştır. Bu mekanizma toplumsal muhayyilede erotizm biçiminde ifadesini bulmaktadır.

Düşünce sistemimizin geçtiği yol, atlama taşları şeklinde söylemeklerimizi özetlemeye çalışırsak diyebiliriz ki; psikanaliz bile, insan biyolojisini, süre içinde "sosyal" taraflan ve üremenin kendine özgü yapısının aracılığıyla, dolaylı olarak kontrol altına alındığını göstermektedir.

Küçük insan yavrusunun dünyaya gelmesi ve yaşaması için özel koşullar gerekmektedir ve ruhsallık, biyolojik üstünde baskı kurar. Gerçekte bu, püsiyonların yeni koşullar altında yeni başta düzenlenmesidir.

İnsanın cinsellikini oluşturan, başka başka düzeylerdeki ve değişik türdeki baskıları birbirinden mutlaka ayırmak gereklidir. İnsanın psikolojik yapısına olan derin baskıdır. Bu baskı tüm püsiyonları etkiler.

Tüm ihtiyaçlarını gidermek için hem harekete geçen hayvandan farklı olarak insan, ihtiyaçlarını öğrenmiş ve belli bir örgütlenme şeklinde bağlanmıştır. Yeme saatleri belidir, annesi belli saatlerde yanındadır. Doyurucu ve şefkat kaynağı annenin aktif aşıyla, bebeğin yaşadığı gerçek aşk, tatmin anılarına kalın çizgilerle kazınacaktır. Bu kalın psikolojik çizgi, ihtiyaçların ayarlanması mekanizmasının kuralları

rınca süre içinde muhayyel (yerine koymak) tatmine dönüşecektir.

İkinci bir baskı da, sosyo-eko-omatik ve kültürel değerlerin yarattığı baskıdır. Çift/aile gibi tarihsel sosyo-ekonomik yapılarda (ki bu yapılar da göreli ve geçicidirler) cinsel tatminde bir baskı öğesidir.

Cinselliğe pratik olarak yaklaşımımızda üç levini saptarız:

- Cinsellik olmadan üreme olmayacağından, üreme islevidir.

- Genellikle ayrı iki cinsten iki insanın duygusal yaşamıdır,

- İki insan arasındaki, hızla ilgili ve fizik denemeye dayalı iletişimdir.

Günümüz koşullarında ailinin başkıcı ve çocuğun gelişmesinde olumsuz rol oynayan bir kuruluş olduğu belirtildi. Çiftin de bugünkü haliyle insanların duygusal, cinsel ve psikik gelişmesi için yetmediğini, buna karşın bu anda bireylerimiz ve yakın gelecek için düşündüklerimizle, kişi ve kişiliğin gelişmesi için daha başarılı olacak yeni, başka bir biçim bulunmadığına göre, bu tarihsel kuruluşun kusurlarının giderilerek ve geliştirilerek korunması gerekmektedir.

CİSEL ÖZGÜRLÜK

Cinselliğle ilgili bu genel tabloyu çirkardıktan sonra, cinsel özgürlük kavramının tartışmasına geçebiliriz: Herşeyden önce belirtilemesi gereken somut olmayan, uygulaması, gerçekleşmesi mümkün olmayan sözut bir özgürlüğün düşünülemeyeceği dir. Eğer cinsel özgürlükten amaç, doğum kontrolü, kırtaj serbestisi, kişiliği boğan eskimiş ahlak kurallarının, kadın bir esir gibi görünen düşüncenin kalkması, kadın ve erkek arasındaki ortak yaşamda, ekonomik ve sosyal alanda olduğu gibi cinsel alanında eşitliğin, çift içinde ortak karar verip ortak uygulamanın sağlanması ise, o zaman bu kavram tüm gücümüzle gerçekleşmesi için mücadele etmemiz gereken bir amacı temsil ediyor demektir. Baskının her çeşidine, ekonomik olanına, ulusal olanına olduğu gibi cinsel olanına da karşı çıkmak, cinsel baskiya karşı da mücadele etmek gereklidir.

Ölümünden (1897-1957) 10 yıl sonra, unutulmuş olan Dr. Wilhelm Reich birden guncelleşti. Tüm eserleri pek çok dillere tekrar çevrildi, kitapları baştan basıldı.

W. Reich, döneminde bütün bu karmaşık sorunları ortaya atmış ve çözüm bulmaya, konuya ilgili tartışmayı, sınıfal zemine oturtmaya çalışmıştır. Bu açıdan bakıldığından önemli bir düşünürdür. Psikanaliz ve Marksizm konularında, yeterli bilgiyi olmadığından olsa gerek, yanlışlığını

W. Reich, sosyal baskılar ve temel röfümler arasındaki farkı

ler, duygusal yaşamımızın devamlılığı ve dengesi, kişiliğimizin bütünlüğü gibi gerekleri tehlikeye atıtmalıdır.

Doğal olarak her kişi, kendi psikolojik ortamına, ahlak kavramına bağlı olarak kendi özgürlük sınırlarını kendisi çizer. Kişiin bu sınırları çok iyi kavramış olması koşuluya, onu mutlu veya mutsuz edecek denemelerle sınırlarını zorlaması, riskler göze alması, yeteneklerini öğrenmesi herhalde önlenebilir. Da-ha önce, cinsel püsiyonlardan söz ederken, arzunun kendi içinde kontrol mekanizmasını da taşıdığı belirtildi. Diğer yandan, cinsel tatminin özündeki sosyal yapı, hangi biçimle olursa olsun, cinsel özgürlüğe zorunlu sınırlamaları getirecektir. Cinsel yaşamın yapısı, geniş biçimde sosyo-ekonomik yapıya bağlıdır. Ancak sosyo-ekonomik yapıda olacak değişiklikler kültür ve ahlaki değerlerdeki değişiklikleri de beraberinde getirecektir.

Cinsel özgürlük kavramı, demagogije elverişli çok yönlü yapısı, kolay olmayan formülasyonlarıyla burjuvazinin tuzağına düşülmeye yol açmaktadır. Kişiin karşılaşığı güncel sosyal baskı ona cinsel özgürlüğün karşıtı gibi gösterilmekte, hayalleriyle geliştirdiği özgürlük kavramını tek başına cinsel özgürlükte odaklaşması veya toplanması sağlanmaktadır. Oysa bu yanlış yönendirilmiş başkaldırma, kişiyi, aile ve çift kavramlarını reddetmeye kadar götürmektedir.

Kimileri devrimci düşüncelerin cinsel özgürlükten geçerek gelebileceğine kadar vardırlardır bu şartlarda, bu tür düşüncelerin kökünde W. Reich ve H. Marcuse'nin yanlış ve yanlış yorumlanan düşünce sistemleri vardır.

Yeni yapılar, sağlıklı kişilerin elinden çıkışa daha güzel olur. Sağlıklı, güzel insanların yetişmesi için gerekli koşulların ortamın hazırlanması gereklidir, bu konuda aklı ilk olarak aile gelir. Huzurlu, mutlu, dünyaya açık bir aile ortamında yetişen gencin güzel bir insan olma şansı daha fazladır. Daha yaratıcı, daha sorumlulu, daha insanları seven bir kişi olacaktır.

İnsan neslinin devamının doğup, gelişip, yetiştiği ortam bugün için ailedir ve bu ortamın sağlığı ve fonksiyonunu doğru yerine getirir olmasına insanların geleceği bakımından dikkat etmeli ve çok dikkat olmalıdır.

Nezih Danyal

Şili'de Ocak 1981'de yürürlüğe giren Üniversite Yasası üzerine bir yazısı okurlarımıza sunuyoruz. ABD'li araştırmacı John Walsh tarafından yazılan bu yazı Science dergisinde (cilt 211, sayı 4489, 27 Mart 1981, sayfa 1403) yayımlanmıştır. Bilindiği gibi Science dergisi, ABD'nin en önemli bilimsel kuruluşlarından biri olan Amerika Bilimsel Gelişme Birliği'nin (American Association for the Advancement of Science) yayın organıdır.

Sili'deki hükümet yüksek öğretimde köklü bir yeniden düzenlenmeye gerçekleştirmektedir. Çıkarılan yeni üniversite yasası mesleki eğitime ağırlık veren ve Şili'nin mevcut hükümetinin benimsediği piyasa ekonomisi teorisile uyum içinde bir yasa.

Yeni yasa ile sosyal bilim dallarının çoğunlukta doğa bilimi dallarının bazlarındaki öğretim programları kaldırılıyor. Üniversitenin sorumluluğundan alınan öğretim ve araştırma alanları, talep üzerine ihdas edilebilecekleri gereklisi ile özel sektörün faaliyet alanına kaydırılıyor.

Yeni yasaya karşı çıkanlara göre yasayanın temel amacı, sosyal eleştiri

seri bilimler fakülteleri büyük darbe yemiş durumda. Teknik dallarda ise mühendislik ve uygulamalı bilimlerin temel bilimlere tercih edileceği anlaşılmaktadır.

Yeni yasanın uygulanışında hükümetin dikkatini ülkeyi en büyük, politik ve kültürel açıdan en önemli sayılan Şili Üniversitesi² üzerinde yoğunlaştıracağı bekleniyor.

Yasadan sonra öğretim üyeleri görevden alınmasında ve öğrencilerin üniversiteden terketmelerinde yeni bir dalga başlamış görünüyor. 1973'de Salvador Allende hükümetinin devrilmesinden sonra öğretim üyeleri toplu halde görevlerinden uzaklaştırılmış ve öğrencilerin kitleSEL olarak üniversitelerden atılı-

anılan bir grup Friedman'ci teknokrat tarafından yönetilmektedir.

Hükümet üniversitelerin kendi yağıları ile kavrumalarını amaçlayan mali politikalar getirmiştir. Üniversite harçları kat kat artırılmıştır. Gelecekteki harç miktarları ise mezuniyet sonrası beklenen gelire göre fakülteden fakülteye farklı olabilecektir.

Hükümet, başlıca ekonomik hedeflerinden biri olan kendi harcamalarında kısıtlamalara gidişini politikasının üniversitelere de paylaşılması gerektiği görüşündedir. Nitekim üniversite verimsiz ve kaynak tüketici bir kurum olarak suçlanmıştır. Bu nedenle büyük bir değişiklik gerekmektedir, örneğin univer-

retim üyeleri ve öğrenciler için protestolar düzenlenmiştir.

Yeni yasanın eleştirisi, getirdiği yapısal değişikliklerden çok üniversitenin ülke yaşamındaki rolüne yaptığı etkiler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Şili dışında yaşayan birçok Şili'li bilim adamının bu konudaki görüşlerinin tipik bir örneği, Austin'deki Texas Üniversitesi teorik fizikçilerinden Claudio Teitleboim'un görüşleridir. Teitleboim, çalışmalarını sonuçlandırmak üzere 1969'da ABD'ye gelmiş ve o zamandan beri burada çalışmaktadır.

Teitleboim'e göre "Yasayı daha geniş bir kapsam içinde değerlendirmek son derece önemlidir; insan, ayrıntıları tartışma tuzağına düşebilir". Teitleboim üniversiteler konusunda şunları söylemektedir: "Şurası açıklık ki yasa, devlet için risk saydığı bir kuruma son vermeye çalısmaktadır".

"Universite serbest ve yaratıcı düşüncenin kaynağı idi. Bu ise iktidardaki güçler için politik bir yeraltı faaliyeti anlamını taşır. İşte berser bilimler programlarına doğrudan doğruya saldırısının nedeni budur. Temel bilimler öğretiminin tekrar meslek okullarına devredilmesinin nedeni budur. Üniversite artık dar alanlarda uzman veren bir kurum olarak görülmektedir"

Üniversitelerin küçültülmeleri ve öğrenciler için öğrenim masraflarının artması nedenleri ile Teitleboim'e göre üniversite yasası "Şili yaşamını kalbinden vurmıştır, özellikle orta sınıf için. Orta sınıfın bir ailenin geleneklerinden biri üniversitede en az bir çocuğu olmaktadır. Daha önce bu mümkünü çünkü üniversite parasızdı. Yeni yasa, orta sınıfın daha önce açık olan bir yolu daha kapatmış olmaktadır. Bu politika zengin ile yoksul arasındaki farkı daha da artırmak politikasıdır".

Yasaya göre üniversitenin toplum düzeni ile bağdaşmayan "eylemi kışkırtmasına" veya "gerek doğrudan gereksiz dolaylı olarak partizan politik eğilimleri yaymasına" izin verilemez. "Objektif bilgilerin" ötesindeki politik öğreti üniversiteden dışlanmıştır.

Öte yandan, üniversiteler üzerindeki hükümet kontrolüne rağmen politik aktivite yeniden canlanmış durumda. Geçen yıl hükümet tarafından kabul ettirilen yeni Anayasaya açık bir muhalefet gösterilmiş, görevden alınan veya tutuklanan öğ-

olmayan düşük gelirli ailelerin çocukları ile dolmuştu.

1967'de Şili üniversitelerinde de, öğrenci baskısı sonucu Avrupa ve Amerika üniversitelerinde gerçekleştirilenlere benzer reformlar yapıldı. Üniversiteyi demokratikleştirmeyi amaçlayan bu reformlar örneğin rektörlerin, profesörler, öğretim üyeleri ve öğrencilerin oyları ile seçilmesini sağlıyordu. Fakat bu yeni karar mekanizması yavaş işliyordu ve zamanla, partizan politik eylemler arttıkça düzensizliklerin ortaya çıkmasına katkıda bulundu.

1970'de Allende'nin iktidara gelmesinden sonra üniversitelerdeki sol gruplar ile Hristiyan Demokrat gruplar arasında bir egemen olma yarışı gelişti. Santiago ve Valparaiso'daki

Katolik üniversitelerinde sağın da sağlam bir desteği vardı. Öğrencilerin taktikleri boykotlar ve gösterilerdi. Diğer taraftan Allende'nin muhalifleri üniversiteleri devrimci çikan bir kuluçka makinası haline gelmekle suçlamaya başladılar. 1973'teki darbeyi gerçekleştiren askeri junta, hükümetin Marksist bir diktatörlük kurma hazırlığı içinde olduğunu ileri sürerek üniversitelerde alınan haşin önlemleri en azından ima yolu ile haklı göstermeye çalışıyordu.

Allende döneminde fakülteler ve bilim dalları politik vizyonerine göre daha alt birimlere bölünmüştür. Bu nedenle darbeden sonra hükümetin belli kurumları cezalandırması kolay oldu. Sayıları tam olarak bilinmemekte birlikte Şili'de 1980 y

Fotoğraf: İbrahim AKYUREK

Vinyleks İşçilerinden Bilim ve Sanat'a...

Kartal Maltepe'de kurulu Vinyleks Fabrikası'nın 250 işçi, 7 Mayıs'tan bu yana açlık dayanışmasında bulunuyor.

İşçiler, Bilim ve Sanat'a iletilemek üzere işyerlerindeki gelişimleri söyle anlatırlar:

"20 ay öncesi fabrikada üretim çok iyi gidiyordu. Öyleki günde on iki saat çalışıyorduk. İhracat bağlantıları vardı, fabrikanın durumu iyi idi. 1982 Eylül ayında, bir denibire on beş günlük ücretli izin veriyoruz diyerek üretimi durdurduk. İzinden döndük, yeniden on beş günlük izin verdiler. Bu böyle sürüp gitti. 20 aydır ücret falan da almış değiliz. On gündür işveren adına kimse fabrikaya da uğramıyor. Haber gönderdik, arayan soran yok. Arasında polisler bizimle ilgileniyor

lar. Aylardır perişanız. Ev sahiplerine borçlarını biriktirdi. Yüzlerine bakamaz olduk. Yatağını yorganını toplayıp fabrikaya sığınanlar var. Bakkaldan manavdan kaçıyoruz. Bir arkadaşımız kalp krizinden öldü. Kimi arkadaşımız ailesinden ayrıldı.

Biz burada açlık çekerken, işyeri sahipleri bir ay önce Hilton'da otuz milyona düğün yaptı. Şimdi beş bekleş ve fabrikanın köpeğine yandaki yemek fabrikasından yemek geliyor.

250 Vinyleks işçi olarak mağdur duruyoruz. Çokumuz 14 yıllık işçi. Bu arada emekli olan arkadaşlarımız ücretleri yanında bir de emekli paralarını bekliyor.

Mayıs'ın 7'sinden bu yana açlık dayanışması devam ediyor. Zaten açız."

ŞİLİ ÜNİVERSİTE YASASI

■ John WALSH

Çeviren: Remzi KURÇAY

ve siyaset muhalefeti kaynağı olarak üniversitenin rolüne son vermek. Aynı çevreler yasanın, hükümetin Şili'deki tüm kurumların rejim tarafından onaylanmış politik, ekonomik ve ahlaklı kriterlere göre yeniden düzenlenmesini hedef alan geniş kapsamlı bir hükümet politikasının sadece bir bölümü olduğunu ifade ediyorlar.

Üniversite yasası yaz tatilinin başladığı Ocak ayı başında çıkalırmış olduğu için yeni düzenlemelerle ilişkili ayrıntılar üniversitelerin açılacağı 16 Mart tarihine ve hükümetin yetkileri onaylamasına kadar belli olmayacak.

Fakat yasaya göre hükümetçe desteklenen üniversitelerde lisans ve yüksek lisans programlarının sadece bir düzine¹ bilim dalına sınırlı kalacağı kesin —ki bu eskisinin yarısı kadar bir sayıdır.

Geleneksel meslek eğitimi veren fakülteler korunurken sosyal ve be-

düğüne tanık olmuştu. O dönemde insan hakları örgütlerince belirlenen kayıp, işkence ve hapis olayları arasında birçok bilim adamının da adı geçiyordu.

Iktidara geldiğinden bu yana Başkan Augusto Pinochet'in hükümeti, Başkan tarafından atanın rectores delagados'lar ve bunların atadığı dekan ve öğretim üyeleri aracılığı ile üniversiteler üzerinde doğrudan doğruya kontrole sahip olmuştur.

Üniversiteler hakkındaki hükümet stratejisi genel olarak diğer Şili kurumlarına uygulanınca aynıdır. Kısıt bir ekonomi ve yüksek enflasyon ve işsizlik oranları ile karşı kalan hükümet, Chicago ekonomi ekolü adı ile bilinen ekolün politikalarını uygulamaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin günümüz şampiyonlarından Milton Friedman 1975'de Şili hükümetinin gayri resmi danışmanlığını yapmıştır; ve bugün Şili'nin ekonomi politikası ilerde "Chicago çocukların" adı ile

sitelerin ileride iş bulamayacak mezinler vermesi önlenmiştir.

Üniversitenin her çeşit politik görüşün tartışımasına açık özér bir kurum olması gerektiğini savunan geleneksel Latin Amerika görüşü ise cevabını, hükümetin kendi üniversite kavramını açıklayan yasanın özerlik ve bilimsel özgürlük ile ilgili bölümünde bulmaktadır.

Yasaya göre üniversitenin toplum düzeni ile bağdaşmayan "eylemi kışkırtmasına" veya "gerek doğrudan gereksiz dolaylı olarak partizan politik eğilimleri yaymasına" izin verilemez. "Objektif bilgilerin" ötesindeki politik öğreti üniversiteden dışlanmıştır.

Öte yandan, üniversiteler üzerindeki hükümet kontrolüne rağmen politik aktivite yeniden canlanmış durumda. Geçen yıl hükümet tarafından kabul ettirilen yeni Anayasaya açık bir muhalefet gösterilmiş, görevden alınan veya tutuklanan öğ-

linda yayınlanan tahminlere göre, 1973 darbesinden sonra bütün Şili üniversitelerinden uzaklaştırılanların sayısı, öğretim üyelerinin yüzde 30 - 35'i de dahil olmak üzere 18000 civarındadır. Görevden almalar aralıklarla devam etmiş, hükümet bunların bazlarını bütçe kısıtlamalarına bağlamıştır.

Hükümete göre sosyal bilim dalları sorun yaratıcı politik görüşlerin kaynağıdır ve bunlara karşı sert önlemler alınmalıdır. 1970'lerin sonuna doğru ciddi sosyal araştırmaların çoğu üniversiteler dışındaki özel araştırma merkezlerinde yapılmıştır. Bu merkezlerin çoğu uluslararası örgütlerden veya ABD'den maddi destek almaktadır.

Merkezlerden bazıları üniversitede öğrencileri için seminerler düzenleyenler fakat sosyal bilimler alanında bugün hemen hiç örgüt lisans -üstü öğretim yapan bir kurum yoktur. Yeni üniversite yasası, milli üniversitede sistemin müfredatında olmayan disiplinlerde öğretim yapmak üzere yeni yüksek öğrenim kurumlarının ve üniversitelerin açılmasına izin vermektedir. Mevcut özel araştırma merkezlerinden bazılarının akademik statü kazanarak Katolik Kilisesi tarafından desteklenen Hristiyan Hümanizmi Akademisi'ni kanatları altında akademik bir şemsiye örgüt oluşturmaları bekleniyor.

Endüstriyel ve mali kuruluşlar, ilgili alanlarda eleman yetiştirmek için yeni öğrenim kurumlarının açılması ile ilgilendiklerini ifade etmişlerdir. Başka grupların ise kaynak bulmakta ve hükümetten gerekli izni almakta daha büyük zorluklarla karşılaşacakları sanılmaktadır.

Doğa bilimlerindeki araştırmalar, maddi destegin azalması ve en yetenekli Şili'li bilim adamlarının ülkeyi terketmiş olmaları nedenleri ile daha yavaş bir tempo ile devam etmiştir. Bir zamanlar Latin Amerika'nın en iyilerinden sayılan üniversitede öğretimin kalitesinin, cihaz, malzeme ve öğretim üyesi yokluğu nedeni ile düşügü belirtilmektedir. Yurt dışındaki Şili'li bilim adamları ile Şili'de bulunmuş Amerika'lı bilim adamlarının ortak kanısına göre öğretim kalitesindeki düşüşün en önemli nedeni 1960'larda ve 1970'lerin başında yetişen Şili'li bilim adamı kuşağının politik veya meslekî nedenlerle ülkeyi terketmiş olmasıdır.

Universite araştırmaları kısmen üniversitede kaynaklarından yararlanmaktadır. Diğer taraftan hükümet, Amerika'daki Milli Bilim Vakfı'nın bir benzeri olan milli bilimsel ve teknolojik araştırma komisyonu (CONICYT) aracılığı ile uluslararası projelere katılmaya çaba harcamaktadır.

Şili'de araştırmaya, özellikle temel araştırmalara karşı resmi tutum, en iyimser deyimle, soğuktur. Yılgın bir söyleyiye göre resmi bir yetkili bilimsel araştırmmanın esasen gereklilikini olduğunu çünkü teknolojinin dışarıdan satın alınabildiğini ifade etmiştir.

Bu gibi tutumların değişmesi pek olası gözükmektedir. 1960'ların sonu ile 1970'lerin başı, Şili'deki politik yaşam için okyanus ortasında bir ada gibi idi. Askerler rekordenebilecek bir süre politikanın dışında kalmışlardı ki bu Latin Amerika için olağanüstüdür. 1973'de bu tutumlarına son verdiler. Bugünkü rejim, sadece sivil bir yönetimin kurulmasına kadar geçecek süre içinde koruyucu bir görevle iş başına gelmediğini hiçbir kuşku bırakmaksızın belli etmiştir.

General Pinochet'in 11 Mart'da demecinde, Şili'nin 1989'da yarılacağı söz verilen seçimlere kadar "anayasal bir geçiş sürecine" girmiş olduğunu belirtmesi cuntanın kendi sistemini yerleştirmekteki iradesini doğrulamıştır.

Şili hükümeti üniversitede nötrleştirme çabasında ve onu topluma yeni bir şekil vermeye kullanma gayretlerinde Latin Amerika'da yalnız değildir. Örneğin, Arjantin ve Uruguay'daki askeri hükümetler de benzer yollar seçmişlerdir. Şili'de olağanüstü olan, bu büyük planın kapsamının genişliği ve onu gerçekleştirmeye azminin görünürdeki gücüdür.

Üçte birinin kayıtlı olduğu en büyük üniversitedir. Bu yıl üniversitede kayıtlı öğrenci sayısı 135 000 civarındadır ki bu sayı darbeden önceki sayıdan biraz daha azdır.

Abonelerimize açıklama

Abone ücretlerini posta çeki ile gönderen okurlarımızın bir kısmından dergilerinin yollandığına ilişkin mektuplar. **Almakta** **Yazın**. Okurlarımız haklıdır. Şöyle ki:

Posta çekleri merkezinden bize gönderilen posta çeki kuponları koparılırken, adın ve adresin bir bölümü merkezde bırakılan parçada kalmaktadır. Böylece ad ve adres tam olarak okunamamaktadır. Bu nedenle abonemizden ad ve adresini yazacağım bir mektup gelmesini beklemek zorunda kalmaktayız.

Bu aksaklılığın ortadan kalkması için okuyucularımız şu yolu izlemeliidirler:

Abone bedelini posta çeki ile hâlede ücreti ödemeden gönderen okuyucumuz, ayrıca bir mektupla isteklerini bildirerek ad ve açık adresini yazmalıdır.

Yurt dışı abonelerimizden ise abone tutarını banka havalesi ile değil, posta havalesi ile yollamalarını dileriz.

Teşekkürlerimizle,

Bilim ve Sanat
Dergisi

TÜSTAY

DÜNYA SAVAŞLARI DÖNEMİNE DOĞRU

YILMAZ ONAY'IN ANNA SEGHERS ÇEVİRİLERİ ve ALMAN FAŞİZMİNİN GELİŞİMİ ÜZERİNE

■ Vecihi TİMUROĞLU

Karl August Horst, Yirminci Yüzyıl Alman Yazınının Eğilimleri ve Yapısal¹ adlı yapıtında, ülkemizde çok iyi bilinen Bertolt Brecht için şunları yazıyor: "Savaş sonrası, erkenden ölen Ricarda'dan bu yana, Gerhart Hauptmann'ın ve Thomas Mann gibi gerçek bir entellektüel otoritenin saygınlığı yerini, Almanya'nın ne batı ne de doğu kesiminde, hiçbir Alman yazarı, henüz dolduramamıştır. Bertolt Brecht'in durumu farklıdır. Çünkü, Doğu Almanya'da, Brecht'in yetersiz eleştirisini hep beğenilse de, onun yapıtlarının sanatsal değeri, batıdaki Almanlar arasında kesin olarak benimsenmemiştir."² Sosyalist yazarlar için, hiç de esenlikle düşünmek istemeyen Karl August Horst, bir tek tümceyle de olsa, ülkemizde yeterince tanınmayan Anna Seghers'den söyle söz ediyor: "Anna Seghers'in büyük öyküleme gücü, Batı'da da ayricaklıdır."³

Genuine adı Netty Reiling olan Anna Seghers, 19 Kasım 1900'de, sanat yapıtları satıcısı Isodor Reiling'in tek kızı olarak dünyaya geldiğinde, ünlü gazeteci ve oyun yazarı Freytag ölefî beş yıl olmuştu (1895). Freytag, Alman toplumunun ayrıntılı bir tablosunu veren 'Doit et Avoir'⁴ adlı romanıyla, ülkesindeki ticaret ve çalışma yaşamının destinini yazmıştır. Freytag'in 'Verecek ve Alacak' adlı yapıtı, sanayileşme çabalalarını yolu koymaya başlamış bir toplumun öyküsüdür. 1855'te yayılmış olan bu romanın sonunda, dünyada, yeni gelişmeler olmuş ve Almanya'nın konumu da değişmiştir. 1893'te, ABD, Hawaî adalarını işgal etmiş, sessiz kalan Avrupalı işgalcilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarını izlemeye başlamıştır. 1898'de, İspanya'nın elindeki sömürgeleini ele geçirmek için girdi

şimlerde bulundu. Küba'da, İspanyol yönetiminin halka baskısı vardı. ABD, bu baskıyı, görünüşte, insancıl açıdan ele aldı. İspanya hükümetine bir nota verdi. Maine adlı savaş gemisini de Havana koyuna gönderdi. Maine, koyda demirledikten birkaç gün sonra, güvertesinde bir bomba patladı. İspanya hükümeti, bu durum karşısında, Avrupalı büyük devletlerden yardım istedi. Avrupa'nın büyükleri, ABD hükümetine bir nota vererek İspanya'nın istedğini, isteksiz bir biçimde yerine getirdiler. ABD, bu notayı, "Washington, Avrupa devletlerinin ortak notasındaki dostça ıslubu büyük bir mutlulukla karşılar. Ancak, Washington, ABD halkın istekleri doğrultusunda, tümüyle insanlık ilkeleri adına davranışmak kararlıdır. ABD, insanlık adına, Küba'daki insanlık dışı durumu bir an önce sona erdirme çabasında olduğunu bütün dünyaya duyurur" ifadelerileyi yanıtladı. Bu karşı notadan birkaç gün sonra da, İspanya'ya savaş açtı. Avrupa devletleri, bu savaşa karışmadılar. ABD'nin yengisiyle konuşulan bu savaşın sonunda, 10 Aralık 1898'de, Paris Antlaşması imzalandı. ABD'nin insanlık ilkelerine bağlılığının (!) sonucu olarak, Küba, bağımsızlığını kavuşturmuştur. Kuşkusuz, bu bağımsızlık, siyasal dilde, "protectorate" bir bağımsızlığı. Yani, güçlü bir devletin koruyuculuğundaki bağımsızlık! Koruyucu devletin ABD olması da çok doğaldı. ABD, insanlık ilkeleri uğruna yaptığı bir savaşın sonunda, elbetteki birtakım kazanımlar edinmeliydi. Kazanımları, Porto-Rico, Guam ve Filipinler oldu. Filipinler, Almanya'nın da hak istediği bir ülkeydi. İsteğinde direndi ve sonunda, İspanya'nın Pasifik'teki sömürgeleinden Carolines, Marinas ve Palau adalarını aldı.

Bu anıtlarımız, 1898 ABD - İspanya deniz savaşının tarihsel önemini açıkça göstermektedir. O güne dekin, coğrafya keşiflerinden sonra, yeni bulunan ülkeleri, o ülkelerdeki sömürgeleini ele geçirmek için girdi

denler işgal ediyorlardı. Kısası, herkes eline geçirdiği yerin sahibi oluyordu. Oysa, sanayi devrimi yeni bulunan ülkeler üzerindeki egemenlik sorununa yeni boyutlar getiriyor. Sömürgeleler, 1898 ABD - İspanya savaşıyla, yeniden bölüşümde uğruyorlardı. ABD, İspanya'nın elindeki Filipinler'i alarak Uzakdoğu'ya uzanıyordu. Bir yıl sonra, 6 Eylül 1899'da, ABD Dışişleri Bakanı Mr. Hay, Avrupa'nın sanayi devletlerine birer nota vererek "Çin'de Açık Kapı" önerisinde bulundu. Durumu iyi değerlendiren İngiltere, 11 Ekim 1899'da, Güney Afrika'nın Whitwatersland bölgesinde, altın madenlerinin bulunmasından sonra transvall'i oluşturan halka baskı yapan Boer hükümetine karşı savaş açtı. İngilizler kısa sürede, Boer ordusunu dağıtarak başkentleri Pretoria'ya girdiler. Ama, ummadıkları bir durumla karşılaştılar: Boer halkı, kentlerini bırakmışlardı, ama savaşı bırakmamışlardır. Ülke düzeyinde, bir gerilla savaşa başlattılar. İngilizler, 31 Mart 1902'ye dekin uğraşmak zorunda kaldılar. Utkuya kavuşmuşlardı. Ne ki, Boer halkın özerk yönetimine de razi olmuşlardı.

Boer Savaşı, Alman hükümetlerinin gözünden kaçmamıştır. ABD ile anlaşarak Samoa adalarından ikisini işgal etmiştir. Wilhelm II'nin çabalarıyla, Alman devleti, dünyanın yeniden bölüşümünde, hatırı sayılır bir güç durumuna geliyordu. 18 Kasım 1901'de, 1850'den beri sürünceme de kalan Cleiton - Boolwert Antlaşması, yeniden gündeme geldi. Panama Kanalı Anlaşması olarak bilinen anlaşılmaya göre, ABD ve İngiltere, Colombia hükümetinin izniyle, Atlantik'i Pasifik'e bağlayacaktı. Antlaşmanın imzalanmasından bir ay sonra, ABD ajanları, Colombia'daki bellii güçleri kıskırtmış ve bir başkaldırı hazırlamıştı. Başkaldırı hazırladı ederek de o bölgeyi işgal edip Panama devletini kurmuştu. Doğal ki, bu devlet de onun koruyuculuğundaydı. Almanya, bütün bu gelişmeleri, ta 1900'den başlayarak izlemiştir. Reichstag'dan bir "Deniz Gücü Kurma Yasası" geçirmiş, açık denizlerde etkin olabilecek bir savaş filosu kurmaya başlamıştır. On dokuzuncu yüzyıl biterken, 1899'un son aylarında, La Haye'de bir silahsızlanma konferansı toplanmıştır. Almanya Dışişleri Bakanı, bu konferansta, çok hızlı bir kulis yaparak önerinin geri çevrilmesini sağlamıştır. Çünkü, Almanya, o yillarda, ordusunu on dört günde toplayacak bir örgütlenme gücüne kavuşturmuş, dakikada iki kez atış yapan 75'lik sahra toplarına karşı, dakikada 6-8 kez atış yapan 77'lik sahra toplarını geliştirmiştir. Kısası, dünyanın yeniden bölüşümünde, kendisini, en büyük güç olarak düşünüyordu. Alman emperyalist düşüncisinin başlangıcını, işte buralara de-

gin götürebiliriz. Anna Seghers, böyle bir devletin eğitim politikasını uygulayan okullarda yaptı.

Biliyoruz ki, emperyalizm, bütün emperyalist ülkelerde, özdeş irayı (karakter) taşımaz. Her ülkede, tikel bir ira gösterir. "Emperyalizmin ilk devi İngiltere de sömürgeci bir ira göstermiştir. Sömürgelestirdiği ülkelerden bolca hammadde getirmiş, ürettiği sanayi maddelerini sömürgelelerine sürmüştür. Yani, sömürgelelerini, aynı zamanda, pazar olarak kullanmıştır". "Fransız emperyalizmi, tefeci bir emperyalizm irasındadır. Fransız sermayelerinin büyük bir bölümü devlet fonlarına, önemli bir bölüm sömürgelelere ve çok az bir bölüm de sanayi işletmelerine yatırılmıştı. Fransa, dünyanın en büyük tefecisidir". "1871 Prusya - Fransa savaşı, Alman ulusal birliğinin oluşumuna yolaçmış ve Alman İmparatorluğu'nu doğurmıştu. Bu doğuyla, gözü doymaz canavarlar topluluğuna, bir yeni daha katılmıştı. Kapitalizmin çağdaş teknığının planlı örgütlenme yolunda yaratığı (en son buluşla) karşı karşıyayız şimdi. Bu (son buluş), junkerlerle (tutucu ve ulusal toprak soyuları) burjuvaların el ele verip kurmuş oldukları emperyalizmin hizmetindedir". Bu yeni bağınlık iktidar, eski Prusya Krallığı'nın asker sel disiplinini koruyordu. Örgütlenmiş seçkin ve yetişkin bir orduya sahipti. Bu yüzden, Alman burjuvazisi, Avrupa'nın en gerici burjuva sınıfı olmuş ve sıkıştığı her anda, junker militarizminin kollarına atmıştır kendisini. Bu bağınlık siyasal iktidar yapısı, Almanya'da, Avrupa'nın diğer emperyalist ülkelerindeki burjuva demokratik geleneğinin yerleşmesini zorlaştırmıştır. Bu yapı, Alman emperyalizminin saldırganlığını barbar tavırları yapmıştır. Sonunda, dünyanın yeniden bölüşümünü zora dayanarak değiştirmeye değin varlığı gemicini. 1910'dan sonra, bu istegini, Avrupa diplomasisinin sofrasına getirdi. Böylece, Alman emperyalizmi, dünyanın yeniden bölüşümü istemiyle, "dünya savaşları" dönemini açıyordu.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Anna Seghers, bu Birinci Dünya Savaşı içinde, dünayadaki tüm toplumsal gelişimlere tanık bir ortaokul öğrencisiydi. Ülkesi, savaşın bütün sorumluluğunu taşıyordu. Almanya'da, sosyal demokrat hareketin önem kazanmasına karşın, dünayadaki genel gidiş öyle görünmüyordu. Balkan savaşları, uluslararası gerginliği artırıyordu. Balkanlar'daki gelişmeler, hiç de iç açıcı değildi. Balkan halklarının bağımsızlık ve özgürlük savaşlarını üstlenen ve ülkelerini Osmanlı egemenliğinden kurtarmak için savaşım veren güçler,

demokratik halk örgütleri degillerdi. Karşılık, monarşik hükümetlerdi. Bütün bu oluşumlara karşın, Alman emperyalizmi, Balkanlar'a ve Osmanlı devletine yakın ilgi duyuyordu. İngiliz emperyalizmi de, Babil'in altındaki ateşe ilişkin bu ilgiden te dirgindi. Tefeci Fransız emperyalizmiyle iç içe bulunan Rus emperyalizmi de, Akdeniz özlemini kursa gında koyacak kuşkusuya, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki eylemleriyle yakından ilgilendi. Rusya'nın herhangi bir yenilgisi, Fransız sermayesini, Alman emperyalizmi karşısına yalnız ve savunmasız bırakabilir. İngiliz emperyalizmi, Fransa'nın bu kuşkularından yaralaranarak Fransa'nın ilgisini, Rusya'nın yumuşak karnını korumak amacıyla, Babil'in altındaki ateşe çekmeyi deniyordu. Bu gelişmeler, 1914 başlarında, Avrupa'da söyle bir görünümü gösteriyordu: Almanya, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu bağlaşıklığı ve bu bağlaşıklığa karşı İngiliz, Fransız ve Rusya yakınlaşması.

Uzakdoğu'da, durum, çok daha karışaklı. Dünaya, yeniden bir bölüşüm hesaplarını yapan Batı emperyalistlerine karşı, ABD ve Japon emperyalizmeli, çıkar birliği gösteriyordu. Çin - Uzakdoğu ve Mançurya demiryolları işletmelerinin ele geçirilme çabaları, Rusya'nın da ilgisini çekiyordu. Nitekim, 1905'te, bu işçiler, Japon emperyalizmiyle Rus emperyalizmini sıcak bir savaşa sürüklendi. Japon emperyalizmi, bu savaştan güçlenerek çıktı. ABD, bütün bu ilişkilerin ullaşında görünmesine karşın, Japonya'nın yanındaydı. ABD, Uzakdoğu'nun yeniden bölüşümünde, Japonya'yla uzlaşmış görünüyor. Japon emperyalizmi, hesaplarını yapan bir yönetimini gösterdi. 1907'de yapılan Rus - Japon barış anlaşmasının gizli 2. maddesine dayanarak 1910'da Kore'yi işgal etti. Kutsura militartlarının Japon Samuraylarıyla iktidar ortaklıındaki tavırları, Japon emperyalizminin ırasının Alman emperyalizminin ırasına benzendigini gösteriyordu. Bir bakıma, Japon askeri gücü, Alman askeri gücü denli büyütü. Ama, İngiliz emperyalizmi, Almanya'dan çok çekindiğinden, Japon emperyalizminin Uzakdoğu'daki gelişmesini engelleyemiyordu. 1911'de, Çin'de başarılı burjuva demokratik devrimi desteklemesine karşın, Japon emperyalizminin Çin pazarında oynattığı atın dizgilerini çekemedi. Japonya, Almanya'nın izlenmesi yüzünden Çin'in yağmalanmasından eksiksiz biçimde yaralandı.

1913'ün sonunda ve 1914'ün başında, Alman emperyalizminin epey yol aldığı gözlemlenir. İngiltere, 1898'de imzalanan Portekiz sömürgelelerinin paylaşmasına ilişkin antlaşmayı raftan indirir ve yürürlüğe ko

yar. Angola'yı Almanya'ya verir. Ne ki, Almanya, Angola'ya gidemeden savaş çıkacaktır. Buna benzer bir imza töreni gecikmesi de, Ortadoğu'daki bölüşümde görülecektir. Almanlar, Bağdat demiryolu ve Musul petrolieri işletmeleri için İngiltere'ye bir anlaşma yapmışlar ve Osmanlı devletini de bu anlaşmaya uyuma inandırmışlardır. İzmaya hazır olan bu anlaşma, İngiliz Dışişleri Bakanı Gey tarafından savaşlanmıştır. Rusya'nın kısa bir süre sonra da savaş çıkmıştır. Bu arada, 11 Haziran 1914'te, Fransa, İngiltere'nin Rusya'yla deniz gücü kurma anlaşması yapmalarını sağlamıştır. İşte bu anlaşma, savaşçı çabuklaşan etkenlerden birisi olmuştur. Alman emperyalizmi, Rus sermayesinin gelişmesini kesinlikle istemiyordu. Alman Dışişleri Bakanlığı bu anlaşmayı hemen öğrenmiş ve Dışişleri Bakanı Jagow'un ağızından şunları duyurmuştur dünya kamuoyuna: "Birkaç yıl sonra, Rusya, Baltık donanmasını kurmuş ve stratejik demiryollarını dösem olacaktır. Oysa, bizim grubumuz (Avusturya - Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları) her geçen gün zayıflamaktadır." Bu sözler, Almanya'nın savaşa karar olduğunu gösteren en önemli kanıttır. Nitekim, 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun veliahi Ferdinand'in "Kara El" örgütünde öldürülmesi, savaşın başlamasına yolaçmıştır. Alman Şansölyesi Bethmann, Çarlık Rusyası'nın bu olay dolayısıyla seferberlik ilan etmesini, Almanya'nın Rusya'ya savaş açmasının gereği olarak göstermiştir. Kaynakta, savaşa ivediye getirmesinin nedeni, sosyal demokratların desteği sağlamaktır. "Mutlakçı Çarlık yönetimine karşı halk savaşı" sloganıyla başladı işe. Gerçekten de, sosyal demokratların onayını almıştır. "Kautsky ve yaltakçıları, bu emperyalist, sömürgeci ve soygunlu savaş bir halk ve savunu savaş olarak göstermek için bütün çabalarını harcamışlar, bu savaşa, tarihteki emperyalizme karşı savaş örnekleriyle doğrulanmak için çırpan evrensel burjuvazinin içgenc yalanını yinemekle, işçileri bile aldatmışlardır." Üstelik, bu çabalarını, 1848'de, mutlakçı yönetimlere karşı yapılan "halk savaşı" çağrularıyla bir tutmuşlar ve kararlarının dayanağı olarak onu göstermişlerdir.

Almanya'nın başlattığı Birinci Dünya Savaşı, çok önemli gelişmeler gösteriyordu. Tarih, yeni boyular kazanıyordu. 1915 Nisan'nda, Avrupa'nın güneyinde hareket başlar. Fransız Sosyalist Partisi'nden dönme Mussolini, İtalyan Parlamentosu'ndadır. Şövenist grupların başkanı d'Annunzio'yla birleşerek İtalya'nın dünayının yeniden bölüşümne katılması sağlanır. Büyük kapitalistlerin buyruğundaki bu iki önder, İtalya'nın 23 Mayıs 1915'te Avus-

turya - Macaristan topraklarına saldırmasına karar aldırlar. "İtalya, hayasızca, Osmanlı ve Avusturya - Macaristan topraklarını yağmalama ya başlar."

1917'de, Alman emperyalizminin yenilgisi ufukta göründü. Fransa, Rusya'daki sermayesini güvenceye almak için, ABD'ye ve İngiltere'ye Rusya'nın bölüşümünü önerir. Savaş sürenken, bu üç büyük emperyalist güç, Murmansk demiryolu işletmelerinin İngiltere'ye ve Batı Rusya demiryollarıyla Güneybatı Rusya demiryollarının Fransa'ya verilmesi konusunda anlaşırlar. Bu anlaşma, Rus halkın sosyalist devrim savaşını hızlandırmıştır. Nitekim, Rus halkı Ekim Devrimi'ni başarıyla ulaşmıştır.

SAVAŞ SONRASI: YOKLUK VE YOKSUNLUK

Birinci Dünya Savaşı bittiğinde, Anna Seghers de liseyi bitirmiştir. Almanya'daki tüm toplumsal olayları yakından izleyecek derecede yaşam ve deney zenginliğine sahip genç bir kızdır. Ayrıca, sanata karşıda yakın ilgi duymaktadır. 1919'da, Heidelberg Üniversitesi'ne girer. Daha sonra Köln'e geçer. Sanat tarihi, tarih ve felsefe öğrenimi yapar. 1924'te Heidelberg Üniversitesi'ni

"Rembrandt'in Yapıtlarında Yahudi ve Yahudilik" konulu bir tezle bitirir. 1925'te, Macar Toplumbilimci László Radványi ile evlenir. Bu süreçte, Almanya'da ve dünyada önemli gelişmeler olur. Toplumsal olaylar, yeni boyutlar kazanır. Batı emperyalizmi, Doğu Avrupa'da gelişen sosyalist devrim baskısı altında, yeni iralar kazanmaya başlamıştır. ABD, Batı emperyalistlerinin karşısında, yeni bir güç olarak bütün hesapları altüst etmeye başları. Dünyanın yeni bölüşümünü beğenmiyor. 21 Kasım 1921 ile 22 Şubat 1922 arasında, Washington'da bir konferans topladı. İngiltere ve Fransa, bu konferansta, ABD'nin büyük gücünü anlamışlardır. Zaten, asıl sorun, 1918'de sona eren savaştan sonra yapılan Versay Antlaşması'nda yattırdı. Almanya, bütün sömürgelelerini, askeri güçlerini yitirmiştir. Bunlardan daha önemlisi, Alman ekonomisi, yengi sahibi emperyalistlere teslim edilmiştir. On yıl süreyle, Almanya, her yıl, ürettiği taşkömürünün 140 milyon tonunu Fransa'ya, 80 milyon tonunu Belçika'ya, 77 milyon tonunu İtalya'ya verecekti. Bu, Alman emekçi halkın ekmeğini calmaktı. Marx'ın Frankfurt Antlaşması için söylemekleri, Versay Antlaşması için de doğrulandı. "Savaş, bir Avrupa

Kurumu haline getirmenin en güvenli aracıdır bu antlaşma. Gelecekteki barışı, basit bir ateşkeş'e dönüştürmek için en şasız yol budur." diye yazmış Marx.⁵ Versay Antlaşması, gerçekte bir ateşkeşti. Dünyayı yeniden bölüşme savaşını yürüten emperyalistler, dünyanın her yerinde, böyle bir barış politikası izliyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'na imzalatılan Sevr Antlaşması, tam bir soyunu ve yağmalamayı içerir. Dünyanın her yerinde, insanlar yokluğa ve yoksunluğa sürüklendi. Romanya Barışabaya'dan üç yüz bin degen insanı sırmıştı. Beş yüz bin insan, Dobruca'yı bırakıp gitmişti. Yukarı Silezya'da Alman kalmamıştı. Yüz binlerce Macar, topraklarından sökülp atılmıştı. Yedi büyük milyon Ukraynalı, yurtlarından koparılmıştı. Kızası, halklar arasında uçurumlar açılmıştı. İşte bu yüzden 1926'da, emperyalist özlemler, yeniden yesermeye başladı. Alman Dışişleri Bakanı Stresemann, Alman burjuvazisine "Alman rönesansı" için sabır olmalarını önerdi. Bu uyarı, Hitler'e açılan kapı olarak nitelenir. Bütün bu gelişmelerde, Alman işçisinin hakkını koruyan hiç kimse yoktu. İşsizlik, yokluk, sefalet, tüm Almanya'yı sarımıtı. Bu oluşumu değerlendiren

Dimitrof'un yargılanması üzerine afiş (fotomontaj: John Heartfield, 1933).

Fasizmin kitap yakma eylemleri üzerine afiş: "Gecenin İşmisi" (fotomontaj: John Heartfield, 19 Mayıs 1933).

Alman Komünist Partisi güçlendi. Anna Seghers'in ilk öyküsü olan "Grubetsch" bu sırarda yayımlandı (1927). Bu yıllarda, işçi eylemleri yoğunluk kazanmıştır. Anna Seghers, bu eylemlere yakınlık duymaktadır. İlk romanı olan "St. Barbara Balıkçlarının Ayaklanması", bu eylemlerden birisinin toplumcu bir gözle değerlendirilmesidir. Bu romanıyla, Kleist ödüllünü kazandı (1928). Aynı yıl, Alman Komünist Partisi'ne üye oldu. Böylelikle, sanat çizgisini, siyasal yaşama ulaşmış oluyordu. Bundan sonra, Anna Seghers'in ideolojik çizgisini geliştirdiğini görüyoruz. 1929'da, Proletar Devrimci Yazarlar Birliği'ne üye oluyor. Bu dönemlerinde, Anna Seghers şiirler ve küçük öyküler yazıyor. Büylesi yapıtlarında, dışavurucu bir sanat anlayışındadır.

Tam bu sırarda, 1930'da, Sovyetler Birliği'nin Harkov kentinde, proletar devrimci yazarlar konferansı toplanır. Seghers de bu konferansa katılanlar arasındadır. Toplumcu gerçekçi dünya görüşünü, bu konferansta iyiçe belirler. "Amerikan Elçiliği Yolunda" adlı öykü kitabı da bu yılda yayımlanmıştır. Dışavurucu anlatım özelliklerine, bu öykülerinin bazlarında da rastlanır.

NAZİZM İKTİDARDA

Anna Seghers, 1932'de, ülkesinin sorunlarıyla iyiden iyiye uğraşır. Sanatını, tümüyle emekçi halkın savaşına adamıştır. Artık. Bu yıllarda, dünyada ve Almanya'da yeni gelişmeler olmaktadır. Almanya'da siyasal bunalım vardır. Hitler, von Papen ve General von Schleicher arasında, iktidar savaşımı başlamıştır. Hitler ve partisi, "milliyetçi ve sosyal" kavramlarını çok iyi kullanarak küçükburjuvanın desteğini almakta başarılı olmaktadır. 10 Ekim 1931'de Harzburg kentinde yapılan gizli bir toplantıda, Alman burjuvazisi, Almanya'nın yönetiminin faşist partide verilmesine karar vermiştir. Bu doğrultuda toplantılar sürüp gidiyor. 1932 Şubat'ta, Düsseldorf Sanayicileri Kulübü'nde, Hitler, sanayicilerin kendisini desteklemeleri halinde, görülmemiş biçimde silah sıparışı vereceğini ve Versay Antlaşmasını yırtacağını söyledi. Sanayici Fritz von Thyssen, bu sözleri coşkuyla karşılamış, "Heil Hitler!" diye bağırmıştı. Bu söz, daha sonraları, kuluk sloganı olmuştur. 1932, seçim yılıydı. 6 Kasım 1932'de seçimler yapıldı. Ama, Nazi Partisi iki milyon oy kaybetmişti. Buna karşın, Komünist Parti, altı milyon oy almaya başlamıştı. İşte iktidar pazarlıklar, bu gelişime karşısında basladı. Alman burjuvası, işçi sınıfının siyasal iktidarına engel olmanın yolunun terörcü ve egenen sınıflarlığından geçtiğine karar verdi.

Hitler'in Fransa'ya saldırısı üzerine afiş (fotomontaj: John Heartfield, 7 Mayıs 1936).

Hitler ve partisi, bu kararlar doğrultusunda çabalarını yoğunlaştırdılar. Yamyamların kutsal kitabı diye nitelendirilen Mein Kampf (Kavgam) adlı kitabında, Hitler, ikinci bir emperyalist savaşın haberini veriyordu: "Hiç kuşku yok ki, Almanya, dün olduğu gibi bugün de, şu iki seçenekle karşı karşıyadır: Yayılmak ya da yok olmak. Yaşam alanını fethetmediği, topraklarını genişletmediği takdirde, büyük halk ölüme tutsk olur."

Yayılmak ve toprakları genişletmek, dünyanın yeniden bölüşümü için yeni hazırlıklar peşinde olmak anlamını taşıyordu. Anna Seghers, Hitler'in bu niyetleriyle savaşmak gerektiğini duyuruyordu yazılarında. Anna Seghers'in ve tüm barışseverlerin korkutuları gelişmeler oluyordu Almanya'da. 1932 yazında, Hitlinci Tarım Bakanı Darre, "Doğu'daki yaşam alanı politikası"nı incelemek üzere, sınırlı bir konferans düzenlemiştir. Bu toplantıda söz alan Hitler, "Avrupa'da ve bütün dünyada egemenlik kurmaya adanmış seçkin Alman halkın bir araya toplayacak bir tek imparatorluğu"ndan söz ediyordu. Anna Seghers, bu tehlikeli gidişe dikkat çekiyordu. Bu gidişi engellemek için, eylemciler bir yaşama girdi. "Yol Arkadaşları" adlı romanı da bu sırada yayılmıştır. 30 Ocak 1933'te Hitler, Reich Şansölyesi, yani başbakan olur. Artık, Anna Seghers gibi devrimci aydınlar, Almanya'da yer kalmayı isteyenler. Seghers, İsviçre üzerinden Fransa'ya kaçar. Paris yakınlarında, Wieland Herzfelde ve Oskar Maria Graf ile birlikte yaşarlar. Sür gün yaşamında da Alman halkın demokratik savaşına katkıda bulunmak için çalışır. Arkadaşlarıyla birlikte, "Yeni Alman Sayfaları" adlı bir dergi çıkarır. "Kafa Başına" adlı romanını da bu sırada

yazdı. Roman, Amsterdam'da, Querido Yayınevi tarafından yayımlanıldı. "Kafa Başına"nın yayınlandığı günlerde, faşist Alman yazarı G. Wirsing'in "Dünya Politikasında Almanya" adlı kitabı, Berlin'de, koşullandırılmış Alman gençliğinin basıcu kitabı olmuştu. Wirsing, "Barışçılık çağının kapandığını yazıyordu.⁶

Gerçekten de, barışçılık dönemi, Almanya, İtalya ve Japonya arasındaki "davranış birliği"nden anlaşılığına göre sona ermiştir. Emperyalistler, dünyayı, yennen bölmek için hazırlanıyorlardı. Seghers, bu gelişmelere karşı yazarlık sorumluluğunu sürdürmeye kalmıyor, örgütSEL disiplinle de çalışıyordu. 1934 yılı, Anna Seghers için, bir yandan Avusturya'daki gelişmeleri izlemek göreviyle, bir yandan da sanat yaşamının tadını çıkarmakla geçti. Erwin Piscator, onun "St. Barbara Balıkçlarının Ayaklanması" adlı romanını filme aldı. Seghers, bu sırada Avusturya'ya gitti ve sabat ayaklanması inceledi. 1935'te, "Şubat İçinde Uzanan Yol" adlı romanını yayımladı. Bu romanla, ün bir kat daha artan Anna Seghers, Paris'te toplanan "Kültürün Savunulması İçin I. Uluslararası Yazarlar Konferansı"na çağrılr. O toplantıda tartışılan "Vatan sevgisi" temasını en iyi değerlendiren yazarların başında Anna Seghers vardır. "Vatan sevgisi" gibi son derece önemli bir kavramı çözümleyebilmek için, önce şu soruyu sorunuz: Ülkemizde, sevgi neye yönelmiştir? Ulusun kutsal varlıklar, varlıkların dertleriyle ne denli ilgildir? Kutsal vatan toprağı, toprakların sıkıntısını gidermekte midir?⁷

Yapıtlarıyla, eylemleriyle, Anna Seghers'in inanç ve kişiliği, etkinleşiyor. 1936'da, Moskova'da, "Koloman Wallisch'in Son Yolu" adlı öyküsü, 1937'de Belçika'da "Kurtarma" adlı romanı çıktı. 1937'de, Madrit'te toplanan II. Uluslararası Yazarlar Konferansı'na katıldı. 1938'de kültürün savunulması konusunda, Paris'te olağanüstü bir konferans toplandı. Seghers, bu konferansta, önemli bir konuşma yaparak faşizmin yaratığı yoz kültürün tehlikeini belirtti. 1939'da, Avrupa'da savaş başlamıştı. Hitler, dünyanın yeniden bölüşümü için, Almanırını görevlendirmiştir. Anna Seghers ve arkadaşları, Paris yakınlarında kalmadılar. Fransa'nın güneyine sığınanlar (1940). "Haydut Woynok'un En Güzel Deyişleri", "Artemis'in Deyişleri" adlı öyküler, Meksika'da yazıldı ve Moskova'da, aynı yıl yayımlanıldı. 1941 yılında, Anna Seghers'in Meksika'daki yaşamı zorlaştı. Kocası ve iki çocuğuyla birlikte Meksika'ya sığınanlar. Burada, Bodo Uhse, Ludwig Renn ve Alexander Abusch ile birlikte, "Özgür Almanya" adlı bir dergi çıkarıyorlar. Orada kurulan Heinrich-Heine Kulübü'nün başkanlığını yapıyor. Meksika'

da yaşadığı yıllarda, bir yandan politik etkinliğini sürdürürken, öte yandan da sanatsal yaşamını sürdürüyor. 1942'de, en ünlü romanı olan "Yedinci Haç" yazıyor. "Yedinci Haç", ABD'de, büyük ilgi görerek, İngilizce yayımlanıyor. Yapıtın gördüğü büyük ilgi, Meksika'daki bir yarın evini de harekete geçiriyor. "El Libro Libre" Yayınevi, Yedinci Haç'ın Almanca baskısını yapıyor. 1944'de, Fred Zinnemann, bu romanı baş rollerini Spencer Tracy ile Helene Weigel'la vererek filme alıyor.

SEGHERS VATANINA DÖNÜYOR

1947'de, Anna Seghers, ülkesine dönüyor. Doğu Almanya'ya yerlesiyor. Sürgünden dönen birçok yazar da öyle yapmışlardır. Darmstadt'ta kendisine Büchner ödülli verilir. Berlin'de, aynı yıl, bütün Alman yazarlarının katıldığı bir yazarlar konferansı toplanır. Bu, bütün Alman yazarları kapsayan son konferanstır. Anna Seghers, bu konferansta, yazarların işlevlerini belirten önemli bir konuşma yapar. Toplumcu gerçekçi, bilinçlendirici etkinliği olan sanattan yana tavır alır. Bundan sonra, hiçbir uluslararası toplantıyı kaçırma. Özellikle, yazarların yönelikleri barış toplantılarını önemser. Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde, Alman Sanat Akademisi'nin kuruluşuna öncülük eder. Bu akademinin kurucusu üyesidir. "Çizgi ve Barış Öyküleri", bu dönemlerde yazılmıştır. 1952'de, bu öykülerle Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin sanat ödüllünü alır. "Adam ve Adı" adlı öykü de, aynı yıl yayımlanmıştır.

Anna Seghers, bu öykülerinde, duygusal aktarımını öne çıkarır bir yöntemi uygulamaktadır. Tolstoy'dan başlayarak tartışılan bu konuda o da taraf olur. 1963'te yazdığı "Tolstoy Üstüne Denemeler" ve "Dostoyevski Üstüne Denemeler" adlı yapıtlarında, sanattan anladıklarını daha açık ve seçik olarak ortaya koymaktadır. Tolstoy, 1898'de, "Sanat Nedir?" adlı bir yapıt yazmıştır.⁸ Tolstoy, bu yapıtına, "Sanata verilen önem, harcanan emek, zaman ve para yerinde midir?" sorusunu sorarak başlıyor. Bunca emeğin, servetin ve zamanın harcanması, birtakım insanların tüm yaşamalarını, belki bir beceri kazanmaya adamaları, onaylanabilecek bir tutum mudur acaba? Yoksa, sanat, başka bir tutku mudur? Bu soruları yanıtlayabilmek için, Tolstoy, klasik bir tavr takınarak Baumgarten'den Hegel'e degen, ünlü filozofların sanat hakkında görüşlerini sergiler. Tarih boyunca, düşünürlerin bir bölümünün sanatı metafizik güzelle bağlaştıklarını söyler, sonra "zevk" üzerinde yoğunlaşır. Güzelin zevke bağ-

"Berlin Olimpiyat'a Çağırıyor!" (foto-montaj: John Heartfield, 1936).

lanmasının, sanattan, seçkin bir azınlığın yararlanması yolactığını belirtiyor. Tolstoy, sanatın bir oyundan olduğu tezine kesinlikle katılmaz. Kaynağında, sanat, duyguların anlatılması da değildir. Tolstoy, duygunun anlatımı kavramı yerine, duygunun aktarımı kavramını yeğler. Bir duygunun anlatımında, o duygunun yaşanmışlığı söz konusudur. Oysa, duygunun aktarımında yaşanmışlık söz konusu değildir. Duygu aktarımında, tüm sorun, duygun okuyucuya aşılanmadır. Anna Seghers, bu tanımlamaya, bilinçlendirme öğesini de ekleyerek kendi sanat anlayışını çerçeveler. Tolstoy, aktarılan duygunun niteliğinin önemli olmadığını, salt aktarımın nitelikli olup olmadığıının önemli olduğunu vurgular. Aktarımın başarısı, duygunun bulaşımının sağlanmasına bağlıdır. Bulaşımın sağlanması, üç öğeye yansır: Aktarımın duygunun bireysellüğünün azlığı ya da cokluğu. Bireysel duygunun bulaşımını daha kolay buluyor Tolstoy. İkinci, duygunun anlatılmasındaki açıklık. Biz, Tolstoy'un bu saptamasına, açık duygunun yalnız anlatımını da katabiliriz. Duygu açık olabilir, ama anlatım karışıksa, duygunun bulaşması sağlanamaz. Üçüncü, sanatçının içtenliğidir. Sanatçının içtenliği, sanatçının aktardığı duyguya, ne denli güçlü duyup duymadığına bağlıdır.

Anna Seghers, Tolstoy incelemede, bütün bunlara katılıyor. Ancak, anlatılan duygunun toplumsallığının ihmali edilmesini hoş görmüyor. Seghers'e göre, yazar duymalıdır toplumsal. Toplumsal olan, bireysel bir duyguya bulaşımı olarak kalmamalıdır. Toplumsal bulaşımın sağlanması gereklidir. Bilinçlendirme işlevi, herhalde böyle sağlanabilir. Dostoyevski'de, bireysel duygunun şiddet, belki de tüm yazın tarihinin en güclüsüdür. Ne ki, bu duygunun aktarımı, toplumsal

kaynaşmaya yardımcı olmuyor. Anna Seghers, "Dostoyevski Üzerine Deneme"inde, o büyük romanın duyu aktarımındaki üstünlüğünü, eksiksiz biçimde belirtir. Ancak, toplumsal bulaşımı sağlamaktaki eksikliğini belirtmekten de çekinmez.

Yılmaz Onay'ın çevirisinde, Anna Seghers'in sanat anlayışını belirten öyküler seçilmiştir. Seçimdeki özenle, Türkçenin lezzetinin katıldığını da belirtmeliyim. Özellikle, "İlk Adım'dan" adlı öyküde, Anna Seghers'in toplumsal gerçekliği nasıl yakaladığını ve bireylerde başlayan toplumcu bilinc uyansını, en açık bir dille nasıl anlattığını görüyoruz. Anna Seghers'in çok önem verdiği, toplumsal gerçekliğin bireyde yüksek bir duyu durumuna geçişini, Yılmaz Onay yitirmiyor. Hele, Düello'da, Ernst Helwig'in zayıflayan direnme, duygusundaki gel gitin şiddetini, Böttcher'in toplum gerçekini toplumsal bir çerçeveye oturtmakta bilinçli savaşmasını, Ernst Helwig'deki bireysel gücün toplumsal nitete kazanmasını, Böttcher'in bu kazanımdaki payını, gerici eğitimi sürdürmeye yarar gören ve yeniETIME direnen güçlerin yenilmesinde gösterdiği sabrı yansıtmakta, Anna Seghers'in yapmak istediği her şeyi, Yılmaz Onay'ın Türkçe'sinden anlıyoruz.

Yılmaz Onay, Anna Seghers'i Türk okuruna tanıtmayı başarıyor. Onun 1970'de yayımlanan "Sanat Yapıtı ve Gerçeklik Üstüne" adlı denemesini çevirmesini de dileyeceğim. Ölmeden önce yaşamının yetmişinci yıldönümünde, birçok ödüller alan ve dünyanın birçok barışsever örgütlerince onurlandırılan Anna Seghers'in sözünü ettirmiştir. Anna Seghers'in yapmak istediği her şeyi, Yılmaz Onay'ın Türkçe'sinden anlıyoruz.

* Anna Seghers, Öyküler, Yarın Yayınları, Ankara 1983. Çeviren Yılmaz Onay.

1- Karl August Horst, Anatomy and Trend of 20th Century German Literature, translated from the German by Elizabeth Thompson, 1964, Münich. (Yirminci Yüzyıl Alman Yazarlarının Eğilimleri ve Yapıları.)

2- aky, s.112.

3- aky, s.113.

4- Doit et Avoir, Freytag'ın yapıtlının Fransızca çevirisini adı. Yapıtlar, 1855'te yayımlanmıştır ilk kez. Türkçeye 'Verecek ve Alacak' diye çevrilir.

5- Marx ve Engels, Collected Works, c. XXVI, s.68.

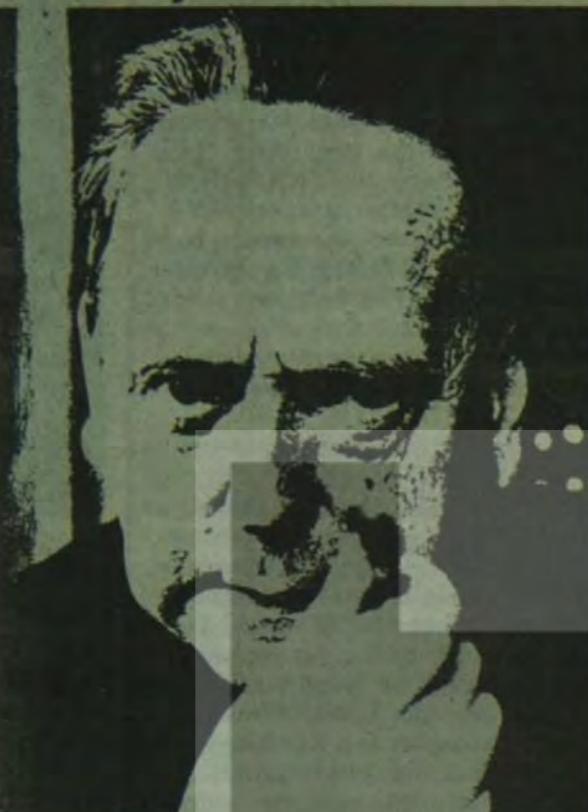
6- G.Wirsing, Dünya Politikasında Almanya, 1933 Berlin. İngilizce çeviri, s.6.

7- Yılmaz Onay, aky, s.18.

8- Tolstoy, What is Art?, Moskova, 1974.

FOTOMONTAJ UĞRAŞI ve JOHN HEARTFIELD

John Heartfield

Fotomontaj ustası John Heartfield'in eserlerinden oluşan bir sergi şu sırada Avustralya'da sergilenecek.

■ Mehmet ÜNAL

Bu yazı ile diğer sanatsal ugraşılara göre daha genç olan bir ugraştan, fotomontaj' dan sözedeceğiz.

Fotomontaj çalışmaları üzerine günümüze dek çok farklı görüşler sunuldu. Sevenlerin yanısına, karşı çıkanlara da rastlandı. Ancak, sonuca üstlendiği görev ve işlevi açısından, yadsınamaz bir ugraş olarak günümüze dek yaşadı, yaşayacak.

Günümüzde ve ilk bulunduğu günlerde fotomontaj gerek gösterilerde gerekse yayincılık alanında vazgeçilemez bir anlatım aracı olarak sürüp gidiyor. Liberal - burjuva basını tarafından da kullanılmaktadır.

Bizim için önemli olan şudur; atom çağında yaşıyoruz. Tüm meslek gruplarından barış için, sosyal yıkımları önlemek için çıkan sesler büydü, barış için yapılan girişimler görkemli bir yapıya dönüştü. İşte, fotomontaj da bu konuda üstüne dü-

şen görevi kendi ojanaklıları içerisinde yerine getiriyor. Görsel sanatlardaki bu gelenek; Goya'nın savaşa karşı çalışmaları, Picasso'nun Guernica'sı ile anti-faşistleri desteklemesi, savaşa karşı etkin girişimleri ile Heartfield ve günümüzde yaşayan birçok sanatçı barışsever ile sürdürmektedir.

FOTOMONTAJ VE JOHN HEARTFIELD

Tarihçesi pek eski olmayan fotomontaj türünden çalışmalarla ilk olarak 1910'lu yıllarda rastlanır. Öncü sanatçılardan, yaptıkları bazı kolajlarda fotoğraf kullandıkları görülür. Bu yazımızın ilk bölümünde çalışmalarına ağırlık vererek anlatmak istedigimiz John Heartfield'in, ünlü sanatçı George Grosz ile birlikte fotomontaj sanatını bulduklarına ve geliştirdiklerine tanık oluyoruz.

1920'lerde bir çok kitap kapakları fotomontaj çalışmalar ile yayınlanır. 1920'lerde bir çok kitap kapakları fotomontaj çalışmalar ile yayınlanır.

Bunlar arasında asıl adı Helmut Herzfelde olan ve yaptığı çalışmalarına Heartfield diye imza atan sanatçının yaptıları, öncelikle kardeşi Wieland Herzfelde ile birlikte kurdukları "Malik - Verlag"ta yayınlanır. Bu yayını 1933'te nazilerin erkekle eğirmesile kapatılır. Heartfield politik afişçiliğin gelişmesinde öncü olan yapıtlar üretir. Zamanın sanat kritikçileri tarafından, görsel sanat olarak kabullenilen fotomontaj, bilinen - yaşımlan bir gerçeği etkili bir dille (öncelikle fotoğraf - yazı dili ile) bilince çıkarabileceğinin, izleyicisini olası bir felakete karşı aktifleştiriyor, harekete geçmesini sağlıyordu.

Bilim ve Sanat Dergisinin 36. sayısında, işçi fotoğraflarından söz ederken, Heartfield'ten de örnekler sunmuştur. Adı geçen derginin 48. sayfasında 1932 yılında yaptığı bir afişe bir göz gezdirir ve o zamanın Almanya'sının politik durumunu bir anımsamaya çalışırsak, Heartfield'in, Hit-

ler'in bir tümcesini kendisine karşı nasıl kullandığını daha iyi anlayabiliyor. Hitler o dönemde, "Milyonlar arkamda" diye iki sözcük kullanır. Heartfield yaptığı bu fotomontaj çalışmada kullandığı fotoğrafların yanısıra: "Hitler selamının anlamı: Milyonlar arkamda" tümcesini ekleyle, bu fotomontaj'a gereken aktiviteyi verdiği gibi, bir bakışta, gerçekle Hitler'in arkasında kimlerin olduğunu açıkça ortaya koyar.

Kendisi ile yapılan bir görüşmede Heartfield: "Yeni politik sorunlar, yeni propaganda yöntemleri gerektiriyor. Fotoğrafın büyük bir anlatım ve inandırma gücü var." demekle yetinmiştir.

Önünde saygı ile eğildiğimiz bu büyük insan, nazilerin kendisini almayı evine geldiklerinde müzik dinlemektedir. Müziğin sesini yükseltir, yatak çarşaflarını ip durumuna sokar. Böylece evinden ve ülkesinden ayrılmak durumunda kalır.

Sürgünde tek kaybetmediği, çalışma temposudur. Prag'ta, Londra'da zamanın Hitler rejimine karşı, Hitler'in savaş hazırlıklarına karşı aktif mücadele eder. Bu yıllarda, afiş, posta kartı, kitap ve dergi kapakları yaptığı görüllür. Sergileri gerek sürgündeyken gerekse sürgünden sonra yerküremizin dört bir yanına yayılır, adı altın sayfalara yazılır.

26 Nisan 1968'de çok sevdiği yaşama gözlerini kapayan Heartfield'in cenaze töreni, öğretim üyesi olduğu, Berlin Güzel Sanatlar Akademisinde yapılr. Tüm salon bayraklar ve sanatçının afişleri ile süslenir. Bu törende konuşan kardeşi Wieland Herzfelde, kardeşinin son yolculuğunu söyle anlatır: "Yalnızca portre fotoğrafının köşesine konulan çapraz siyah kurdele, artık o'nun kalbinin çarpmadığını bildiriyor."

HEARTFIELD VE YAŞADIGI DÖNEM

1900 yılları başlarında gelişen teknik olanaklara paralel olarak, çizgi ve karikatürün yanısıra, fotoğraf da yayıncılık yapmasına girer. Bundan ötürü fotoğrafın bir de belgesel yanı olduğu saptanır. Fotoğraf makinesi aldatmamak, gelişen olayları çarpıtmadan gözler önüne seriyordu. Bu optik gelişme toplumu bilgilendirmede üstün görevler üstlenmiştir.

İşte John Heartfield'in sanat öğrenimine başladığı yıllar bu döneme rastlar. Önce Münih'te resim ve grafik öğrenimine başlayan Heartfield, öğrenimini Berlin'de sürdürür. Bu sırada grafik çalışmalar yaparak, öğrenimi finanse eder.

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışını onu gerek okulda gerekse serbest piyasada öğrendiklerini

Soldan Sağ : Wieland Herzfelde, Eva ve George Grosz, Schlichter ve John Heartfield

daha akılçılca ve insanlık adına kullanması yolunda derinden etkiler. "Modern Sanat Savaşa Karşı" grubu ile birlikte çalışır. Bu yıllarda kardeşi ile kurdukları yaynevinin tüm grafik ve reklam işlerini üstlenir.

Güncel politik görevleri yerine getirebilmek için, özellikle kendi geliştirdiği bu yeni teknikten geniş olarak yararlanır.

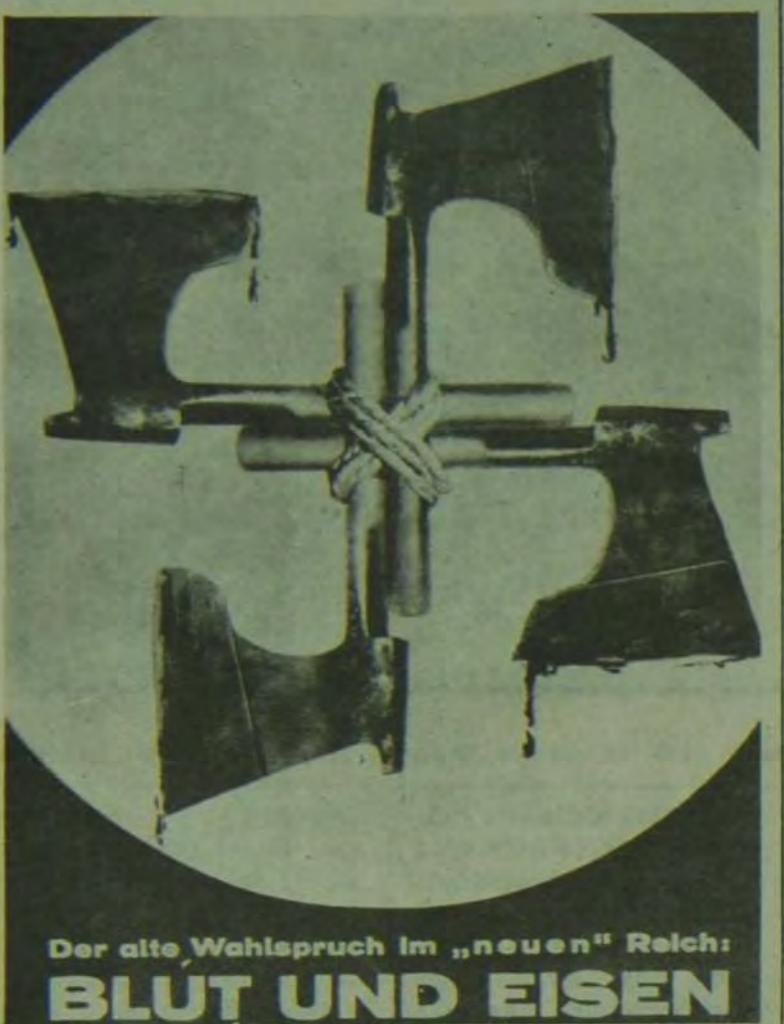
Bu yeni dönemde Heartfield, tüm bildiklerini ve yeteneğini bu vazgeçilmez görev için kullanı-

ması gerektiğine inanmıştı. "İlerici edebiyat için ilerici teknik ve reklam teknigi" gereği kaçınılmazdı. Yaptığı eskizler ne kardeşi ne de yayevinin diğer çalışanları tarafından beğeniliyordu. Amaç; kitabı bakıldığından gerçekten yiğinin soğulları ile ugraşlığını ve savastığını göstermekti. Heartfield daha yoğun bir görevle karşı karşıya idi. Ve bu görevini iste-

"Legaller" oyuncunun dekoru, Oda Tiyatrosu - Berlin, 1961.

"Eski Seçim Sloganı 'Yeni' Reich'ta: KAN VE DEMİR", (Heartfield, 8 Mayıs 1934).

Der alte Wahlspruch im „neuen“ Reich:
BLUT UND EISEN

"Faşizme Geçit Yok!" (Heartfield, 1960).

nildiği biçimde yerine getirdiği Kurt Tucholsky'nin şu satırlarından anlaşılır: "Tucholsky olmasaydım, Malik yayinevinde kitap kapağı olmak isterdim." Kardeşi Wieland Herzfelde, bu çalışmaların en belirgin örneklerinin, 1924 yılında yayınladıkları "Babalar ve Oğullar" ve "Üç Asker" isimli kitap kapaklarının olduğuna değiniyor, anılarında.

Heartfield'in amacına ulaşmak için nasıl bir çalışma tempusu tutturduğunu birlikte çalıştıkları Macar fotoğrafçı Janos Reismann 1945 yılında yayınladığı bir kitapçıkta şöyle anlatıyor: "...bir gece saat ikide bana telefon ederek: 'Janos, hava çok soğudu, yarın sabah mutlaka buz çiçekleri olur. Sabah sekizde hayvanat bahçesinde buluşalım, fotoğraf makianı unutma.' dediğini çok iyi anımsıyorum. Bu üçüncü girişimimiz oluyordu... 'Jeanne Ney'in Aşkları' isimli kitabın kapığı olacaktı... Yaptığımız çekim saatlerce sürüyordu... En küçük ayrıntının üstünde bile saatlerce duruyordu. Ben yorgunluktan artık yaptığım işi anlayamıyorum. O karanlık odada baskının bitimine dek kalyor. Fotoğraflar daha kuruma alıp, eve gidiyordu..."

Heartfield'in çalışmaları yalnızca bazı fotoğrafları, ya da bir fotoğrafın bir bölümünü yazı ile tamamlayarak anlatmak olmamıştır, aksine bazen bir fotoğrafı çok kısıtlı sözcükler ile tamamlayarak, mesajının artırılması için çalışmıştır. Onun çalışmalarını, bir fikrin, bir düşüncenin, bir dünya görüşünün, fotoğraf - yazı, gerekirse renk ile anlatılmasına, diye tanımlayabiliriz. Onun özellikle AIZ - Arbeiter Illustrierte - Zeitung için yaptığı fotomontajlar, günümüzde bile güzellikini yitirmemiş ve gelecekte

de yitirmeyecektir. Nitelikim 1960 yılında Stuttgart'ta açılan bir sergi için "Hristiyan ve Dünya" isimli gazetede Susanne Friedrich şunları söylüyor: "Onun faşizme karşı olan protestosu ilk ele aldığı konulardan... Grafik ile fotomontajın olanaklarını kullanarak... politik ve toplumsal olaylara ışık tutabilmesini becerememiştir. John Heartfield."

Gene 1969 yılında Londra'da açılan sergi için çıkartılan katalogta Susse-Universitesi Doçentlerinden Hans Hess, (Gross ve Heartfield'in çalışmalarını iyi tanıyan ve bilenlerden sayılır) şunları yazar: "Sanatın olması, durumun ve kişiliğin birbiri ile çatışmasındandır. (...) İspanya savaşı Goya ile, Luis Philippe - Daumier ile, Weimar Cumhuriyeti ise Heartfield ile çatışmıştır. Bir sanatçının çalısmala-

rımla değerlendirirken onu tarihsel olgular ile karşılaştırılmamızı istiyor. Her ne zaman bu iki olgu birbiri ile sürtüşürse kivilcim çıkmıyor (...) ve bu kivilcimler bir alev halini alıyor."

HEARTFIELD VE İLERİCİ GÜZELLİK

yılında bunları söyler, Bertolt Brecht.

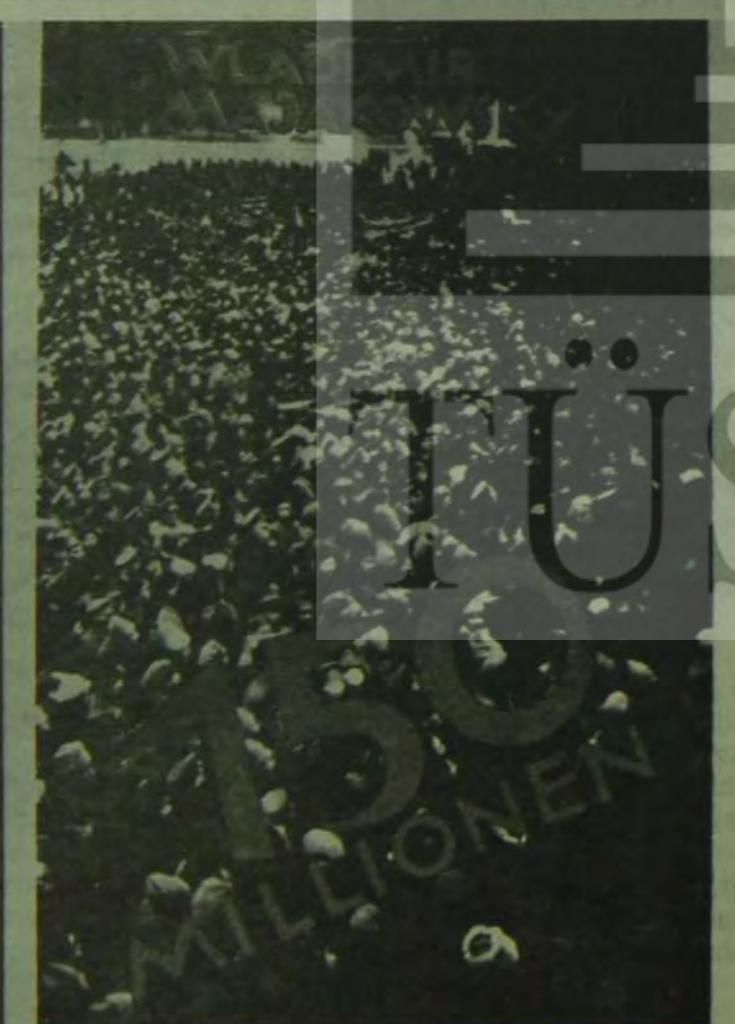
Heartfield'in sanatının taraf tuttuğu, politik olduğu kaçınılmaz bir gerçek. Günümüz Federal Almanya'sında, sendikalar ve ilerici güçler her türden etkinliklerinde ve yayınlarında onun afişelerini kullanmadan edemiyor.

Heartfield'in çalışmalarındaki bu güzelliği, bu şırselliği sanırım en güzel yazanlardan biri de Louis Aragon: "... amaç, güzellikin biçimini bozamadı. John Heartfield bugün güzelliği selamlamasını iyi biliyor."

Evet, çalışmalarına, içinde bulunduğu duruma söyle bir göz atınca, bu güzelliğin Heartfield'in kalbinde ve heyecanında yattığını saplıyoruz. Diğer yanda, sevgisinin yanında, nefret etmesini de bilmesi, sosyal güven-

Gorki - Brecht'in "Ana" oyunun afisi (Heartfield, 1955).

Malik Yayınevinde yayınlanan Mayakovskiy'nin "150 Milyon" adlı kitabının kapağı (Heartfield, 1924).

"Diskus" dergisinin kapağı (Jürgen Holtfreter, 1968).

John Heartfield'in cenaze töreninde kardeşi Wieland Herzfelde konuşurken (3 Mayıs 1968).

lige, barış davasına yan çizerlerden, düşmanca tavır alanlardan nefret etmesi bir başka güzel olay. Bu gizellik ona içinde yaşadığı kapitalist toplumda, insanlıdıği sömürgeye, toplumsal kıyma karşı çıkacak gücü veriyordu. "Yaptığı afişler düşünülen amaca ulaşmakta yetersiz kalırsa çok üzüldür, tarihsel suçluk duyarı." diyor kardeşi Wieland Herzfelde. Ve sürüdüriyor: "Yenilgi onun yaratıcı gücünü artıryordu. Yaşamının en kötü zamanlarını faşist dönemde geçirdi. ... Ancak, John arayışına son vermedi, sürekli olarak yeni çözüm yolları bulmayı denedi. Çalışmalarına bir nokta koyabilmek çok zordu. ... En büyük özelliği, arkadaşlarına, sanata ve davaya, toplumculuk davasına olan sadakatidir."

YURT YAYINLARI TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI DİZİSİ

YURT YAYINCILIK A.Ş.
ESAT CAD. 44, ANKARA, Tel: 25 25 95

ŞEVKET PAMUK

OSMANLI EKONOMİSİ
VE
DÜNYA KAPITALİZMİ
(1820-1913)

YURT YAYINLARI 9

ILHAN TEKELİ • CAĞLAR KEYDER
ERGİN TÜRKÇAN • GALIP YALMAZ • NAZIF EKİZEN
OKTAR TÜREL • KORKUT BORATAV

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA
YASANAN
EKONOMİK BUNALIM

YURT YAYINLARI 10

"EDEBİYAT BİLİMI" ÜZERİNE SÖYLEŞİ

■ Sargut SÖLCÜN - Yılmaz ONAY

Bilim ve Sanat Yayınları'nın I. cildini yayınladığı ve II. cildi de yayına sırasına girmiş bulunan G.N.Pospelov'un "Edebiyat Bilimi" kitabı üzerine Sargut Sölcün kitabı çevirmeni Yılmaz Onay ile bir söyleşi yaptı. Okurlarımıza sunuyoruz.

Sölcün— Sayın Onay, Pospelov'un "Edebiyat Bilimi"ni dilimize çevirdiniz ve I. cildi yayınlandı. Türk üniversitelerinde uzun yıllardır edebiyat bilimiyle ilgili çalışmalar —şu ya da bu düzeyde— yapılr...

Onay— Bu sevindirici bir şey. Çünkü bu kitapın ayrıca üniversitelerdeki edebiyat bilimi dersleri için bir ders kitabı olarak hazırlanıp kullanılması biliyorsunuz herhalde. Öyleyse bu alandaki bir boşluğu da dolduracağını söyleyebiliriz diye düşündüm. Keske bütün sanat alanlarında sanat bilimi dersleri ve kitapları olsa...

Sölcün— Elbette, kuşkusuz. Ancak, ben daha da önemli sayılabilen bir başka nokta üzerinde durmak istiyorum: Entellektüel hayatımızda edebiyat bilimi kavramı yeni yerlesmeye başlıyor. İlk bakışta, Pospelov'un bu eserinin bir çırıpta okunacak bir çalışma olamayacağı aklı gelebilir. Oysa birinci cildin içinde yer alan sekiz bölümden beşinin bunun tersi bir özelliğe sahip olduğunu anladım...

Onay— Bence de eserin en önemli yanlarından biri bu. Yani yalnızca bir başvuru kitabı değil, önce sizin deyiminizle "bir çırıpta" okunacak bir eser. Belki özellikle ilk bölüm başlangıçta zorlayıcı gelebilir. Ama hele bir ön yargıya girilmeyse, devamının hiç de zorlayıcı olmadığı görülecek ve tüm okunup bittikten sonra, o ilk bölümme dönüş ayrıca bir tad verici olacak gibi geliyor bana. Fazla mı iyimserim acaba?

Sölcün— Yoo, bence hayır. Ama

likle sanat vb. konularda) daha buralarda belirdiğini ve bilimsel olmayan tutumlarını daha buralarda başlayan bulanıklıklara dayandığını (konusu, yöntem, kuram, vb.) gördükçe okuyucu da hak verecektir sanıyorum. Böylece okuyucu, başlangıçtaki üç bölümün, yalnız edebiyat bilimi için değil, fakat başka birçok alan için de nasıl durultucu ve açıklasıcı bir temel sağladığını, zevk alarak farkedecektir sanıyorum. Örneğin Pospelov, "sanat" sözcüğünün değişik kapsamlarda kullanılışını irdeleyip ve "biçim, içerik ve işlev'in uyumu" demek olan güzelliğin temel yasasına değinerek, bu temel estetik yasasının yalnızca özgül sanatsal yaratısta değil, fakat örneğin maddi kültür alanındaki kullanım eşiği yaratımında da geçerli olduğunu belirtiyor. Ardından sanat biliminin konusu olan sanatsal yaratışın özgüllüğünü inceleyip açıkça belirleyerek, ondan sonra şunu söylüyor: "Demek ki edebiyat biliminin nesnesini, dile dayalı eserlerden yalnızca sanat alanına, sanatsal yaratış kapsamına girenler oluşturmaktadır". Bu açıklamalar, yalnız edebiyat bilime değil, örneğin kitabın asal konusuna olmayan şu çok önemli estetik tartışmasına da ışık tutuyor: Neden yalnızca önemli konu ortaklılarından atlanarak, estetik, salt sanat bilimine ve hele hele salt "sanat kuramı"na indirgenmez, aynı şekilde, neden sanat bilimi yalnızca estetik'e sınırlanamaz? (Pospelov'un bu konuya daha fazla değindiği, yirmi yıl önceki "Estetik ve Sanatsal Olan" eserinde de asıl konusu gene, sanatın ve sanatsal edebiyatın özgüllüğüdür ki, bu konular bu kitabın ikinci ve üçüncü bölümlerinde enine boyuna işleniyor). Temel sorunların ve kavramların daha burada böyle açıklanmasının yararını, okuyucu, çok sonraki bölgelerde, kendisinin asıl merak ettiği, diyalim "ime", "tipikleştirme", "karakter" sorunlarında veya "gerçekçilik", "roman" vb. güncel tartışma konularında gördüğü zaman, elbette ki değerlendirecektir. Öte yandan, daha birinci bölümde şu sorun da açıklıyor: Sanatsal ürünlerin ya da olguların dıştan tasvirlerle art arda sıralanışı neden bir sanat bilimi değildir ve sanat tarihi olarak da neden asla bilimsel değildir, dolayısıyla yararlı da değildir, hatta yaniltıcıdır?

İşte sanat kuramı sorununa da bu temelde girilerek, "bilimsel bir edebiyat kuramı"nın önemi açıklanıyor. "Edebiyat biliminin, bir temel bileşeni olan, tüm çağların ve halkların edebiyatının tarihi yanında, en az onun kadar önemli olan bir başka bileşeni daha vardır. Bu da, gene edebiyat tarihiyle sıkı ilişkili ve ona çok yönelik ilişkilerle bağlı bulunan edebiyat kuramıdır", deniyor. Yani sanat kuramı, sanat biliminin kendisi değil, fakat temel

bir bileşeni, Pospelov'un deyişyle, bilimsel çalışma için zorunu olan 'araçlar paketi'. Yalnızca şu sözler bile çok şeye ışık tutuyor: "Edebiyat tarihi araştırması, edebiyat eserlerinin niteliklerini, özgürlüklerini ve edebiyat gelişimlerinin ayrı ayrı boyutlarını belirten oldukça çok sayida genel kavramları elde bulmak sizin iş yapamaz. Tüm bu kavramların, içeriklerinin açık seçik ve birbirleriyle de tutarlı olmaları gerekir, yoksa edebiyat incelemelerinin de benzer bulanıklıkları ve belirsizlikleri taşıma tehlkesi vardır. İşte edebiyat biliminin bu genel kavramları işleyip oluşturma görevi, edebiyat kuramına düşmektedir". Şu "icerekliler açık seçik ve birbirleriyle de tutarlı" kavramları sisteminin nasıl özlemini çektiğimizi düşünüyorum da, bunları sira sıra metodolojik bir açıklama ve örnekleme ile getiren bu eserin yalnız bu yıyla bile her okuru nasıl "ferahlatacağını" görür gibi oluyorum sanki. Edebiyat kuramının üç alanı da şunlar oluyor: Bir-Sanatsal edebiyatın özgürlüğüne ilişkin genel kavramlar alanı (Toplumsal bilincin öteki biçimlerinden farklı olarak, sanatın içeriğinin, ne gibi özgül nitelikleri vardır? gibi); İki-Edebiyatın gelişim özelliklerine ilişkin kavramlar (Epic, lirik, dramatik, nedir? Poem ile roman arasında ne gibi ayrımalar vardır? gibi); Uç-Bir sanat eserinin kuruluşundaki ayrı ayrı yanlara ve ögelere ilişkin kavramlar (Süre nedir? Dil örünlüğünün asal yanları nelerdir? vb.). Pospelov: "Edebiyat kuramını bilmek, yazarı da ilgilendir, yazar için de zorunludur", diyor. Okur için de eleştirmen için de, hepimiz için de bir o kadar zorunlu değil mi, diye aklıma geliyor doğrusu.

Sölcün— Edebiyat tarihi, edebiyat teorisi ve yöntem arasındaki ilişkileri soracaktım. Bir bölgünü uzun yanıtınız içinde açıklayınız. Yöntem yanına ilişkin açıklama da getirirseniz...

Onay— Evet, en önemli bir yanı unuttum galiba. Pospelov, edebiyat biliminin konumunu belirledikten sonra hemen yöntem sorununu girmiştir. Çünkü gerçek bilimselinin en önemli bir belirleyicisi oluyor bu ve Pospelov, tarihsel gelişimi içinde yöntem sorununu enine boyuna inceledikten sonra şunu söylüyor öneğin: "Demek ki, edebiyat bilimi için gerekli olan metodoloji, dünyadın tüm halklarının edebiyat gelişimindeki tarihsel yasalıkları bulma, görme, tanımı, bilme çabasında, edebiyat bilimcilerine yardımcı olan bir yöntem kuramıdır". Bu incelemede de öneğin "biçimcilik" kuramının neden bilimsel olmadığı iyice açıklıyor ve gene öneğin yapısalcılık'ın neden biçimcilik'in yeni bir

Gennadiy N. Pospelov
EDEBİYAT BİLİMLİ
I
çeviren:
Yılmaz Onay
BİLEM-SANAT YAYINLARI

evresi olduğu, vb. sorunlar açıkça kazanıyor. Ayrıca edebiyat alanının ötesinde, öneğin salt çalgısal müziğin bile, sanat bilimi açısından, kendi özgür diliyle ifade edilen bir içerik olmasızın düşünülemeyeceği konurken, hele bir dil sanatı olarak "dramatik'in önemli yer tuttuğu opera'da, veya 'lirik'in önemli yer tuttuğu şarkı'da, söyle müziğin içeriksel uyumunu ve dolayısıyla sözün varlığını, anlaşılmasını ve anlamını hiçe saymanın nasıl temelde bir biçimcilik olduğu da iyice açıklıyor. Bence asıl önemlisi şu: Bu kitap, bütün bu tartışmaları bile, bir polemikten ibaret olarak getirmiyor, tersine, sanat bilimini ve edebiyat bilimini öneğleriyle tatlı bir ders gibi kolaylaştırarak anlatma çabası içinde gerekli karşılaşmaları ve zorluluğu tarihsel ve güncel belirlemeler çerçevesinde getiriyor. Bu niteliğle, gerçekten de bu eser, sanatla ve edebiyatla ilgilenen herkes için, yalnız bir roman okuru veya arada bir yalnızca gazete eleştirilerine göz atan bir ilgili için bile, kolayca izlenebilecek derli toplu bir "el kitabı" oluyor kanımcı.

Sölcün— Eleştiriler, dediniz. Ben edebiyat eleştirisini, önce edebiyat biliminin bir çalışma alanı, sonra da bir metin türü, yazarla okur arasındaki aracılık eden ve her ikisini de yönlendirebilecek bir ifade imkânı olarak görüyorum. Pospelov, bu özelliklerin bir sentezini sunuyor. Siz ne dersiniz?

Onay— Evet. Hele edebiyat bilimiyile edebiyat eleştirisine birbirinden ayırymış gibi bakılmasına karşı, bu ikisi arasındaki sıkı ilişkisi özellikle vurguluyor Pospelov. Ama eleştirinin belirlemesini de yaparak ayırmalarını açıklamayı ihmal etmeksizsiniz...

Sölcün— Eleştiriyle ilgili olarak

Pospelov'un şu sorusunu, düşünceye mükemmel bir itki gücü sağlıyor: "Neden bilim, özgür bir bilim eleştirişi olmasızın varoluş gelisibiliyor da, sanat ve hele edebiyat, eleştirişiz edemiyor?" Pospelov, bunun cevabını nasıl veriyor?

Onay— Sanatın özgürlüğüyle açıklıyor Pospelov bunu; yani sanatsal içeriğin imgesel ve ideolojik anlamıyla açıklıyor. İmgesellik, sanat eserinin algılanışında, onun içeriğinin ve düşünsel yönsemesinin bu imgesellikten çıkarsanlığında eleştiri işlevine doğal bir kapı açıyor. Ideolojik yan da, ayrıca eserin içlevi yönünden eleştiriyi toplumsal sanat yaşamının doğal bir parçası durumuna getiriyor. Ama işte bu nedenleki, edebiyat bilimi de, gerek eleştiriinin bilimselliliğini belirlemeye ve gerekse, bilimin yaşamla bağlarının, yani "bilim için bilim" yanısmasına düşmeyip toplumsal yaşama aktif katılımın gerçekleşmesinde kendi sorumluluğunu taşıyor. (Geliben yapmayı çalıştığımız özetleme, kitabın rahat anlatımından daha zor anlaşılır olmaya başladı) Her neye, bu sıkı ilişki dolayısıyla da sanat bilimi, en az sanat eleştirişi kadar okurun ve izleyicinin yaşamına girmeli, demekle yetineyim.

Sölcün— Eserin 45. sayfasında, eleştirmenin "icerici" olup olmaması bağlamında bir biçim - içerik ayırmayı dikkatimi çekti...

Onay— Belirttiğiniz sayfa ile hâlâ birinci bölümde görünüyoruz ama, sorunuzun kapsamıyla öteki bölmelere geçebiliyoruz.

Sölcün— Evet. Nitelikim şunu ekleyecektim zaten: 236. sayfada da, biçimin içeriğe göre ikincil olduğunu benimsendığına dair —dolaylı da olsa— bazı ifadeler var. Böyle bir ayırım, her şeyden önce bir ayırmam yapılmış, burjuva-ideolojinin 19. yüzyıldaki çöküşü döneniyle yakından ilgili. Arkasından vulger Marksizm bu trazağa düştü ve bu kez içeriğe, biçimini yadsıracasına bir öncelik verdi. Siz, Pospelov'u bu konuda anlamamızda bize yardımcı olun lütfen.

Onay— "Edebiyat eserleri, bir içeriği dile getirmek için yaratıllar. İçerik olmasızın edebiyat eserleri meydana gelmemek ve varolamazlar", demekle bile Pospelov, içeriğin hangi türden bir öncelik taşıdığını belirtiyor diye düşünüyorum. Yani asıl ikinci ciltte biçimin yanlarını ve ayrıntılarını da inceledikten sonra girdiği "biçim - içerik" birliği ve sanatsal "tam"lık ("biçim - içerik - içlev" birliği diye de özellemeye çalıştığımız) diyalektığını gözardı etmeye bir öncelik bu. Nitelikim Pospelov: "Bir eserin içeriğiyse, ancak onun biçimini içinde, yani tipikleşt

rici yoğunlaşmalarıyla ve etkileşimleriyle sanatsal imgelerin yayatılmasına hizmet eden araçlar içinde, dile gelir", diye eklemeyi de ihmal etmiyor. Aslında belki bu konuda bir soru işaretinin doğması, birinci ciltte daha yoğunlukla içerik'in ayrıntılarına girilmiş olmasından geliyor. Nitelik, öneğin bir zamanlar en çok tartışılan roman - öküyayı ikinci cildin sonunda (yirmibirinci bölüm) yerini bulmakta, edebiyat tarihinin doğrudan kendisine ise, bir bakıma ancak (akımlara vb.) yirmibirinci bölümde varılmıştır ("Edebiyatın Tarihsel Gelişiminin Yasalıkları"). Ama bütün bu metodolojik inceleme sırası bütünlümeden de o konuların kolay anlaşılması sağlanamıyor. Dolayısıyla ben burada yalnızca ikinci cildin içeriğini biraz daha açıklamış olmakla yetineyim, fakat içeriğin birincilik niteliginin açıklanmasını ve bütün yanlarıyla bilimsel çözümlemesini gene benim özellemeye çalışmadan daha kolay anlaşılacak olan Pospelov'un kendi anlatımına bırakıyorum.

Sölcün— Yazarın kendi eseriyle ilgili düşüncelerinin, o eserin estetik değerinin aydınlanması açısından önemi nedir? Bence bu da üstünde kafa yormamız gereken bir konu.

Onay— Kanımcı, eser bu konuda bize yardımcı olacak çok şey vermektedir. Önce "düşünsel içerik", "heyecansal bağlanım ve çeşitleri", "edebiyatın taraflılığı ve sınıf karakteri" bölümlerinde yeterince hazırlık yaptıktan sonra, "yaratış yöntemleri" bölümünde ve özellikle de "gerçekçiliğin özü" ile "yaşamın gerçekçi yansıtılışının ve gerçekçi olmanın yansıtılışının ilkeleri" alt bölümlerinde, bu konuya da doğrudan giriliyor. Öneğin, yazının kendi soyut görüşleriyle eserin somut olarak getirdiği arasındaki zaman zaman oluşan çelişkilerin bilimsel açıklanışlarına varana kadar...

Sölcün— Edebiyatın türlerde ayrılışı, ancak, toplumsal - tarihsel gelişmeler, estetik bilincin olgunlaşması ve bunların arasında kurulacak bağlıklar içinde anlaşılır oluyor. Birinci ciltte Pospelov bu konuyu hayli kalın çizgilerle anlatmış; az önce belirttiğinize göre, bu konuda doyurucu bilgiler de ikinci ciltte yer almaktır.

Onay— Evet; önce epik, dramatik, lirik ve lirik - epik ana türler inceleyen, sonra da bunların kendi içlerindeki türlerin ayrımlarına giriliyor. Pospelov'un bilimci olarak dünden en çok önem kazanan yanlarından biri de bu türler öğretisinde getirdiği karşılıklı ilintilik ve tarihsel - toplumsal bağlamdaki açıklamaların bilimsel tutarlılığı. Bu ilişkilerin ulusal - tarihsel gelişimiyle

yat bilimi, düşünsel yaşamımızın, hatta çok yönüyle toplumsal —ve bireysel— yaşamımızın ekmeği, tuzu gibi geliyor bana. Abartıyor muyum bilmem.

Sölcün— Son olarak, bile bile provocatif bir soru bulmaya çalışarak: Yaptığınız çeviri sınırları içinde, edebiyat biliminin dünyayı değiştirmedeki işlevi nasıl anlaşılıyor, diye soracağım. Son yanıtınız, abartmak değil, tersine asıl bu niyetlenen sorunun yanıtını da içerdii. Teşekkür ederim.

ÖZKAYNAK Basın Yayın Dağıtım

Çocuk yayıncılığında;
* Yanlışlı söyle, doğruya yapamazsınız dediler.
* Yanlışla karşı çıktığımız doğrudur.
Doğruya da yapmaya çalıştık.

Çocuğun;

Duygu, imge dünyasını kucaklayan, bedensel ve tinsel gelişimini gözetlen, içerk ve biçim açısından nitelikli, özgün bir yaklaşım.

Özkaynak Yayın Yönetmeni
Sezai Kaynak

Dünya Çocuk Klasikleri Dizisi

1. Yaşı Balıkçı ve Kırmızı Balık (A. Puşkin)
2. Çocuklar İçin Öyküler (L. Tolstoy)
3. Yaz Masalları (Eno Raud)
4. Halk Masalları, Alyanuşka ve Küçük Kardeşi Ivanuşka (Anonim)
5. Kar Beyazı ile Gül Pembesi (Grim Kardeşler)
6. Yumak (Walt Disney)

Her Kitap 200 T.L.
Toplu isteklerde % 25 indirim.

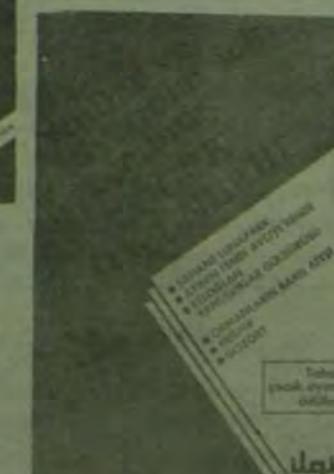
Sumer Sokak 8-5 Kızılay - Ankara
Tel: 29 83 63

Joaquin Murieta'nın
İhtişam ve Ölümü

MİNNAÇIK KADIN

vecihi timuroğlu

"12 EYLÜL DÖNEMİNİN BİR KESİTİNİ YAZDIM"

■Emin ÇOLAŞAN

Geçen yıl Mayıs ayında "24 Ocak... Bir Dönemin Perde Arkası", bu yıl Nisan ayında da bunun devamı olan "12 Eylül... Özal Ekonomisinin Perde Arkası" adlı iki kitabı yayınlandı. Açıkça söylemek gerekirse, bu iki kitabı, kamuoyunda ilgi uyandırdı. 24 Ocak, bugüne kadar geçen bir yıllık süre içerisinde 7 baskı yaptı ve geçen yıl Türkiye'de en çok satılan kitap oldu. 12 Eylül ise şimdiden 8 baskı yapmış durumda. İlk gibi, bu ikinci kitabı da satış açısından en ön sıradır yer alıyor.

Bilim ve Sanat Dergisi benden, bu iki kitaplarda ilgili eleştirilerimi yazmamı istediği zaman, doğrusunu söylemek gerekirse önce buna yanaşmak istemedim. Ancak daha sonra, kamuoyunda yer alan ve yine açık söyleyeyim, çoğu da olumlu olan eleştiriler kervanına benim de katılmamın hiçbir sakıncası olmayacağına karar verdim. Bu yazımında aslında zor bir görevi yerine getirmeye ve kendi kitaplarımın eleştirisini dünüstçe yapmaya çalışacağım.

Öncelikle şunu belirtmek istiyorum... Türk halkı bana sorarsanız artık yüksek düzeyde ahkâm kesmelerden, ağdalu edebiyat ve ucuz polemik yapan ve birtakım konuları kendisine bu yöntemlerle vermeye kalkışanlardan bıkmıştır. Bir gazeteci olarak bunu kesinlikle biliyorum. Okuyucuya belli konuları ve sorunları açık, seçik ve net bir biçimde verebilen yazar ve gazeteciler bu nedenle her zaman başarılı olabilmisti. En karmaşık konuları bile basit ve anlaşılır bir biçimde vermek mümkünündür. Ben gazetecilik yaşamında yazdığım bütün haberlerde, yorumlarda ve yaptığım bütün araştırmalarda bu konuya özen gösterdim ve sanıyorum büyük ölçüde amaca ulaşabildim.

"24 Ocak... Bir dönemin Perde Arkası"na yazarken de bütün amacım bu oldu. İlk olarak, hikayeyi çok basit bir biçimde ve her okuyanın açıkça anlayabileceğini bir yöntemle yazmalıydim. Çünkü olay

okuyucuya "fazla" gelecekti. Bu dengeyi oldukça iyi kurmaya çalıştım.

"Taraflı", bir anlamda "gerçekçi" kavramını da birlikte getiriyor. Yazdıklarım konusunda bir art niyet olmadığı için, taraflılığımı belgelerle de destekledim ve belli somut olayları gerçeğe en yakın bir biçimde vermeye çalıştım.

Aslında olay şudur. Her iki kitapta da taraflı kalmayıp bilmemi. O zaman, anlatığım dönemin temel unsuru olan Turgut Özal'ı göklere çıkarmam da mümkünü. Ya da tam tersini yapıp Turgut Özal'ı (kendi çapırıda) yerin dibine geçirebilirdim. İlkinde Özal'ı ülkeyi içine düşüğü ekonomik açmazdan kurtarmak üzere gecen gündüz demeden çaba harcayan bir kahraman, ikincisinde ise IMF'nin ve dış dünyanın direktiflerini hiç itiraz etmeden uygulayan, belli çıkar çevrelerinin istemleri doğrultusunda politikalar getiren bir kimse olarak göstermem mümkünü. Ama bunların hiçbirini yapmadım ve yapmak için çaba harcamadım.

Ancak bunları yapmadım. Olayları ve 24 Ocak döneminin perde arkasını en basit bir biçimde, günlük konuşma diliyle yazdım ve böylece hitap edebildiğim kitleyi büyük ölçüde genişlettim. Bu da doğal olarak, kitabıñ gördüğü ilgiyi artırdı.

Özen gösterdiğim ikinci konu "taraflılık" oldu. Ben şuna inanıyorum ki, bir gazeteci ya da bir yazar ne kadar "tarafı" olursa olsun, belli konulara taraflı kalmayı mutlaka bekerebilir. Eğer bir konuda yorum yaziyorsanız, burada kendi görüşlerinizi elbetteki yazarına katmak durumundanız. Ama yazdığınız bir haberde, yaptığınız bir araştırmada taraflılığınızı mümkün olduğu kadar korumak zorundasınız.

24 Ocak kitabı yazmaya başladım ve önce kendi kendime bir konuda söz vermiştim... Olayları anlatırken taraflı kalacaktım. Aslında taraflı kalmaya bir anlamda mecburdum da. Çünkü somut olayları anlatabaktım. İçinde pek çok kişinin bulunduğu bir olaylar dizisini okuyucuya verecektim. Burada taraflı kalmazsam bir anlamda "sahtekârlık" yapmış olur ve olup biten olayları okuyucuya çarptırarak vermek zorunda kalardım. Yaşanmış olayları saptırmaya elbette ki hakkım yoktu.

Bu yöntemlere hiç başvurmadım. Olup biten olaylar dizisini aynen yansıtma çalıştım. Bunların içine kendi fikir ve görüşlerimi de hiç katmadım. Anlatığım olaylarda kendi fikirlerimi okuyucuya vermekte kaçındım. Çünkü okuyucu o kitapta benim fikirlerimi ve görüşlerimi değil, olaylar dizisini, Türkiye'de o günde ne olup bittiğini perde arkasını öğrenmek isteyecekti. Benim fikirlerim

okuyucuya "fazla" gelecekti. Bu dengeyi oldukça iyi kurmaya çalıştım.

"12 Eylül... Özal Ekonomisinin Perde Arkası"na gelince... İlk kitabı gördüğümde belirttiğim gibi, bu konuda atılmış birer "ilk adım"dır. Ben bir gazetecilik görevimi yerine getirmenin mutluluğu içerisindeyim. Bizden sonra gelecek başkalarının çok daha iyilerini yapacaklarına inanıyorum.

yüceltecektim, ne de hedef alacaktım. Sonuçta karar yine okuyucu verecekti. Sanıyorum bu açıdan, ikinci kitapta da başarılı oldum.

Bu iki kitapta elde ettiğim deneyimler, daha önce de deyindigim bazı inançlarımın doğru olduğunu bana açıkça kanıtladı. Bunları kısaca şöyle tekrarlamak mümkün:

1- Gazeteci ve yazar, hiç değilse gerekli olan bazı durumlarda taraflı kalmayı mutlaka bilmelidir. Hiç değilse belli konulara işlerken, kendi görüşlerini "unutamam" bekermelidir.

2- Yazılan hususlar mutlaka belgelerle desteklenmelidir.

3- Ele alınan kişiler kim olursa olsun, onlara saygı göstermekten uzaklaşmamak ve ihanet etmekten kaçınmak zorunludur.

Buraya kadar yazdıklarım, genelde gazetecilik anlayışım için olduğu kadar, iki kitabıñ için de geçerlidir. Ancak burada bir noktaya daha değinmek istiyorum. Kitaplardaki hata ve eksiklerime...

Hatalarımın en alt düzeyde olduğuna inanıyorum. Temelde hiçbir hata yapmadığımı rahatlıkla söyleyebilirim. Çünkü yazdığım her olay, o olayı yaşayan en az iki kişiye doğrulatılmıştır. Bazı küçük hataların olması ise doğaldır. İnsan unsurunun olduğu her yerde bunlar olabilir. Gözden kaçmıştır. Ama temel hata, olayların akışını değiştirecek büyük hata yoktur.

Kitaplarında eksik var mıdır? Elbette ki vardır. 24 Ocak'ta, Kasım 1979 - Eylül 1980 dönemini kapsayan 10 aylık bir diğer dönemle ele alıp inceledim. Bir ülkenin 20 ay içerisinde yaşadığı olayların "Perde Arkası"ni yaklaşık 600 sayfalık iki kitaba sıglırmak demek, doğal olarak bazı eksiklerin de olması demektir. Burada önemli olan, o dönemini simgeleyen temel olayları ana hatlarıyla verebilmeli olmaktadır.

Kaldı ki, bildiğim kadarıyla 12 Eylül döneminin hiç değilse belli bir kesitini ilk yazan ben oldum. İkinci kitapta bazı konuları özellikle ele almamışım ve anlatmadığımı burada açıklamak isterim. Bunların yazılması için zaman hemz erken dir ve bazı sakıncalar bulunmaktadır. 12 Eylül döneminin çeşitli yönlerini gelecekte yazacak olan araştırmacılar ve gazeteciler sanırım bu açıdan daha rahat olacaklardır.

Her iki kitabı da, bunların önsözlerinde belirttiğim gibi, bu konuda atılmış birer "ilk adım"dır. Ben bir gazetecilik görevimi yerine getirmenin mutluluğu içerisindeyim. Bizden sonra gelecek başkalarının çok daha iyilerini yapacaklarına inanıyorum.

BİREY ve TOPLUM YAYINLARI

L. ALTHUSSER
FELSEFE VE BİLİM
ADAMLARININ
KENDİLİĞİNDEN FELSEFESİ
Çev: Ömür SEZGİN

C. B. MACPHERSON
DEMOKRASİNİN
GERÇEK DÜNYASI
Çev: Levent KÖKER

KEMALİ SAYBAŞILI (Der)
SİYASET BİLİMİNDE TEMEL
YAKLAŞIMLAR
(Çıkıyor)

J. PIAGET
GENETİK EPISTEMOLOJİ
Çev: Ali CENGİZCAN

A. GRAMSCI
MODERN PRENS
Çev: Pars ESİN

ÖMÜR SEZGİN
TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI
VE SİYASAL REJİM SORUNU

E. McNALL BURNS
ÇAĞDAŞ SİYASAL
DÜŞÜNCELER 1850 - 1950
Çev: Alâeddin ŞENEL

M. ERSOY-H. C. KESKİNOGLU (Der)
ÜRETİM TARZLARININ
EKLEMLENMESİ ÜZERİNE
(Çıkıyor)

W. KULA
FEODALİZMİN EKONOMİK
TEORİSİ
Çev: Oğuz ESEN
(Hazırlanıyor)

KUZEY YAYINLARI

ALİ CENGİZCAN
YÜRÜYÜŞLER
VE DURUŞLAR

C. MALAPARTE
VOLGA AVRUPA'DAN DOĞAR
Çev: Mete Ergin
(Çıkıyor)

WALTER TEWIS
DÜNYAYA DÜŞEN ADAM
Çev: Mehmet Ali Ağaogulları

M. LIFTHIZ
MARX'IN SANAT FELSEFESİ
Çev: Murat Belge
(Çıkıyor)

SERGİ KİTABEVİ ve DAĞITIM

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
- Bilimsel - sanatsal yayınlar
- Süreli yayınlar
- Kırtasiye gereçleri

HİZMETİNİZDE
Adres: Birinci Beyler Sokak.
Uğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

SOREKLİ İNDİRİM
Adres: Muvakithane Cad. No.30
(Hacıbekir sırası)
Kadıköy - İstanbul

Batı Berlin Kültür Senatoğlu¹ tarafından finanse edilen, Batı Berlin Başbakanı E. Diepgen ile Federal Almanya hükümeti Yabancılar görevlisi bayan L. Funke'nin himayesinde Yeni Edebiyat Kuruşu (YEK)² adlı özel bir kuruluş tarafından 23 - 27 Nisan tarihlerinde düzenlenen "Türk Edebiyat Dünü - Türk Kitap Haftası" adlı kitap ve edebiyat fuarı istenildiği biçimde gerçekleştirilemedi.

BATI BERLİN TÜRK KİTAP HAFTASI

FİYASKO İLE SONUÇLANDI

Düzenleyicilerin açıklamalarına göre, haftanın amacı, "Türk edebiyatını Batı Berlin'de tanıtmak, kitapçı ve kütüphaneçilerin bu yapıtlara dikkatini çekmek"ti. Kitap sergisinin yanı sıra çeşitli okumalar, konuya yönelik açık oturumlar ve kültür faaliyetleri bu haftayı bütünlüyor. Ayrıca, Federal Almanya'da ve Batı Berlin'de yaşayan Türk yazarlar, sanatçilar ve sendikacilar da programlara katıldı.

Batı Berlin Kültür Senatoğlu'nun yaklaşık 180 bin Mark harcayaarak düzenlediği kitap haftası, daha proje kamuoyuna yansız yansız ağır eleştirilere yol açtı. Eleştiriler genel olarak iki noktada yoğunlaşmıştı. Bir taraftan bu tür geniş kapsamı bir gösterinin oldukça dar bir çevreye danışıklarla düzenlenmiş olması. Gerçekten yarım yıl yakın bir hazırlık dönemine karşın edebiyat, kütüphanecilik ve yabancılardan politikası ile yillardır ilgilenen çevrelerin önemli bir bölümune hiç dânilşmadan hazırlıklar yapılmış, bağlantılı kurulmuş ve anılan çevreler bu sonuçlar desteklemeliydi veya katılımları için sunulmuştu.

Diğer eleştiri konusu ise, bu gösteri ile bazı olgular göstermekten çok politik olarak bazı olguların gözden kaçırılmak istediği kuşkusunu idi. Yabancı düşmanlığının neredeyse resmi devlet politikası durumuna gelmesinden başı çeken Batı Berlin hükümetinin böyle bir "görkemli" gösteri ile kendini temize çıkarmayı amaçladığı önemli ve haklı bir eleştiri konusu oluyordu. Öte yandan bu gösteri ile "Türkiye'deki demokrasi geçişin aksayan yönlerinin de örtülmek istendiği" söyleniyor.

Protestolar kamuoyuna ilk kez mart ortasında bir Alman ve beş Türk sanatçısının imzaladığı açık mektup ile açıklanmış oldu. Bu durumda düzenleyici YEK, programda söz konusu eleştirilerin de göz önünde bulundurulacağına vaad etti ve bu amacıyla ikinci düzenleyici olarak Federal Almanya yazar ve edebiyatçlarının demokratik örgütü Alman

kitap haftasının öngörüldüğü şekilde başlayacağı tahmin edilirken, 13 Nisan tarihinde Batı Berlin Kültür Senatörü Hassemer, YEK ve AYB ile birlikte kitap haftasını tanıtmak amacıyla bir basın toplantısı yaptı. Senatör bu basın toplantısında, "haftanın amacının edebi olduğunu, konuya politika karıştırılmaması gerektiğini ve Türkiye'den çağrılarından kimin gelip, kimin gelmeyeceğini kendisini ilgilendirmedigini ve gelmek istediği takdirde Türkiye Kültür Bakanını da sevinçle selâmlayacaklarını" belirtti. Fuarın Türklerin yoğun olduğu Kreuzberg yerine, lüks bir kongre merkezinde yapılmasına yönelik eleştiriye ise senatör, "böylelikle Türklerin de böyle yerlere girmesinin mümkün olduğunu gösteriyoruz" şeklinde yanıt verdi.

Bu açıklamaların ardından ve de Türkiye'den tüm çağrılarından değişik nedenlerle gelemeyeceklerinin de belli olması ile yattmış olan eleştiriler tekrar canlandı. İlk önce Alman Yazarlar Birliği haftadan destekini çektiğini ve üyesi İ. Drewitz'in de açılış konuşması yapmayacağına kamuoyuna açıkladı. Peşinden basılıp dağıtılmış olan programlarda adı geçen Türk ve Alman yazar, müzik sanatçısı, kültür grupları ve sendikalar —bir-iki kişi hariç— tümüyle kitap haftasından çekildiklerini açıkladılar. Haftanın asıl sorumlusu YEK yönetim kurulundan bile bazı kişiler, desteklerini çektilerini bildirdiler. Alman Sendikalar Birliği DGB de Senatoyu protesto etti. Böylelikle 140 bin Türk'ün yaşadığı Batı Berlin'de kitap haftası 100 kadar kişinin katılımı ile açıldı. Tüm hafta boyunca da günlük ziyaretçi sayısı 100'ü geçmedi. Planlanan gösterilerin en büyük kısmının kuluçalar çekildiklerinden yapılamadı.

Bu sönüklük haftası, Batı Berlin Senatosu Yabancılar Görevlisi'nin iki Alman yazar ile Fakir Baykurt'a "Almanlarla yabancıların bir arada yaşamalarına öncü katkı bulunan yazışsal yapıtlarına" verdiği ödülü için yapılan törenle son buldu. Batı Berlin Kültür Senatoğlu ise bu fiyaskonun kendi davranışlarından kaynaklandığını kabul etmemek için "suçu" aramak çabasında. Ancak bu çabalar, günde balıkçı sivamaya yetmeyecektir. ■

1- Batı Berlin Kültür Senatoğlu: Batı Berlin Kültür Bakanlığı.

2- YEK: Gesellschaft für Neue Literatur.

3- AYB: Verband Deutscher Schriftsteller.

KÜLTÜR EMPERYALİZMİ ve DOĞU ÜLKELERİNDE MÜZİK

■ Alain DANIELOU

Çeviren: Gürhan UÇKAN

GİRİŞ

Asya ülkelerinden çoğu bir kültür sarsıntı içindedirler. Bin yıllık uygarlıklar ve bu uygarlıklarla birlikte doğup, gelişmiş gerçek müzik türleri ve zamanla doğal bir eğitim geçirek öğrenilmiş müzik dilleri, Batı'nın degersiz ve özelliksiz "popüler" müziğinin profesyonel pazarlayıcılarının etkileri altında, kendi geleneksel ve has varlıklarını sürdürmemek tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Müzik, bir çeşit fabrika ürünü haline getirilmekte ve Batı'nın gelişmiş ticari dağıtım yolları ile dağıtılarak dünyanın her köşesine ulaşmaktadır. Doğu ülkelerinin kendi kültürlerini, bize ilkel ve "az gelişmiş" olarak tanıtmaya çalışan görüş, —yani burjuva sınıfına ait olmayan herşey mutlak ilkebildir görüşü— büyük kentlerin endüstriyesiyle palazlanan kültür sömürgeciliginin, hep bir örnek fabrika ürünlerini anlayışının, kısacası ticari kuvvetlerin her ürünü standartlaştırmaya çalışıkları gibi sanatçılardan ürünlerini de bir çeşit konser ve leştişmeler istemelerin sonucudur. Bu arada yazılı müzik (notalaştırma) kavramı da tamamıyla bulanıklaştırılmıştır. Bugüne dek varlığını sürdürmüş ve günümüz müziği ile akarabaklı olduğu açık eski müzik türleri gerçekte, notalamaya sırt çevirmiş ve Batı'ların derhal "halk müziği" diye adlandırdıkları müzik türleridir. (Bunlar, Çingene müziği, flemenko, Hint müziği, Iran ya da Arap müziği olabilir.) Notalamayı, plaklar, radyo, TV vb. izledi. Böylelikle ithal mal "pre-fabrik" müzik, bölge halk müziğinin yerini almaya başladı. Gösterili kapaklar,

DOĞU İLE BATI ARASINDA İLK İLİŞKİLER

Farklı müzik geleneklerini ve sağlıklı bir şekilde anlayabilmek için çeşitli kültürlerde de genel bilgiye ve doğru görüşe sahip olmamız, bu kültürlerin dayandıkları ana ilkeleri bilmemiz ve sonra müzik dillerini yapılarını oluşturan esasları, tüm sonrasında kazanılmış kavramları, değer yargularını ve önyargıları bir kenara atarak analitik olarak incelememiz gerekmektedir.¹

Tarih boyunca Doğu ile Batı; birbirleriyle düşmanca ilişkiler kurmuştur. Ya dinsel nedenlerle (haçı seferleri, misyonerler), ya politik nedenlerle (savaşlar, istilalar), ya da toplumsal ve ekonomik amaçlarla (sömürgecilik) karşı karşıya gelen Doğu ile Batı, birlikte yaşama ilkesine göre değil kuvvetlinin zayıfı

ezmesi ve kendi dinini kültürünü ve dilini zorla kabul ettirmesi şeklinde kaba kuvvette dayanan ilişkilerde bulunmuşlardır. Bir kültürün, başka bir kültürce baskıya uğratılması, o kültür parçalar ve bölgeler geleneksel kavramları da yok olma tehlike sine sokar. Bazı Asya ülkelerinde bugün, salt batılarca "ayıp" kabul olunduğu için birçok geleneksel törenler yasaklanmıştır. Bu arada bu törenlerin tarihi nitelikteki müzikleri de yok olmuştur.

Sömürgecilik, Batı dünyası dışında kalan bir çok topluma bir çeşit maddesel ve yapay ruhsal fırına gibi gelmiş ve o toplumların kendilerine özgü neleri varsa (ekonomik, politik ve kültürel), silip süpürümüştür. Sömürgecilerin istila ettikleri "geri kalmış" toplumlara getirdiklerini iddia ettikleri sözde "yaralar" neler olursa olsun sömürgeciler, ucuz işgücü ve kazançlı pazarlar elde ederek, bölgeler halkı soymaktan ve geri kalmalarına neden olmaktadır öte hiçbir amaç gütmemişlerdir. Ne zaman ki toplumdan çıkarılan tatlı kazanç yeterli seviyeyi bulmamıştır, o zaman kitle halinde öldürmeler ve yaralamalar başlatılmıştır. Halen bu durum, birçok Afrika ülkelerinde ve Avustralya'nın yerlerine karşı sürdürülmektedir.

Kültür propagandası, sömürgecilerin en önemli kültürel yayılma araçlarındandır. Herşeyin en üstünde sahip oldukları sanan batılar, kültür emperyalizmini de tam hızla devreye sokmuşlardır. "Uygarlaştırma" numaralar ile, bölgeler ve gelegeneksel kültürleri yozlaşdırılmış ve yerli burjuva çevrelerden, aslında taklit cambazlığından başka bir şey bilmeyen sözde "sanatçı"lar çıkmışlardır. Bu arada, kendi halk müziklerinin içeriği ve değer tekniklerini beceremeyen bir dolu hevesli, acele batı müziğinin monoton ve benliksiz uygulayıcılığına sarılmışlardır.

Batı dünyası şunu unutmamalıdır ki o "geri kalmış" diye adlandırdıkları ülkeler, sömürgeciliğin başladığı sıralarda, bir çok alanlarda, —hatta ilim ve teknikte— Avrupa'lı ülkelerden kat kat yüksek seviyedeydiler. Örneğin tıpta, matematikte ve gemi mimarisinde Hintliler ve Araplar çok daha ileri uygardılar. Yazıkları ki bu teknikler ve ilimler, sömürgecilerce ekonomileri sömürümeye başlanınca yozlaşmış ve gerilemişlerdir.

Bu ülkelerde, dev reklam endüstriyeleri ve pazarlama taktiklerini de getiren Batı, halkın plak, pikap vs. gibi tüketim mallarını satın alıp kendi yaratıcı kaynaklarını ve enstrümanlarını terketmelerine yol açmıştır. Bu da, doğu müziğini yozlaştan bir başka etkendir.

SORUNUN TEMEL ELEMANLARI

Karşılıklı anlayış sorunu

Alışkin olmadığımız bir müzik türü, bize monoton ve dirlenebilir değil gibi gelebilir. Biz, kendi müzik alışkanlıklarımıza göre yargıda bulunuruz ve daha çok kendi ses ilkelimizi göz önüne alırız. Bu arada, dinlediğimiz müzikte ikinci derece özellikler dikkat ederiz zira, çoğu kez birinci derece özellikleri algılmaktan bile yoksundur! Arada bir beğendiklerimiz olursa da bu, çok dejenere bir müzik türüdür; çünkü ancak bu tip bir müzik, bizim müzik alışkanlıklarımıza yatkındır.

Bu arada, alelade bir batılın çağrılığını ve dar kafalığını da hesaba katmak gereklidir. Böyleleri, kendi ülkelerinin kültürel üstünlüğünden emin oldukları kadar, son derece inatçıdır. Batılı, Kartaca yasalarına göre hareket eder; Batılı'ya ait bir anlayış ve sanat, açıkça yanlış yolda olsa bile, ona göre yine de mantıklıdır! Haliyle de, karşı tarafın davranışlarını ve tepki şekillerini hemen "geri" ve mantıksız olarak adlandırır. Kendi kararlarını, eğitimi süresinde edindiği bir takım fizik ve alışkanlıklara göre verir ve bunları, bir an için olsun bir kenara bırakmaya yanaşmaz, yanaşamaz.

Üstün nitelikteki birçok Asya müzik türleri, notalama sınırları dışında kaldıkları için, herseyi monoton ve standart şekillerde algılamaya alışmış batılıların algılamaya olağanları dışında kalırlar...

Batılı'da bugüne dek yayınlanmış kitaplarda doğu müziğine degenildiğinde, daha çok çalgı aletlerinin garipliklerinden söz edilir. Hiç kuşkusuz, "ilkel" olarak nitelendirildikleri için, hiç de ilgi gösterilmektedir.

Berlioz, tipik bir batılı kafasına göre yargılamlarını, kendi algısızlığını kanıtlayan şu örneği vererek sürdürür: "Çinliler, köpeklerin havlamasına, ya da balık kılıçlığı yutmuş kedilerin kususuna benzer sesler çıkararak şarkı söyleler."

Etno - müzikoloji

"Yeni ve uygar" olma numarası altında, batılı olmayan ülkelerin müzicklerine en ağır darbeler, bu sözde bilim dalından gelmektedir. Birçok müzik kataloglarında bu ülkelerin müzickleri "ilkel ve egzotik" olarak tanımlanır. Savoyard'daki inek çobanlarından, Pireneler'deki çobanlarla işlerinden tutun, Ravi Şankar'in "raga" müziğine dek her türlü müzik, bu aynı başlık altında toplanır. Akustik ilginçliklerini yadsımadığımız çan sesleri ile Ravi Şankar'in nefis müziği arasında, bu "bilem adamlarına" göre hiç fark yoktur! Ve yine onlara göre Ravi Şankar'in müziği bir sanat eseri değil, ilmi merak doğuran herhangi bir "egzotik" ya da "turistik" nesnedir. Etno - müzikoloji bir çeşit gelenek fetişizmi yaratmıştır. Bu anlayışa göre müzik, arkeolojik buluntular gibi işlem görmekte ve buluntuların depolarla istiflendikleri gibi müzik de (dünya sanatında, günümüz yaşamında ve gelecek için, yapacağı daha çok şey olmasına rağmen) bir köşede biriktirilmektedir.

Batılıların, yukarıda belirttiğimiz yanlış davranış ve anlayışları sonucunda Doğu ülkelerinin kaydedilmeye sınırlarını aşan üstünlük ve canlılığındaki söz ve ses müzickleri, ölümsüzliklerini yitirmeye başlamışlardır. "Uygarlık" olarak nitelendirilen bu tip kültür şantajından, geleneksel halk ozanlarını ve Türkülerini korumak gerekmektedir.

Halk müziği kavramı

Doğu ülkelerinin kendi geleneksel müzicklerini yavaş yavaş yitirmekte olmalarının nedenlerinden biri de müzicklerinin, Batı dünyasında "aşağı" olarak nitelendirilmesidir. Halk müziğine, egemen güçlerce gösterilen zararlı ilgi, gerçekte sömürgeçiliğin üstü örtülü şeklidir (Zira biz Avrupalılara göre salt egemen sınıfın müziği kültür kapsamına girer!). Bu yanlış eğilimin, halk müziği uygulayıcıları üzerine olan ters etkilerine, ilerde değineceğiz.

Doğu'daki egemen ve burjuva çevrelerin halktan kopuk eylemleri

Doğu ülkelerinin önemli bir kısmında hükümetler, ekonomik bağımsızlıklarını yitirmiş ve politik bağımsızlıklarından öden verir duruma gelmiş bulunmaktadırlar. Bu-

nun, halk kültürü üzerindeki olumsuz etkileri çok büyükler. Hükümetler, kültürel bağımsızlıklarını da hemen hemen yitirmiştir. Zira, bir "Batılı" hayranlığı, bir duşlerdeki "Batılı" gibi olma tutkusu, (ki bunlar, Batı'nın uzun süredir uygulamakta olduğu her türlü sömürgeçiliğin doğal sonuçlarından) hükümetleri, ulusal kültürlerini de Batı'nnınlere benzetme çabası içine sokmuştur. Derhal Batı anlayışında devlet konservatuvarları açılmış, baş kursülere batı kültürünün temsilcileri olan eğitimmenler buyur edilmiş ve eğitimim hemen hemen tümü, Batı müzik türlerine çevrilmiştir. Büyük devlet klâsik müzik orkestralı kuruşmuş ve "Batılı" kapsamında konserler verip, müzisyenler yetiştirmekle şeref duyulmuş, övülmüştür. Buralarla egemen çevreler ve burjuva sınıfından olan dinleyiciler, kendi halk müzicklerini, anımsanması bile aşağılık bir "ilkellik" olarak görmektedirler. Bu gidiş, zaten endüstri müziğinden ağır darbeler yemiş halk sanatçılardır, daha da beter bir aşağılık kompleksine itmiştir. Bakın, Tran Van Khe ne diyor bu konuda:

"Bu aşağılık kompleksi, varlığını sürdürmektedir. Bir Vietnam'lı öğrenci iki telli kemanı (bir ulusal Vietnam çalgısı) ile giderken, aleti bir yandan saklamaya çalışır yoldan geçenler görmesin diye; oysa elinde bir viyololon ile giden bir başka öğrenci, aletinden gurur duyur (...) Devlet Konservatuvarlarına giriş sınıflarında iyi derece yapanlar, derhal piyano bölümune alınırlar; oysa daha düşük derece tutturulanlar, geleneksel müzik bölümune yollanırlar. Zaten öğrenciler, daha okula ilk gelişlerinde aşağılık kompleksine yakalanır. Zira öğretmenlerine baktıklarında, Batı müziği öğretmenlerinin okula özel otomobilleri ile gelişlerini, oysa halk müziği öğretmenlerinin bisiklete bindiklerini görürler!"

Endonezya, Borobudur ile; Kamboçya, Angkor yapıtı ile gurur duyar. Bunları korumak için milyonlarca lira harcarlar. Oysa bu ülkeler, kendi müzicklerini korumak için değil, "ilerlemek - geliştirmek" (yani dejenere etmek) için para harcarlar. Niçin, anıtları, abideleri olduğu gibi, müzick türlerini de oldukları gibi bırakmak için çaba göstermezler?

Müzisyenlerin içinde bulundukları diğer koşullar

Genellikle halk müziği sanatçılara, geçinebilmek için bir ikinci iş tutma zorunluğundadırlar. Kazanç kapılarının halk müziği yapanlara kapanmış olması ve bu sanatçılara genellikle amatörüğün sınırları içinde kalmaları, onların sanatlarına gittikçe azalan bir zaman ayırmalarına

yol açar. Belirli işlere sahip oldukları için, ekmeklerini çikardıkları yerlerden uzaklaşamazlar ve böylelikle sanatları da dar çevrelere kapmış olur.

Batılı müzisyenler, okul eğitimi ve konserler vb. ile ilerleme olanaklarına sahiptirler. Eğitim yoksunluğu yüzünden Doğu'lu müzisyen, aslında sanatından hiçbir şey kaybetmemiş olmasına rağmen, Batılı müzisyen karşısında kendini aşağı hisseder. Bazen, turistlere "bölgeler renk" olarak çalmak için büyük kentlerde kiralananır. Bu durumda bir köy çıkışlı müzisyen, radyolarda, müzik okullarında, plakçılardan tanıldığı olmadan sesini nasıl duyurabilir? Kentliler ise zaten tüm geleneklerden kopmuşlardır.

Köylerden kentlere akiş nedeviyle kente gelen bir çocuk, geri dönmek için bir arzu duymaz. Hele eline okuma olağanlığı da geçerse, kültür emperyalizmi altında, benliğinden gittikçe yitirmeye başlar. "Zaman uymak" ve "modern" gözükme için, zaten her yerde kulağına gelen bu melez müzik türüne (endüstri müziğine uydurulmuş halk müziği) alışmaya uğraşır. Sonunda da, o müzickten "hoşlanmaya" kendini inandırır. Bu arada, öyle pek hoşlandığından değil ama hoşlanmamanın "eski moda" olarak adlandırılmasının yüzünden, endüstri müziğine de alışır. Oysa köyünde kalmış genç, radyodan aynı müzik türlerini bol bol duyduğu halde, kendi halk müziğine bağlı kalır. Bu da, toplumsal değişimlerin, dış dünyaya açımanın ve eğitimin, halk sanatları üzerinde nasıl olumsuz etkilerde bulunduğu gösterir. Biz, bu tip değişimlerin -toplumsal, ekonomik ve teknik- sırasında değiliz; ne var ki bu değişimlerin, kendi kendine, egemen işbirlikçi güçlerin zorlaştığı şekilde değil, halkın gerçek yararları ve kendi bilinçleri doğrultusunda olmasını yeğ tutarız. Bu arada, bilinçli bir sanat eğitiminin regreni de belirtmeliyiz.

Çağımızın zaman kavramı

Yaşamın hızla akan süreci içinde her şey kısالتılmış ve hızlandırılmıştır. Zaman darlığı her şeye egemendir. Bu nedenle çağımız müziği, gitikçe kısalan parçalara bölünmüştür.

Iki gong ve bir davul arasındaki ritmi kusursuzlaştırmak için 12 yıl verecek hiç bir Kamboçyalı genç yoktur artık. Oysa köydeki bir emekli, bu sanatın zirvesindedir. Artık halk, "tüketicim müziği"ne sahiptir. Bir dögmeye basar, tamam. Transistörlü radyolar, pilli pikaplar, plaklar, halk müziğinin son temsilcilerinin de yerlerini almaktadır. Ve müzik sanatı, yerini endüstri müziğine bırakmaktadır.

Doğu, boydan boyaya ateş altında: Bir yandan Batı'nın kültür istilası, yani kendi kültüründe değişim; öte yandan yaşam koşullarında ve şeklinde değişim ki bu da müzik dilinde ve diğer sanatlarda bir yok olma durumu yaratmaktadır. (Japonya; bunun en aşırı örneğidir.) Nicolas Nabokov da bu konuya değinir:

"Kendi popüler ve pişkin müziği ile günümüz gelişmiş toplumlari, salt para kaynaklarının gücüyle, eski denetimde kalmış sanat güzelliklerine, açılığa ve duyu güzelliğine sızmaktadır. Kaba bir canavardır günümüz dünyası; güçlü ve yeni ama acıma duygusundan yoksun. Üstelik, aceleci bir dünya; anlık kararları, elektronik beyinlerce ortaya konmuş düşünceleri ve insan ruhunu istedince şekillendiren kitle haberleşme sistemi ile, aceleci bir dünya..."

Kamu ilgisizliği

Doğu ülkelerinde yapılan modern besteler, yazıldıkları gibi unutulmaya mahkumdu. Zira ulusal özellikten ve kişisel deneyimden yoksundurlar. Besteler, Batı'nın solgun taklitinden başka bir şey değildir ve halklarından kopmuş Asya'lı burjuvaları temsil ederler. Yazık ki birkaç ülke dışında diğer bütün Asya ülkeleri bu sınıfta, egemen güçtür. Yukarıda da degenildiğimiz gibi bu egemen güçlerin Batı hayranlıklar, onlarda düşsel, gerçekte olmayan bir Batı'ya inanışı doğurmaktadır. Bu saçma ve eski moda inanç, İranlıları, Hintlileri, Türkleri ve Kamboçyalıları kendi müzicklerini monoton ve harmoniden yoksun olarak kabul etmeye zorlamıştır. (Hele bu harmoni kavramı, her hastalığın ilaçı olarak ortaya sürüldükçe sürürlür!). Bu ülkelerin birçok vatandaşları, kendi klâsiklerini gizli gizli dinler hale gelmişlerdir.

Bu nedenle Asya'lı devletlerin çoğu, kendi ulusal sanatlarının temsilcilerini yabancı ülkelerde yollamak istemezler. Yanlış anlaşımaktan korkarlar; kendi kültürlerinin beingenilmemesi riskini göze almaktansa, bu kültürlerin ölmesine göz yumalar!

Notalamanın rolü

Ses kavramı ile notalamanın, besteci ile uygulayıcının aralarındaki ilişki, Batı'da çok abartılmış gibidir. Müzik dillerinin tarihi gelişmesi açısından notalama, canlı bir müziği yazılı hale sokmakta uzaktır. Bu şekilde müzik, gerçek anlamından çok şey yitirir. Bu, ilk önce, kişinin sanatçılık kavramına karşısıdır. Müziği notayan, yaratandan çok değer kazanır ki bu da son derece

yanlıştır. Oysa, okuma - yazma bilmen bir halk ozanı - türküsü, bize müziğini notalayandan daha kültürüdür. Müzik, her zaman için duyulur ve hissedilir; okunmaz! Notalama yüzünden ortaya bir dolu uygulayıcı, düzenleyici vs. çıkmıştır. Ve böylelikle müzik, çıkmaza sokulmuştur. Yüksek degerde müzik türlerinden birçoğu salt yazılı şekele sokulmadıklarından, büyük kent çevrelerince ilkel kabul edilmişler ve hor görülmüşlerdir.

İçerikli bir ses, yani zengin ve katkısız ses, inanılmaz çeşitlilikte bir müzik yaratır; oysa notaya vuруlmış ses, anlamdan yoksundur ve ses farklılıklarını da taşıyamaz. Bu yolla da, yaratıcının yaratıcılığını yok eder.

Müzik aletlerinin yozlaştırılması

Tekniklerin bir örnekleştirilmesi, sanatların da bir örnekleştirilmesi ile el ele gider. Doğu'lu müzisyenler sık sık, zekalarını, yeni çalgı aletleri yaratmaya, ya da geleneksel çalgı aletlerini "geliştirmeye" kullanırlar. Buldukları yeni seslerin, o aletin gerçek yapısı ile hiçbir benzerliği yoktur. Bu, bir çeşit çalgı aleti soy-suzlaştırmıştır. (Örnek olarak, Rusların dev 'kemançelerini', Çinlilerin 'tseng'lerini, Korellerin 'kayakumbu' ve sapları artık bambu yerine gümüşten yapılmakta olan Laos 'ken'lerini gösterebiliriz.) Bu müzik aleti melezleştirmesi ve "geliştirilmesi", Asya ülkelerinin müzicklerini yozlaştırın en temel nedenler arasındadır. Bakın, Salah El Mahdi ne diyor raporunda:

"Batılı müzik aletleri nedeniyle, eski usullerimizin birçoğunu yitirmiştir. Zira bu müzik aletleri, bizim müziğimizdeki çeyrek tonları vermekten yoksundurlar. Tunus müziğini yozlaştırın bu durum, aynen Cezayir'de de vardır. Orada, Rast makamı domajör, Barati reminör, ve Segâh mi makamı (!?) olmuştur."

Besteci hakları

Ancak yazılı müzik bestecilerinin hakları söz konusudur. Oysa müziğini ses ve söz ile sürdürden halk sanatçlarının hakları istismar edilmekte ve yapıtları, her istekli uygulayıcı tarafından şekele sokulmaktadır.

GELECEKTEKİ DURUM

Bugün, iki davranış şekeleinden birini seçme durumundayız: Ya Doğu sanatlarını yozlaştırmaktan vazgeçip, kendi sanatlarımıza eğilmek, ya da kültür imparatorluğu peşinde ko-

şup, dünya sanatlarını yozlaştırmak.

Unutmamalıyız ki söz geleneklerine göre var olan bir müzik, ancak içinde doğduğu toplumun insanlarca anlaşılmış, uygulandıkça yaşar. Bu müzikte, sesler, ışıklar, teknik ve bütün bu kavramları bir yöntem içinde bir arada tutan müzik teorisi arasında içiçe geçmiş ilişkiler bulunmaktadır. Bu yapıyı korumak istiyorsak, bu kavramların tümünü bir arada ve oldukları gibi bırakmamız gereklidir. Farklı müzik dillerinin önemi de buradan gelmektedir zaten.

İşe, Doğu'lu müzisyenleri destekleyerek başlamalıyız. Onlardan pardığımız ulusal gururu, uluslararası bir değer vererek geri vermeliyiz.

Müziklerini, batı müziğiyle aynı ortamda kabul edip, ona göre değer vermeliyiz. Farklı müzikalitelerin karşılaştırmalı incelemelerini yapacağımız ciddi merkezler kurmalıyız. Buralarda, salt fotografik ve kaydedilir bilgi yığını yapmakla yetinemeliyiz. Çalışmalarımız, Batı'da olduğu gibi hep belirli yöntem ve teknikleri izleyerek öğrenilmiş teorile de değil, Doğu'da olduğu gibi yaşam sürecinde deneyimlerle ve kişisel beceriye bağlı olarak kurulmuş müzik sistemlerine doğru geliştirmemiz gerekmektedir. Onların ritmlerini, ara kavramlarını, makamlarını, geçişlerini, tonlarını, besteciliğini, uygulayıcılığını çok ve teksesli müzik sisteminin neleri anlattığını, nelerden doğduğunu ayrı ayrı, sabırla incelemeliyiz. Bu kez gerçekten ilim bir şekilde örnekleme yapmalıyız.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde, geleneksel müzik türlerinden hala varlıklarını sürdürmeleri bulup, büyük bir titizlikle kendi başlıklarını korumalarına yardımcı olmalıyız. Onların eski uygulama şekillerini ve doğusunu ayrıca inceleyip, melleşmemelerini sağlamalıyız.

Bu arada, unutulmaması gereken çok önemli bir konu da Asya ülkelerinin her yanına dağılmış kültür merkezleri sorunudur. İngiliz, Amerikan, Fransız ve Alman kültür merkezleri, kesinlikle salt kendi ülkelerein kültürlerini yaymak ve bulundukları ülkelerin gençlerini de kendi halklarından koparmak amacıyladır. Bu kültür merkezlerinin hiçbir, bulundukları ülkelerin kültürleriyle ilgili değildir. Doğu kültürlerinin korunması, bu merkezlerin Asya'daki varlıkları ile yakından ilgilidir.

Kendi eğitimimizi de ilerletmek zorundayız. Müzik ufuklarını, ön yargılar kapılmaksızın genişletmeli ve Doğu kültürlerine yepyeni bir anlayış ile eğilmeliyiz. Doğu müziğinde olup da bizim müziğimizde yoklukları apaçık olan kavramları algılayıp, öğrenmemiz gerekmektedir.

Geleneksel müzik türlerini korumak için vereceğimiz uğraşın karşılığını, onların önumüze serecekleri eşsiz zenginlikteki anlatım ve deneyim evrenini kazanarak kat kat alacağız.

Bu yönde kamu ilgisi yaratmak ve ilgili hükümetleri geleneksel müzik türlerini desteklemeye teşvik etmeliyiz. Radyo programlarını yeniden düzenleyip, uluslararası müzik yarışmaları (amatör halk müzisyenleri için) açarak, bu yönde önemli adımlar atılabilir. (Japonya ve Hindistan'da, Batı tekniklerinin başarısızlığı görüldükten sonra, olumlu bir takım çalışmalara başlanmıştır.)

Gerçekte, farklı kültürler bir arada yaşayabilirler. Bunun için mutlak, bir tarafın öteki tarafı ezmeye kalkışması da gerekmeyez. Güney Doğu Asya'daki Çinli azınlıklar, kendi kültürlerini olduğu gibi korumayı başarmışlardır. Modern tekniklerin gelişmesi, belirli bir kültüre bağlı değildir. Çok gelişmiş ülkelerin ticari güçleri, ekonomik olarak daha zayıf ülkelerin kültürlerini ezmeye çabasında oldukları için gelişmiş teknik, bu ülkelerin kültürleri üzerinde zararlı etkilerde bulunmuştur. İstenilse bu, olumlu etkiye de dönüştürülebilir. Gerekli olan, kültürel ve öğretici amaç ile kitle yayın araçlarını kullanmaktadır. Salt kültür emperyalizminin doymak bilmeyen arzularını dururmak için değil.

Şunu unutmamalıyız ki sanat ve müzik Rönesans ile başlamadı! Yüzler önce bile dünyanın dört bir yanında, gelişmiş sanatlar ve müziksizleri vardı. Kültür ve sanat biz Avrupa'yı yaratmadı yani!

IMC ve IICMSD gibi, Asya ve Amerika kültürlerini koruma amacıyla olup, önemli çalışmalar yapan iki kuruluşun varlığını burada belirtmeliyiz.

Sonuç olarak şunu eklemek isteyiz: Sömürgecilik devrinde kalma sorumlara çözüm bulunacaktır artık. O devirden sonra azgelişmiş ilke durumuna düşmüş ülkelerin insanları, mutlak bizlere aynı kültüre sahip olma zorunluğunda değerlendir. Hastalığın doğru teşhisini ve tedavisi ile insanlara hem kişisel olarak hakları olan değer verilmiş, hem de birlikte ortaya çıkardıkları eski kültürler, diller ve sanatlardan oluşmuş uygarlıklarına yıllardır esirgediğimiz saygı gösterilmiş olur.

Müziğin akıcı ve canlı aracılığı ile çabalardan içtenliğini yargılayıp halkların ve uygarlıkların birbirlerine yaklaşmalarını sağlayacağız. Müzik, birçok uygarlıkların yeniden parlama ve bir arada, birbirlerini yutmayı, sömürmeye kalkışmadan, evrensel barış içinde yaşamalarına en büyük katkıda bulunacaktır. ■

Alain Danielou'nun "The Situation of Music and the Musicians in the Countries of the Orient" (Floransa, 1971) adlı kitabından özeti:

1. Yazida "biz" sözcüğünü yazar "Batılar" anlamında kullanmaktadır (cevirenin nota).

Ikisi de 1960 doğumlu olan İnci ve Sıdika Özdiş kardeşler 1971 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı piyano bölümünde girerek Nimet Karatekin ile çalışmaya başladilar. Bir yandan da kompozisyon bölümünün sınavlarını kazanıp, Devlet Sanatçıları Nüvit Kodallı, Necil Kazım Akses ve Ferit Tüzün ile kompozisyon öğrenimine devam ettiler. Bu bölümde pekiyi derece ile bitirdikten sonra orkestra şefliği bölümünde devlet sanatçısı Gürer Aykal ile birlikte çalışmalarını sürdürdüler. Ayrıca Walter Strauss ile koro şefliği, Mithat Fenmen'le partitura çalışma, koropetisyon, opera desifre ve analizi üzerine çalışılar. Daha sonra kompozisyon ve orkestra şefliği ipleri yüksek sınıflarını pekiyi derece ile bitirdikten sonra, 1982 yılında İngiltere'de "Canford Summer School of Music" adlı yaz okulunun kurslarına katılarak ilnüş şef George Hurst, Michael Rose ve asistanları Denise Ham ile çalışmalarını sürdürdüler, bir sonraki yıl için tekrar davet edildiler. 1983 yılının Eylül ayında yapılan devlet bursu sınavını kazanarak İngiltere'de orkestra şefliği dalında eğitime huk kazandılar.

Çalışmalarını halen Gürer Aykal ile sürdürün Özdiş kardeşlerle yaptığımız söyleşiyi aktaralım şimdilik sizlere.

L.O.— Klasik Müziğin birçok sorunu olduğunu hepimiz biliyoruz. Buna bire de yabancılama sorunu. Size müziğin yabancılama dayanan bugünkü toplumsal yaşamındaki konumu nedir?

S.O.— Söz konusu olan soru yani Klasik Batı Müziği anlamında aldığımız müziğin, her zaman toplum tarafından kolaylıkla anlaşılması ve müzik tarhanının çeşitli zaman dilimlerinde ya da devirlerinde, topluma yaratıcı müzisyen arasına zaman zaman giren "birbirine yabancı kalma" sorunu, bilinmeyen, yeni bir olgu değildir. Müziğin baş ve sonu sayılan J.S. Bach'tan günümüze kadar uzanan zaman içerisinde yaratıcı sanatçılar, devirlerdeki toplumları tarafından çoğu zaman anlamışlardır. Küçük bir örnek vermek bu konuya açıklamamıza daha çok yardımcı olur, sanıyoruz. Bach'in yaşadığı devirden çok sonraları eserlerinin, Schumann ve Mendelssohn tarafından dünya tanıtılması kendi yaşadığı devir içerisinde, kendi toplumu tarafından değerinin yeterince anlaşılamamış olması, söz konusu sorunun bu sanatçının toplumundan belki de çok fazla ilerde olmasından kaynaklan-

sanatçılardan bu etkileri topluma sunar. Toplumla müzik arasındaki (icraçılarıyla, bestecileriyle) ilişki ve etkileşim karşılıklıdır.

L.O.— Müzik konusunda sizin değinmek istediğiniz herhangi bir konu var mı? Bu konuda sizin kendinizi düşünürleriniz ve dilekleriniz nelerdir?

S.O.— Bugün Türkiye'ye hakim olan müzik kargasasına son verebilme için "yoz müzik" dediğimiz hiçbir değeri olmayan ve hiçbir temele dayanmayan müzik çeşitlerini yok etmek için gerçek değeri olan müziğin, ilkokul sıralarında hatta daha da önceden başlayarak eğitimine okullarda yer verilmesi gerekmektedir. Dileğimiz, gerçek müzicle donanmış güçlü bir eğitim sisteminin yerleştirilmesi ve yoz müziğin yaygınlaşmasını engelleyeceğin önlemlerin alınmasıdır.

L.O.— Ingiltere'de göreviniz eğitim hakkında bilgi verir misiniz?

I.O.— Beş yıllık bir eğitim için orkestra şefliği dalında kazandığımız devlet bursuyla İngiltere'ye gitmektedir. Bunun yanı sıra konumda yararlanacağımız diğer Avrupa ülkelerine örneğin İtalya, Viyana vs. gibi yerlere zaman zaman giderek dalımızda eğitimimizi en iyi şekilde yapmak ve ülkemizi başarıyla yurtdışında temsil edecek "güçlü şefler" olmak en büyük dileğimiz.

Özdiş kardeşlere başarılar dileriz. ■

Türkiye'nin İlk Bayan Orkestra Şefleri Özdiş Kardeşler

■ Leyla ÖZEL

maktadır. Dahiler her zaman toplumlarının çok ötesinde yer almışlardır. Bu yüzden müzik toplumda "o günün" değişimlerine paralel bir ilerleme, gelişme göstermez. Bunun nedeni de müziğin ve onun yaratıcılarının toplumdan çok daha hızlı gelişmesidir.

L.O.— Müzik edilgen bir kültürel etkinlik midir? Yani müziğin toplumsal konumda üretkenliği ve toplumun müziği etkileyiş biçimini arasındaki ilişkiye kısaca değinebilir misiniz?

I.O.— Besteci eserini yazdıktan sonra yaratıcı sanatçılar tarafından topluma sergilendir. Bu doğal bir gidiştir. Toplum, dolayısıyla müzikenin şu ya da bu şekilde etkilenir. Ama bu etkileşim hiçbir zaman tek taraflı düşünülemez. Çünkü besteci de yaratırken, toplumdan aldığı, üzerinde etki birakan değerleri kendi "bilgi ve estetik süzgeçinden" geçirerek icracı

İnci ve Sıdika Özdiş Kardeşler Gürer Aykal'la.

YETKİN DİST

• DERGİ ve KİTAP dağıtımında
İstanbul, Ankara ve İzmir'de hizmetinizdedir.

İstanbul Merkez: Nuruosmaniye Cad. Yavuz Apt. No: 9 Kat: 3/4
Cağaloğu - İstanbul Tel: 527 60 11
Ankara : Sağlık Sok. No: 17/22 Kızılay-Ankara
Tel: 33 25 11
Izmir : 847. Sok. No: 8 - 310 Büyükbeyler İşhanı
Konak - İzmir

Teorik ve pratik çalışmanın gerekliliği yaşamın her kesiminde olduğu gibi satranç için de geçerlidir. Yurdumuzda teorik satranç çalışmaları doyurucu düzeyde değildir. Bunun nedeni satranç teorisi ile ilgili Türkçe kitapları yok deneme kadar az olmasına açıklanabilir. Son yıllarda çıkan bazı kitaplar, dergiler ve düzenlenen seminerlerin önumüzdeki yıllarda daha yoğunluk kazanmasını, konuya ilgili olan boşluğun doldurulmasını dilemektedir.

Satrançla ilgili olarak yapılan teorik çalışmalar başlıca üç ana kolda toplanmaktadır:

- 1) Açılış
- 2) Oyun ortası
- 3) Oyun sonu

Doyurucu sonuçlar elde etmek için bu üç konunun da üzerinde yeterli derecede durmak gereklidir.

Açılış, adından da anlaşılacağı gibi oyunun başlamasıyla birlikte karşımıza çıkan, ilk ve en önemli konudur. Oyuncuların büyük çoğunluğu açılısta zorlanmaktadır, ilk hamleleri gelişigüzel yapmaktadır. Açılış bilmeyen bir oyuncu, bilen bir oyuncu karşısında büyük bir olasılık kaybeder. Büyük ustaların birleştiği fikir şudur: "Satranç açılısta kazanılır ya da kaybedilir."

Açılışa ilgili değişik teoriler, analizler ve bunları içeren binlerce kitap hatta açılış ansiklopedileri vardır. Yarışmalara katılacak satranççılar bu kaynaklardan yararlanarak açılış üzerinde aylarca çalışırlar ve rakip oyuncuların da özelliklerini (hangi açılışı daha çok kullandığı, atak oynamayıp oynamadığı, taş değişimini sevip sevmemiği vb.) değerlendirecek o yarışma için bir strateji hazırlırlar.

Bundan sonra sayfalarımızda açılıştan başlamak üzere satranç teorisi ile ilgili kısa bilgiler vermeye çalışacağız. Bu konuda her türlü önerilerinizi bekliyoruz.

HABERLER

• Dünya Satranç Birinciliği seçme maçlarında Garri Kasparov, Vasili Simislov'u 8,5 - 4,5 yendi. Böylece Dünya Birinciliği maçı için Kasparov'la Karpov oynayacaklar. 21 yaşındaki Kasparov Dünya birinciliği için oynayacak en genç satranççı oluyor. Kasparov Sovyet Azerbaycanı'nın başkenti Bakü'de yaşıyor. Yabancı Diller Eğitim Enstitüsü'nde dördüncü sınıf öğrencisi. Kasparov'un Dünya Birinciliği seçme maçlarında Simislovla yaptığı 9. oyunu aşağıda veriyoruz.

• Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu 1984 Satranç Birinciliği Mayıs ayının ilk haftasında İzmir'de düzenleniyor. Öğrenci sayısına göre her yurttan 1 ile 3 arasında seçilen oyuncular 5 gün boyunca mücadele verecek.

MAÇ

Kasparov – Simislov
(Dünya Birinciliği Seçme Maçı
9. oyun)

1. d4, d5	13. b4, Fxc3	25. Kxd7, Ax d7
2. Af3, Af6	14. Vxc3, Axc3	26. g4, Ac5
3. c4, c6	15. bxa5, Ae4	27. Fe3, Ad7
4. Ac3, e6	16. Ff4, 0-0	28. g5, Ae5
5. Fg5, Abd7	17. f3, Af6	29. Fd4, Ag6
6. e3, Va5	18. e4, Ke8	30. Sg3, Af8
7. cxd5, Axd5	19. Sf2, a6	31. h4, Kd8
8. Vd2, Fb4	20. Fe2, Fe6	32. f4, Fe6
9. Kc1, e5	21. Kb1, Ke7	33. Fc3, Kxd1
10. a3, Fd6	22. Khd1, Kae8	34. Fxd1, Ad7
11. dxe5, Axe5	23. Kb2, Fc8	35. F5, Fc4
12. Axe5, Fxe5	24. Kbd2, Kd7	36. h5, h6

ANALİZ (Landstatler - Amatör, 1950)

Satranç tahtasında bazı hamleler en oynanmayacak hamleler gibi gözüklerine karşın, devamında büyük kârlar, hatta matlar kazandırır. Aşağıdaki pozisyonda vezir fedasıyla başlayan kombinasyon bunun güzel bir örneği:

- 1) Vg7+
İşte büyük ustaların yapabileceği bir hamle!
- 1) ..., \$xg7
Fille yiyecek, çünkü açmaz var.
- 2) Af5+, \$g8
- 3) Ah6+, Mat.

murat

evinize ingilizce girsin

Öyküler, çizgi romanlar,
güncel konular, sözlük, gramer,
aşama testleri, spor,
mizah, bulmaca...

Bizim English, az bilenleri zorlamayacak,
çok bilenleri zenginleştirecek, dengeli,
özlü, bir kaynaktır.

Dinlenirken okuyun, okurken dinlenin.
İngilizcenizi ilerletin...

BİZİM ENGLISH'e abone olun

BİZİM ENGLISH

İngilizce/Türkçe
aylık dergi

"İngilizce kolaydır"

ABONE KOŞULLARI

Yurtçi	1 yıllık
Normal posta	2440 TL.
Taahhütlü	2950 TL.
6 aylık	
Normal posta	1250 TL.
Taahhütlü	1450 TL.
Yurtdışı	1 yıllık
Posta ücreti dahil	19 US

Havalelerinizi İş Bankası Türbe Şubesi
2938 numaralı hesaba yatırınız.

BEN BİR FİZİKÇİYİM

Aleksandr Kitaygorodski
Çeviren: Osman Gürel

- Fizik ilk çağlardan günümüze nasıl gelişmiştir?
- Bilimle sanatın karşılıklı etkileşimi nasıl?
- Fiziğin kimya, yer bilimleri, biyoloji, tıp, psikoloji ve dilbilimle olan ilişkileri nelerdir?
- Sağduyuyla neden güvenmemek gereklidir?
- Meslek seçiminde neler önemlidir?
- Telepati olanaklı mıdır?
- İnsanın makina arasında bir fark var mıdır?

Fizik ve matematik alanlarında ünlü bir bilgin olan Aleksandr Kitaygorodski, bu kitabında, yukarıda ancak bir bölümünü saydığımız konuları bir doğa bilimcinin bakışıyla sunmaktadır. Kendine özgü coşkulu bir anlatımı olan yazar, bilimsel araştırmaların zorluklarını dolu, ama zevkli ve doyurucu niteliğini yalnız bir dille sergilerken, fiziğin ve tüm doğa bilimlerinin insan yaşamındaki önemini ve etkin katkılarını da özenle vurgulamaktadır.

EDEBİYAT BİLİMLİ

Gennadiy N. Pospelov
Çeviren: Yılmaz Onay

Bu kitabı ünlü edebiyat bilimci Prof. Gennadiy N. Pospelov geniş bir bilim adamları topluluğu ile birlikte hazırlamıştır. "Edebiyat Biliimi" genelde sanat biliminin ve özellikle edebiyat biliminin konularını, öteki bilimler ve öteki sanatlarla ilişkili içinde en geniş boyutları ile ayrıntılıca kucaklamaktadır. Kitap aynı zamanda bütün bunları, en açık-secik ve en sade bir anlatımla ve tam bilimsel metodoloji ile ortaya koymaktadır.

Böylece "Edebiyat Biliimi" her okurun, sanat ve edebiyat alanındaki bilimsel bilgilerle donanmasına hizmet etmeyi amaciyor; bu alandaki tartışmalar için doğru bir kamuoyu oluşturmasına katkı sağlıyor.

Ceşitli dillere çevrilmiş olan bu kitap, sanat olaylarını daha yetkin bir bakışla izlemenin tadına varmak isteyen her okur için, başvuru kitabı olma nitelğini taşıyor.

NÜKLEER TEHLİKE Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş

Haluk Gerger

Nükleer bombaların sayısı insanlığı onlarca kez yok edebilcek düzeye ulaştı. "Savaşılabilir" ve "kazanılabilir" bir nükleer savastan söz edilmeye başlandı. Çıkabilecek bir nükleer savasta milyonlarca insan ne olduğunu anlamadan derisinin tuttuşunu görecektir.

Nükleer silahlar ve nükleer savaşın tüm boyutlarıyla ele aldığı bu kitabın bölüm başlıklarını söyle: Değişen stratejik ortam, Atom: Temel bilgiler, Nükleer silahlar, Gönderme araçları, Nükleer silahlara karşı savunma, Nükleer güçler, Nükleer silahların sınırlanırılması ve denetim altına alınması cabaları, Nükleer savaş.

Nükleer sorunda başvuru kitabınız. Alanında dillimizde yalnızan tek kitap.

İkinci baskı çıktıyor

EDEBİYAT BARIŞ ve ÖZGÜRLÜK Lotus Edebiyat Ödülleri Seçkisi

Düzenleyen: Aziz Çalışlar
Yakında çıktıyor

EDEBİYAT BİLİMLİ II

Gennadiy N. Pospelov
Çeviren: Yılmaz Onay

Yakında çıktıyor

ASIMOV AÇIKLIYOR

100 Soru - 100 Yanıt
Isaac Asimov
Çeviren: Aykut Göker

Isaac Asimov çok yönlü bir yazar olarak büyük üne sahip. Ülkemizde daha çok bilimkurgu alanındaki yapıtlarıyla tanıtıldı. Oysa Asimov'un asıl başarısı, en karmaşık bilimsel konuları herkesin anlayabileceği bir açıklıkla anlatabilmesinde. Asimov açıkladığı zaman okuyucu anlıyor.

Bu kitapta kimyadan biyolojiye, fizikten astronomiye kadar çeşitli bilim dallarında sorılmış 100 soruya Asimov'un verdiği yanıtlar yer almıştır. Evrende kaç tane parçacık vardır? Hayat nasıl başladı? Pulsarlar nedir? Mars'ta hayat var mı? Kara delik nedir? Dünya nasıl son bulacak? Dördüncü boyut nedir? Einstein'in göreceli kurumunu açıklar misiniz? Madde niçin ışık hızından daha hızlı gidemez? Elektron mikroskopu nasıl çalışır? Bilgisayar düşününebilir mi? Bu sorulara ve bunlar gibi 100 soruya verilen yanıtlar...

Asimov'un her soruya verdiği yanıt özlu bir makale nitelindedir. Bu yüz özlu makale bilime ilgi duyanların (ya da ilgi duyabileceğini henüz aklına getirmemiş olanların) başvurabileceği bir bilgi haznesi degerinde.

KİM KORKAR MATEMATİKTEN

Nazif Tepedelenlioğlu

Prof. Tepedelenlioğlu bu kitabın yöneldiği amaçları şöyle belirtiyor: "Matematiğin tarihini, kaynaklandığı konuları, sorunları anlatmak... Bunların insanoğlunun tarihi boyunca karşı karşıya bulunduğu varolma, gelişme, doğayı tanıma ve onu biçimlendirme sorunu ile iç içe olduğunu sergilemeye çalışmak..."

"Bozuk eğitimümüzden, özellikle orta öğretimimizden olacak, coğumuz matematikten çekiniriz. Matematik bir zamanlar orta okulda, lisede sınıf geçmek için ezbürlemek zorunda kaldığımız bir takım formüller, denklemler kargasasıdır bizim için. Matematik matematikçilerin, fizikçilerin, mühendislerin — yani o öteki kişilerin — ısidir de, biz daha çok edebiyattan, hukuktan, iktisattan, resimden, müzikten anlarız. Matematik bir takım formüller ve simgeler yığını midir gerçektin? Elbette hayır!... Matematik güzeldir... Matematik eğlendirir!"

Hayatınız boyunca matematikten mi korktunuz? Öyleyse korkmadan bu kitabı okuyabilirsiniz.

İkinci baskı

HEP ARANIZDA OLACAĞIM

Frederic Joliot-Curie'nin Yaşamöyküsü

Güney Gönenç

Frederic Joliot-Curie yüzyılımızın en büyük fizikçilerinden biri... Bilim adamlının topluma karşı sorumluluğunu, yurtseverliğin, barışın simgesi... İkinci Dünya Savasında Fransa Ulusal Direniş Cephesi'nin Başkanı... Dünya Bilim İşçileri Federasyonu Başkanı, Dünya Barış Konseyi'nin kurucusu ve 1958'de ölümüne kadar sürekli Genel Başkanı.

Bu kitapta Joliot-Curie'nin radyoaktiflikten atom reaktörne uzanan buluşları sergileniyor. Bu amacıyla atom yapısı, elektron, proton, nötron, pozitron, yapay radyoaktiflik, çekirdek bölünmesi, atom enerjisi konuları kolayca izlenebilecek bir biçimde ve kısaca açıklanıyor.

Bu kitapta, Joliot-Curie'nin Ulusal Direniş Cephesi Başkanı olarak Nazilere karşı yürüttüğü yigit savası, Barış Hareketi'nin kuruluş ve gelişmesindeki unutulmaz etkinliklerini, çağımıza ışık tutan görüşlerini, onurlu ve örnek yaşamını, tanığı olduğu tarih kesiti içinde, fotoğraflarıyla birlikte ve bir roman akılcılığıyla izleyeceksiniz.

IRK VE IRKÇILIK DÜŞÜNCESİ

Alâeddin Şenel

Yakında çıktıyor

**BİLİM ve SANAT'A ŞİMDİ ABONE OLUN, KISA
SÜRELİ BÜYÜK İNDİRİMDEN YARARLANIN**